

Мирон Жирош

АМЕРИЦКИ МЕН

**ПРАВДИВИ ПРИПОВЕДКИ О ЖИВОЦЕ РУСНАЦОХ У
АМЕРИКИ**

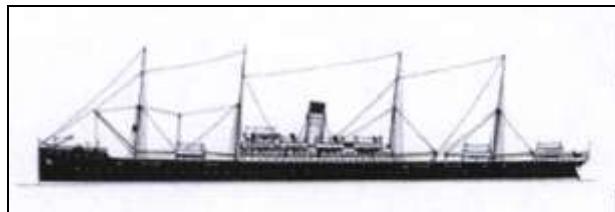

ПЕРШИ КЕРЕСТУРЦИ У АМЕРИКИ

— **З**оз Руского Керестура перши до Америки пошли Митро Джуньов и Михал Горняк-Ферканін зоз Билей. Вони двоме були и пришли. Побули рок-два у Америки. Була якащик криза, штрайк, нє робело ше та пришли дому. Кед неодлуга знова одходзели, зоз нїма пошол и мой оцец. То були перши людзе цо пошли, але нє знам хто бул ище єден цо пошол з нїма, — приповеда Гabor Pashov 1979. року. (Найвироятнейше же тот штварти бул Михал Жирош, цо мал хижу на Маковскім shore, а порта му виходзела на Циглашор. У Жирошовей фамилиі ше зна же дідо медзи першима зоз Керестура пошол до Америки. Тото фамилийне паметанє потвердзую и звит з ладі од 1900. року у котрим ше констатує же Михал Жирош зоз Мадярскей, зоз Керестура припугтовал до Америки на ладі „Кенсингтон“ зоз Белгії. Мал 51 рок.)

Name:	Ziros, Michal
Ethnicity:	Austro-Hungarian
Place of Residence:	Kerestur
Date of Arrival:	March 14, 1900
Age on Arrival:	51y
Gender:	M
Marital Status:	M
Ship of Travel:	Kensington
Port of Departure:	Antwerp, Belgium

Податки з Іміграцыйного историйного центру о М. Жирошові,
котры 14. марта 1900. року прыпугтаваць да Америки

Шифа „Кенсингтон“ на котрэй Михал Жирош 1900. року
зоз Белгії прыпугтаваць да Америки

– Мой оцец пошол кед ми було дас ёденац-дванац роки, а я родзени 1888. року. Нашо людзе були ту дзешка зоз kraю, у Вашингтону. После оцец пошол до Барбитону. Руснаци теды гледали роботу. Раз були у ёдним месце, вецка у другим... Раз ше ту пресельовали, раз там, бо то нє вше роботи там було, як тераз. Зоз моїм оцом бул Мелегов, чо ше пише Арва зоз Дюрдьова, Ферканін и Джуньев зоз Керестура... И вец при остатку бул зоз Чакановим. И Сивчов бачи бул там дзешка у Барбитону, чи дзе. Вон нє знал анї писац, а нє познал анї пенеж. Зоз нїм нашо людзе дириговали, посылали му пенежки кед сцел послац до валалу, писали у його мено писма. Вон пошол до Америки дзешка познейше. Чакан цо бул у Америки, то Михала Чаканового оца брат.

Михал Пашо, перши з ліва, пошол медзи першима до Америки 1900. року

– Охабел наш оцец свойо штверо дзеци на Бога. Охабел нас у конку, а сам пошол до швета. Теды сом мал ёденац роки, — чежко вигваряюци слова, здогадує ше нешка дідо Габор. – Старши брат кед ше оженел, ми тройо пошли до свата. Легинь ше оженел зоз троїма дзецми. Оцец нам послал двасто езри та зме купели и випла-цели хижу. Брат после писал оцови же ше нє можем оженіц, а оцец лем сцел да ше оженім, бо ше бал же я пойдзем так „мутном шветом“. Бул сом майстор, та лем оженіц ше, оженіц ше. Я би ше не женел, ал€ сом

лем сцел оца послухац, та сом ше вецка оженел. За свадзбу оцец заш послал двасто езри. Неодлуга умар, та зме мали ище и младшому братови за свадзбу и шестри зоз тих динарох.

Свадьба Габрови Пашови у Р. Керестуре 1907. року

У 1900. року у набиваней хижі без облакох и дзворох Михал Еделински-Миколка охабел жену и штверо дзеци и рушел до Америки. Нігда ше не явел, ані пенеж нє послал же би им помогол. Але уж кед остарел питал пенежки же би му послали за карту же би пришол дому. „Мой человече, я да у Америки и да мам єдну руку та би сом себе на драгу наскладала, а ти охабел штверо дзеци и нїгда ши ше за нїх не старал“ – написала му нина. Так дзеци ховала же мала хижу и вельку заграду. Зоз загради мала шицко и мала голть жеми од своего оца. Хлебика мала дзецом, а дзеци себе зарабляли. Хто кельо себе заробел, так ше облекал. Робели на Ризкаши и дзе могли, так ше вишулькали, та...

„Дзеци, одайце ше за перших слugoх, а не за остатнїх газдох!“ – так поучовала свойо дзивчата. Єй цошка мал, та ше убила. Кус мали, та не научел робиц, – були слова дїда Габра Паши, познатого керестурскаго майстра чарапара-штрикера, кед мал дзеведзешат єден рок. Паметал шицко, бул жива керестурска хроніка, жил у дзивки Амали, котрой ше муж медзи двома войнами похорел и умар.

ПЕРШИ КОЦУРЦИ У АМЕРИКИ

Зоз Коцура, спрам приповеданя Андрия Губаша, медзи першими до Америки пошли Буша, Кучмаш и ище двоме и Мади зоз Вербасу. Вони пошли до Америки 1901. лібо 1902. року. Тот одход вязани за перши организовані транспорт. Точни рок зме ище нє могли утвердзиц, ал€ Андри Губашов теди ище нє бул оженєсти. У Америки умарли и Буша и Мади.

У 1912. року у Барбитону уж було коло трицець Коцурцох. Дзепоєдни з нїх були уж на други завод. Микола Губашов, Андрийового оца брат, 1910. року пришол зоз Америки до Краю, а Андри споза катонацтва. У тот час робота худобних, безжемних була одходзен€ до Сримских Карловцох закрываць и откриваць винїци, грозно оберац... Були зме дас шейсцме. На лавкох зме спали.

– Е, брацику, я так газдовац нє будзем; ідзем я назад до Америки, – були слова Миколи Губаша, кед спознал же то нїяки нє заробок.

– Пойдзем и я, попатрел на н্যго и задумал ше и мой брат Янко.

– Кед ви двоме пойдзеце, пойдзем и я. Кед вам добре будзе и мн€ лем добре будзе, – були слова Андрия Губаша.

– Пошли зме до општини дас дзешецме. Старши шицки одо мн€. Новтаруш им писал права.

– Вам нє можем дац право, – були новтарушово слова мн€ и Янкови Хромишови. – Ви тераз пришли споза катонацтва, та нє можеце ещи достац!

– Идземе дому, та аж да плачем. Гевти на ютре–поютре пойду, а нас нє пуша...

Дознал Янко Хромиш за єдну Словачку у Пиньвиц, котра дава право и пошли вони до Пиньвиц. Треба плациц пейц форинти и достанеш право до агента у Французкей.

Пошли вони. Словачка гвари „пейц форинти и я вас научим кадзи маце исц и кадзи ше маце чувац да вас жандаре нє лапя“.

Коцурци у Америки. Андри Губашов, пияти з лёва, стой

– Ми були блазни. Єдно зме писанє мали, а єден нє мал, – приповеда дідо Андрі. – У Загребу зме зишли долу. Поведзене нам було же бизме не шедали у Загребу, бо нас жандаре влапя, але же бизме пошли до Сиску шеднуц на гайзибан. (То єден мали валалчок за Загребом.) У Загребу нас напастовали агенти: „Ти идеш за Америку, ти идеш за Америку!“ Лєдво зме ше од нїх одняли. У Сиску іще було даскельо Сримчаньох, було их познац по шматох.

– У Барбитону штири жени з Коцура тримали наших людзох на косту и спаню. Кухарова, цо була за Бульчиком, Малікова, одата за Гуляшом, Оросова, одата за Іваном и Колесарова, одата за Андрийом Малацком. Фабрика „Сур-пайпа“ мала направени хижи. Вони виєднали хижи. У штирох хижох зме бивали и єдли, газдиня варела. Ми зношели трошки косту. Кажди мешац ше обраховывало. Плацели зме дзешец–петнац долари.

– Перши раз кед сом пошол я шумнє заробел. У 1912. и 1913. року я робел у содарнї, цо прави суду, цо ше райбе. До меҳох зме руцали, кладли. Мнє барз чкодзела тата робота, барз ме давело. Глєдал сом другу роботу и достал на дворе, заметал сом и таке. Зо мну іще робел Андрі Фаркашов, Михал Пушкашов... Шицкого нас було штирме. На дзень сом у содарнї зарабял доллар и двацец центи.

Дньово ше робело дванац годзини, од поладня до пол ноци, лёбо од пол ноци до поладня. Робело ше кожди дзень и внедзелю. Хто себе цо однесол тото ёдол, заёдал, а машини робели. На мешац сом заробел трицец долари. Дзешец сом плацел бурд, а двацец оставало мнє. За два роки дому сом послал два езри форинти. За тоти два езри форинти моя Павлина пред войну доёднала два яраши, але ю мой оцец одгварел од тарговини. „Война приходзи, хто ци Павлино, жем будзе робиц. Лепше ты дай пенеж до банки.“ Послухала оца. Препадла держава – та препаднул и пенеж. Моя дварочна робота у содарні була даремна. Так препадли, бо у тот час предали салashi, мадістер Емил Губашов зоз Варадина, Райдли, поштар, Жилник... Дас штирме предали, дали до Пешту до банки и „нігда вецей.“ Препадла Мадярска – препадли и пенежи!

У содарні, як сом слухал, було вельке нещесце. Шантов з Коцура, зоз Шандора, єден Словак и легиньчок Маліков вимивали пеци. Хтошка на ніх пущел врацу воду, та их ошурел та помарли, а Маліков вискочел и вилічел ше. Вельке, жалосне було хованє.

Дознал Андри Губашов же на другим краю Барбитаона у фабрики пайпох чистейша и лёгчайша робота. Бачи Микола, Андрийового оца брат, уж там робел.

– Цо же гледаш, мнє ши пришол опатриц? – озвал ше бачи Микола.

– Пришол сом вас, бачи, опатриц и пришол сом да ми ту, кед можем роботу достац. Я там нє можем робиц, я там мушим умрец.

– Może, чом би ши нє могол.

– Бул там зоз Коцура Дюра Хромиш, предняк, цо ше топело до пецих. Такой ме приял. Ішце сом истого дня вечар одселел. На тей роботы сом робел три роки. До пецих топели лєм Руснаци и Поляци. У пецих ше пекли пайпи, а хасновали за воду. Велї Руснаци робели и нука у фабрики, зоз пресами правели пайпи. Керестуриков пресовал. Було таки пайпи груби як руки, а було и таки же я могол по ніх ходзиц. Ишла и електрика по пайпох и вода. После ше зорвала война та зме нє могли присц.

– Моя жена нє була у Америки. Я ю волал. Була єдиніца у мацери, єдну ю мала. Єй оцец пошол до Америки. Три дні жил и умар; похорел ше и умар. Мац єй гвари: „Пойдзеш, мнє охабиш. Кед сце, та най придзе дому, а кед нє сце, най шедзи там. Я тебе нє пушшим!“ Но, та вона нє пришла. Вона ме дочекала по войни, – приповеда старенки дзеведзешатрочни дідо.

Весені 1920. року Андри Губашов сцигнул дому.

– Наяр, як ше отворело, пришол дому, до Краю и мой брат Янко и шовгор Кучмаш. У першим транспорту пришло нас коло дзешецме. Добри зме пенеж принесли. Я принесол два езри долари. За тот пенеж сом купел ферталъ жеми, коня и коч. Од шицких зме ше поврацали кажди дацо купел.

Под час войны у Барбитону при Фабрики „Сур-пайпо“ було веций як штерацец Руснацох; жени штири лєбо пейц. Було нас у штирох хижох полно. Було медзи нами и штирох-пейцох странских, а гевто шицко Руснаци. Зоз Керестура бул Бурчак, двоме Жирошово... У Барбитону, кельо нас шицкого було, чежко можем повесц. Було нас вельо. Правела ше и руска церква и школа при Михала Макая. Вон мал хижу. У Америки остал и умар. Там му була и жена и дзеци. Син му виучел за матроса, та на ладї ходзел, а дзивка му ше одала за Словака. Троме Макайово були там. Вони пошли ище скорей як я, а не врацели ше до Краю ані ёден.

После войны, велі з наших людзох пошли до Америки. Радзел сом и свойого младшого брата Йовгена и Миколового сына Харитона же би пошли. „Там ище бачи Микола, та вас намесци на работу.“ Медзи другима, пошли и вони. Велі теди пошли. Велі ше и врацели после трох роков. Заробели веций як ми за шейсц-осем роки. Лепшу плацу мали, барз ишла робота. Требало роботнікох. И сам сом сцел пойсц, алє ме жена одбила „нацо ци веций жеми, маш на чим жиц“. Братняци пошли.

ЗА ОГНЯНУ МАШИНУ И ТРЕШКУ — КУПЕНА ЄДНА КРАВА

Янко Чаканов, народзени 1871. року, бул у Америки на три заводи. Врацел ше дому 1912. року, а перши раз пошол, як ше здогадус Веруна Планчакова, кед ёй могло буц три-штири роки. Значи, перши раз пошол дагдзе 1906–1907. року. Вєдно пошол зоз своїм оцом до Барбитону. Робели у фабрики пайпох. Наш оцец бул шлосер, машину гонєл кед ше тлачело, топел до нєй. То уж було кед пришол, купел машину, тлачел людзом у Керестуре, шицким газдом.

Ховані Янка Шанти, настрадал на роботі 1907. року

На фотографії ховані Янка Шанти зоз Коцура. Вон бул оженети зоз шестрю Янка Чаканового, котри на фотографії такой при шестри (од покойного на ліво шестра, а вец брат Янко). До нєшесце так пришло: Янко Шантов, єден Словак и легинчок Маліков умивали казань (пец). Єден пайташ пущел на ніх врацу воду та их „ошурело“.

Легиньови Маліковому ше удало вискочиц, так же не бул барз „ошурени“. На фотографії и двоме синове покойного. Янко Чаканов припровадзел шестру зоз двома синами до Краю 1912. року, а сам ше врацел назад.

Заробени пенеж у Америки попри жеми и хижох дзепоедни укладали и до парних машинох и тлачаркох. Тлачарки купели Планчак, Чизмар-Боси, Павлович-Пански и даёдни други

– Мой оцец, Янко Чаканов, виучел шлосерске ремесло у Гайфа, Шваба у Червинки. И як млади калфа, без ичого у своім доме уж дзешка на дваццэдва-дваццэтры роки, 1894. року рушел до швета вандровац. Уж як оженети у Америки, зоз своім оцом, змогнул хижу и штвери леї, по 1.000 квадратни вати и нову парну машину зоз трешку. Док хлопи були у Америки баба и два нёвести були дома, ходзели на Ризкашу робиц, – прি�поведала нам Веруна Планчакова, народзена Чакан 1903. року, дзивка Янка Чакана.

– Пред войну, кед ше врацели, купели и нову огняну машину и трешку зоз Будапешту. Уж кед оцец у войни не сцел робиц зоз трешку предал ю и пенежи положел до банки. Кед по войни пенеж винял могол за нъго купиц ёдну краву. Пенеж пришол нінач. Пейц езри коруни плацел за машину и трешку.

НА СТРЕД БАРБИТОНА КАРЧМА ЗМУРОВАНА

Штефан Планчаков народзени у Керестуре 1882 року. До Америки, до Барбитону, пошол скорей 1900. року. Пошол прешвечени же у Америки згаздус. Научел робиц од малючка, знаходліви бул, помагал и месаром, робел и у карчми и бул приихтани робиц кажду роботу, котра ше виплаци. З єдним Словаком з Пиньвиц у Барбитону отворели месарню. Штефан набавял статок за клане, обиходзел фармерох, знал ше добре єднац... Работа им барз добре ишла. Фармере привожели статок предац, Словак—майстор и роботніци робели у клальні, месарки—тарговкинії предавали месо, колбаси, гурки, барену и пражену сланіну, кулена, бендова, шкварки... Месарня и предавальні вше пахли на „дисновтор“, на швижи печени колбаси и гурки, найквирц, попер и червену папригу... Шицко пахло на дом, на обисца приселенцох, на домашні забивачки... Купцох було вше вецей, нє могло ше настарчиц...

Штефан Планчак у Барбитону 1922.
року

Работа барз добре ишла. Преширели клальню, отворели вецей предавальні... Прияли на роботу вецей роботнікох...

Уж кед згаздовали, як ше гвари, подзеліли ше. Словакови осталася месарня, а Штефан отворел карчму. Найбаржей ше змогнул у чаше кед ше у Америки нє шмелю точиц напой. Вон зоз тим тарговел. Правел виски и вино. То ше робело, пекло, на фармох, а предавало сладке вино явно, а виски (паленка) потайно.

Штефан Планчаков у Барбитону, попри карчми (ресторану, хижкох за спане,

велькей сали, хижох за рижни бависка, уствари комплетного меншого готела), мал и малу фабрику сокох. Куповал рижну овоц и гроздно, джамел з нїх сок и тото предавал. Кажде могол купиц такого соку кельо сцел, могол го конзервовац и охабиц як сладке, а могол го охабиц най превре и з нього було квалитетне вино. Такей швижей овоцовей лебо гроздновей юшки ше куповало на гордови, одкладало до пиньвицох дзе преварло и вец хто любел пиц мал през цали рок. Остаток з виджаменей овоци ше „одруцало“, одвожело зоз погону... Найскорей же и тото одходзело „на свойо место“ дзе преварло и з нього ше пекла паленка.

Гу Штефанови пошол и його брат Дюра, народзени 1884. року. Вон бул на пейц заводи у Америки. На свойо шеснац роки Дюра Планчаков одведол и свойого сина Йовгена. Йовген народзени 1905. року. На Ферканіней свадзби 1922. року Йовген мал седемнац-осемнац роки. Вон бул у Америки два и пол рока и вец ше врацел дому. После шейсц-седем мешацох ше оженел з Марю Макайову зоз Руского Керестура.

Ферканіна свадзба у Америки 1922. року

Заробени пенеж Дюра Планчаков и його син Йовген уложели до жеми. Предавал ше єден маєток медзи Петровцами и

Негославцами. Жем купели штернац руски фамилиі з Керестура. Дзепо ёдни предали у Керестуре менши поверхносци, же би зоз тей жеми купели коло двацец гольти. Заш лем з найвекшай часци, до тей жеми уложени заробени пенеж у Америки. Зоз тей жеми, коло триццац гольти жеми купели и Дюра и Йовген Планчаково. Попри ніх за заробени пенеж у Америки жем купели двоме браца Горняково-Ферканіни, Сабадош-Гика, Креніцки, Роман, Симунович-Янкань, Арва-Мелег, Семан, (Кирилов брат), Сегеди-Бадарка, Микловш-Мица, Чакан, Минар, Тиркайла и Шуяк. Стреднє кажда фамилия мала коло 20 гольти жеми.

На тей жеми за ёден крадки час збудовані дзешец-дванац салashi. Було то у чаше од 1923. по 1925. року. Тоты салashi були попрэйга коло два кілометры од Петровцох. На салашох ше одвивал звичайні живот, прадки, забивачки, свадзби... Зоз салашох дзеци ходзели до Петровцох до школи.

Салashi напущены аж пасле Другей войны. Дзепо ёдни аж 1960. року. Углавним людзе накупели хижы у Петровцох, а дзепо ёдни ше познейше преселёли до Вуковару. Минарова и Тиркайлова фамилия ше населела до Міклошевцох.

Штефан Планчак бул углядны медзи Руснацамі у Барбітону. Остал у души Руснак, любел руски обычай і уключел ше до правеня рускай (грекокатоліцкай) церкви у Барбітону. Зоз свой жеми, за ёден долар предал порту за церкву. Организаваў будоване церкви, а і сам, зоз свойога капиталу вельго помогнуў ей будоване. О тым шведочы і слідующи документ, цо зме го 2000. року по интернету дастали ад Міхала Хроміша, зоз Флориды, чий родичи пред Першую световую войну з Коцурা прышли до Америки і постали Американцы.

ЗОЗ ИСТОРИЇ ЦЕРКВІ СВ. НИКОЛАЯ

„Зоз страхом божім і зоз виру приступце...”

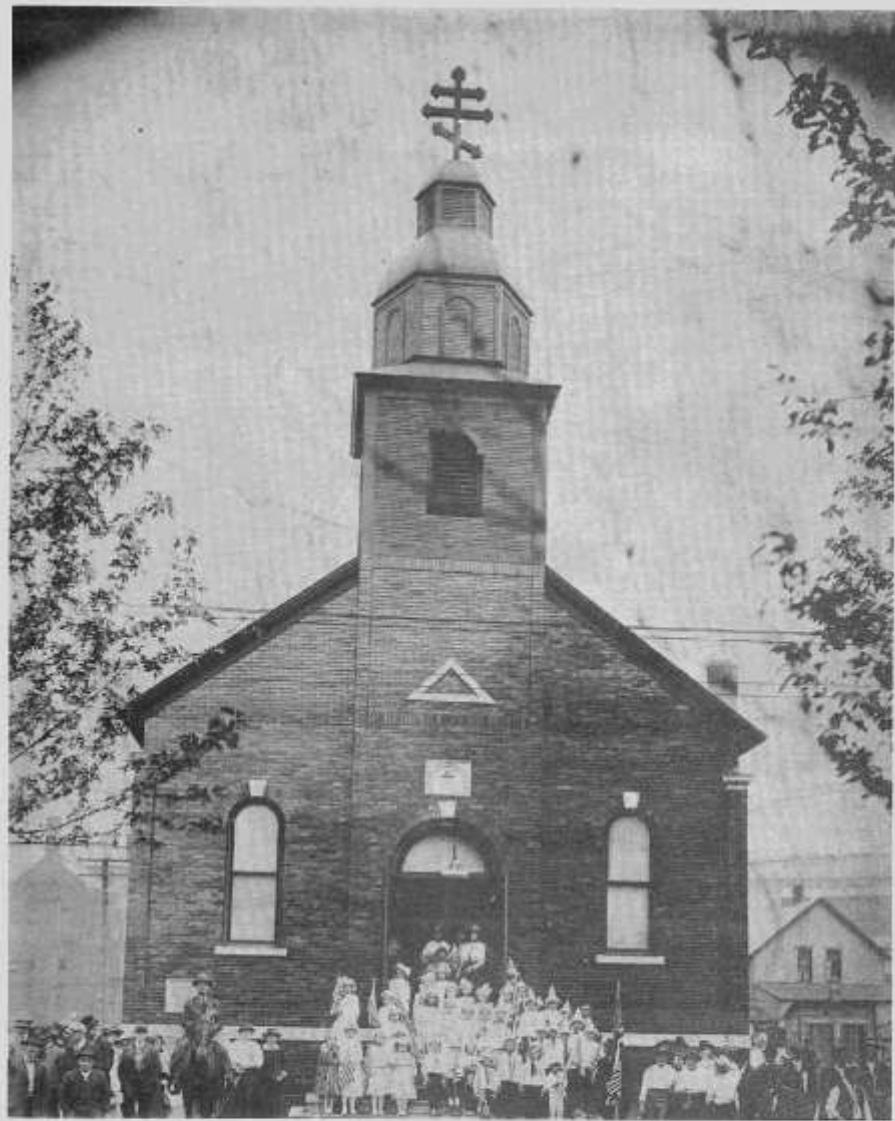
Тот поздрав у поднаслове, преважати зоз Служби Божей, наисце ясно описуе начало котре водзело наших предкох по юх животнай драги. Грекокатолікі у Европі любя свою церкву і жиу у складзе зоз Божіма заповідамі. То була тата вира і надія до Бога котра их інспіровала, а велі з ніх мали лем даскељо пениі у своіх кишенкох, же би вихасновали нагоду і прышли до цудзей і странскай им жеми. Нігда не занедзбуоци слова з тей водзацей філозофіі, віречене у поднаслове вони записали на кирилиці над главніма дзвермі юх церкви, котру очали будовац у Барбертону, Охайо.

Утемельоваче церкви Св. Николая були Русини котри емігровали зоз двох розличних часцох старей Австро-Угорской империї. Єдни пришли зоз прешовской обласци, або з подруча котре було познате и як русинска територия у Чехословацкей. През туту восточну часць ше пресцераю гори Карпати, а ту корень и назви “Горняци” цо значи горяки (людзе з брегох). Ровновага сциговала зоз Бачки (и були познати як “Бачмани”), з краю котри коло заходних погранічних жемох. У терашніх часох Войводина то часць Республики Сербії у Югославії.

У Барбертону Бачмани (Бачман€) ше населяли коло восточних, заходних, як и коло часцох у стредку вароша, док ше Горняци насельовали угловним на южней часци вароша (Snydertown). Була там и група котра ше населяла до юговосточней часци Кенмори, котра постала позната як Руска Цела.

Зєдинени з ясним цильом, вони перше организували філіялу монашской организациї „Русского братства Грекокатоліцької Унії у ЗАД” и прияли число 425 од найвисшого офису (суду). Понеже тото покончели, їх наступни крохай бул же би ше зорганизували у рамикох церковней заєдніци.

Юния 26. року 1916. дагварка о преображеню до акціонерского дружтва була підписана. Пейцме хлопи котри меновані за шведкох того то: Вілем Тоцур, Віллем Шпрох, Джон Гудак, Стів Планчак и (Нік) Майк Ондерак. Юния 27. туту було призначене у Верховним Державним Суду, а юния 28. було уписане и у канцеларії Секретара держави Охайо, рочнік 187, бок 354. Церкви було дате meno Св. Николая и була пошвецена 6. липня 1916. року. Септембра 20. истого 1916. року маєток, на котрим вони мали будовац їх церкву, парцела 24 и 25, у Barberton Land and Improvement Company Allotment, бул одкупени од Стіва и Ирини Планчак. З потвердzenia о капари видно же уплата суми од \$1 окончена з боку Корпорації Св. Николая Грекокатоліцької Зєдиненей Церкви з Барбертону. Потамаль покля церква була у вибудови, служби були отримовані у сали на угл€ Tuscarawas и Другей улїци.

ORIGINAL CHURCH

Грекокатоліцька церква у Барбітону цо ю зоз своїх средствох збудовали
Руснаци (Бачменє) и Карпато-Русини. Сликоване з нагоди пошвещання Церкви

Перши священік у церкви Св. Николая бул Петер Попович, котри бул приведзены до Барбертону зоз Кливленду. Вон бул гдoveц зоз єдним дзивчецом.

До того часу дзеци з тей парохії були крэсцены у рижніх локалных римокатоліцких церквох. Перши дзияк, пан Кормош, учел дзеци вironауки, та по преселеню до комплетованого церковнага будинку на яр 1918. року вони прияли сакрамент конфіrmациі и Святу причасць.

На фотографії, руски легінс і хлопи

Познёйше, дзвон котри поволоваў парохиянох до Службы у идуціх 50 роках, бул подзвігнуты на його предвидзене место. На верху турні котра мала куполу за дзвоні, як швицарнік, стал традицыйни криж зоз трома руками.

Под час службовання священіка Антонія Кнапіка Мемориялны дзень бул выбраны за шветочны дзень церкви. Рочнє, фестывал звекшовання церковнага фонду тирвал три або штири дні. Патriotски процесіі були организаваны, часто починаючи уж у Snydertown-у, а сціговали аж до самай церкви.

Двараз, парохия мала чесць буц візитирована з боку владики Крижевскай епархіі у Югославії. То була епархия шыцких тих що пришли з Бачки. Його Екселенция владика Няради нащивел тоту

парохию 1926. року, а 1957. року у нащиви бул Його Екселенция владика Букатко.

Руски дзивки и дзеци

Церква Св. Николая напредовала и ёй рост ше континуовано предлужел. Бул выбраны и Церковни одбор же би управял зозшицкима активносцами церкви.

(З англійскаго преложел Гаврийл КОЛЄСАР, Киченер, Канада)

* * *

У Церкви св. Николая Мела (Мелана) Пап–Дюраньова першे кресцне дзецко у тей церкви. (З мацеру ше врацела до Краю, у Дюрдьове купели салаш и жеми. Ту ше дзивчела и одала за Дюру Планчака, скравца до Коцура. У Дюрдьове при ёй шестри Мери (Марії) жила у старосци ўх цемна мац.)

КРАСНА БУЛА ТАКА ЯГОД РУЖА

У Керестуре при Осифковей карчми були два мліни. У ёдним робел старенки хорйовити и худобни млінар. Мал вон шейсц дзивчата и ёдного хлапца. Бул барз худобни. Таки були худобни же аж! А красни були. Тоти дзивчата пошли до Америки и там ше и одали. Ёдней пошол муж, та пошла за мужом, вецка других поволала, а тота наймладша була дома. Єдина, сама ёдна.

– Вона була моя пайташка, – приповедала нам 1980. року у Господінцох, на своє осемдзешат штири роки, нина Маря Салонского, народзена Бильня – Горчикова.

– Иринка була така красна ягод ружа, ал€ така худобна же кед зме пошли до нїх, сподню сукню ёй спущиц, totу цо мам долу, та и вона ше облече, та и вона придзе до карчми. Була слатка, лем же кед була така худобенка...

– На кирбай зме пошли и сликовали ше. На сликох и вона и я були боси. Тоту слику вона послала шестри. Єдного боса там жена умарла, вон ше залюбел до ней и пита ше вон шестри: „То ваша шестра?”

– Ша, гей.. „Кельо ма роки?” Будзе мац шеснац, – гвари. „Чи би ше вона одала за мене? Послал бим ёй пенеж, право, шицко цо треба...„А цо я знам: оцец, мац стари, не маю уж нікого, шицки дзеци ше розишли, чи вони ю пуша“.

– И так, напишу вони писмо. Сцигло писмо, родзина ше дознала, родичи разумую...

– Лепше би було кед би пошла. Знаже, же ю шестри не сцу убиц – кед ёй пишу. То не дахто други, – радзи родзина.

– Га знаце, написал и вон красне писмо. Написал же би ю сцел, най ше вона не стара ніч за трошки, вон ю привадзи.

Надумала Иринка же пойдзе.

Послал вон пенежи най купи шмати и най ше пошиє не так як ше ми ношиме, ал€ як у Америки.

Три Осифково дзивки були перши шивачки у валал€. Вони шили барз крашн€. Понашивали ёй шмати красни. Кед ше облекала, па то не тото дзивче... Красна була така ягод ружа! Швечи, ягод и оружие юнакови, та и ёй так!

Пойдземе ми по ню, облечеме ше та придзе до карчми. Та но, нет красшай дзивки!

После двох-трох писмох, сцигнул агент по ню и одведол ю до Америки. У Америки були барз богати. Ніч вона не робела, ніч. Кед ше висликовала послала слики. А вон мал двойо дзеци дзивче и хлапца. Хлапец стої при ньому, а дзивче при ней. Жили добре. До краю ше нігда не врацела. На початку ми писала, а вецка анї я ёй, анї вона мене. Одала ше за Руснака. (Иринка була друга жена Штефана Планчака.)

– Писала ми: „На гомбалки ше вожим. Ніч, ніч, ніч я не робим, ніч. Полудзенок нам принесу, ані не варим. Ми шицко маме. Кед придзе поладнє лем шеднєме и єме”...

Старали ше вони и о своїх родичах у Краю кед остали сами. Брат єй остал у Першої шветовей войны.

Посилали им шицкого – шмати, долари...

Помагали их аж до шмерци.

**Владика др Дионизий Няради нащивел грекокатоліцьки парохій
у ЗАД 1926. року**

ЗНІЧТОЖЕЛА ГО ДВАНАЦГODZИНОВА РОБОТА ПРИ ОГНЮ

Нестор Шариков зоз Дюрдьова зачувал драгоценны документ з часу пребування свойого оца у Барбітону. То смутни документ, то фотография зоз остатней оцовой драги. У марты Несторов оцец вистарти пред хижу у котрой бывал и у котрой умар. Пришли го випровадзіц його краянє зоз котрима дзелел радосц, бриги и трапезу у цудзини...

То єдина памятка Несторови Шариковому на свойого оца. Оцец му ю не послал, але оцово камарати. Вон ані не памета оца. Зна о нім лем телью же му то оцец, же пошол до Америки хлеба заробіц, же дзеци з мацеру чекали помоц котра мало раз сцигла. Оца му жедла Америка, знічтожела го дванацгодзинова робота при огню, у зною, а не лем зоз воду залівана.

Нестор Шариков чоловек косц и скора. Менши и озда худши бул лем теды кед на седем роки служка постал. Нігда не вироснул до велького хлопа, а хлоп – чловек, найвекши чловек по нешкіа остал. Змасцел и погужвал оцову фотографию, бо ю опатрал, плакал над ню и віше гледал одвит, причину оцового не писаня и не посыланя помоці мацери. Вец и вон сам постал чловек, вироснул, оженел ше, мал свой дзеци, помогал им, цешел ше з німа... Верел же и його оцец мушел таки буц, бо и у нім цекла оцова крев, а сам шицко давал за свою фамелію, за свой дом...

– Мой оцец Янко Шариков пошол зоз Дюрдьова до Америки 1902. року. Ведно пошол зоз Грицом Бесерминьовим, – приповедал нам осемдзешаточны Нестор Шариков 1980. року у Дюрдьове. У тот час зоз Дюрдьова у Америки було вецеў хлопі – Лендер, а Мишкань го волали, Денчи Уйфалушки, Петро Колбас, Мікола Уйфалушки и Михал Кекекдярто... Вони шицки робели у Барбітону. Наших людзох зоз Дюрдьова було и у Детройту. Там бул Янко Сивч, брат Несторовай Шариковай мацери, а и Несторов братняк Владо Няради, котри пошол до Америки уж после войны, 1920. року.

– Ведно зоз моїм оцом робел и Андри Саламун. Кельо знам, вони правели пайпи цо ше кладу попод мосцики и мости, и цо ци я знам – пояснює бачи Нестор и предлужує:

– Кед оцец пошол до Америки, остали зме штворо дзеци и то у люцкей хижки. Оцец нам не посыпал ніч. Вон барз любел пиц, та ніч не посыпал. Послал дараз форинт, два але таке – да чловек пове – ніч не вредзи. Вше малко, а таке – векшу своту – то нігда не послал. Да нам голем послал дараз да себе хижку даяку купиме, лєбо дацо... Не мали зме ані свой власни дом. Вше зме ше пресельовали, вше до меншого, вше до горшого. Знаце як нам було, кед нас мац уж од седем рокох дала за служкох, же бизме себе обуй и надрачки заслужели од яри по єшень. Кед ми було єденац роки уж сом закончел школу и пошол служиц, та сом стално служел до осемнац рокох у Швабох у Мошорине и Шайкашу. У 1915. року, на свою осемнац роки сом такой наруковал до вояни, дзе сом бул три роки. Пришол сом дому, оженєл ще. Тото сом мал цо сом принесол на себе зоз Италиї, ніч инше.

Хованє Янка Шарика у Барбітону 1910. року

Несторов Шариков оцец умар у Барбітону кед Нестор уж бул на 13 роки старши слуга у Мошорине. Умар, бо ше похорел, прехладзел... З дня на дзень робел при огню, топел при пецах дванац годзини, а пламень го пекол и з вонка и з нука. Вше бул смиядни, а

смияд не могол загашиц-зопрец. Кед ишол з роботи, загацовал го у драже по карчмох, а того вечара праве диждж падал та му наліване скори и хладзене барз одвитовало и остал спац на дижджу.

Рано – кед го камарати нашли, кед одходзели знова од шейсц рано до шейсц вечар робиц – Янкови ше робиц не ишло, похорел ше. Док ше камарати огутали и згварели же би волац дохтора, бо ше Янко стално питал дому гу жени и дзецом, вон ше и видихал...

На фотографії, которую Нестор Шариков нешка чува як найвекшу святыню и найвекшу памятку на свойого оца, висликовани пейдзешат осем особи, трицец штирме легине и хлопи, штернац жени жени и дзешецеро дзеци. Висликовани су напрез хижи у котрэй Несторов оцец бивал. Людзе, хлопи, жени, легине и дзеци ище пооблеканы так як ше ношели и у Краю. Жени маю хустки, дlugоки сукні, а хусточки на главох повязаны по коцурски. Дзепоєдны хлопи ище у уяшох, одже шматох яки ше тэди ношели у Коцуре, Керестуре, Дюрдьове, у Бачкей. Да нэт отвореней труни и древеней хижи опрез котрэй людзе сликовани ніхто би и неповедол же то сликоване у Барбитону у держави Охайо, у Зединеных Америцких Державох, 1910. року.

БИДА НАС РОЗОГНАЛА ПО ШВЕЦЕ

— **М**ой оцец бул у Америки и там и страдал. Ноги му одрезало по живот. У Америки ми бул и найстарши брат Дюра, седемнацрочни и вон уж покойни, умар пред дзешец роками. У Америки ми брат Шимко пред роком умар, а ище и тераз у Америки ми шестра. Ма дзеведзешат штири роки. Шестра тераз жиє у Калифорнії, а Шимко бул у Клевланду, а Дюра бул у Ньюйорку, — приповеда Еміл Ходаков 80 рочни дідо, нар. 1899. року. Преселел ше и вон, як и велі други Коцурци до Дюрьдова. Ту дочекал и старосц.

— Оцец пошол други раз до Америки зоз Коцура 1908. року до Барбитону лебо Клевланду. Дрилял угле, чи цо, и штрицкара на ньго набегла. Думал же предрилій през драгу, думал же предрилій, ал€ го штрицкара залапела и такой му одрезала ноги.

— Перши раз оцец пошол до Америки кед сом мал рок, рок и пол, а кед ше врацел мал сом седем роки. Теди пошол зоз братом Дюром. Зоз оцом бул братняк му Василь Бульчик, брат оцов Дюра Ходак. Мой брат Шимко пошол қрадом до Америки кед мн€ було пейц роки. Оцов брат бачи Дюра го одпровадзел на галию, придал го конзулови и пошол як живи пакет, зоз адресу на шиї. Қрадом го бачи одпровадзел. Пошол на петнац роки — пошол уж робиц 1904-5. року. Шестра Ганя пошла зоз мужом Янком Ганулом. У 1909. року оцец умар, мац Маря ше врацела и 1910. року ше одала за Чакана до Керестура, та пошол и я зоз ню. Мац була Босого-Чизмарова, зоз Коцура. Мац пошла сама за оцом до Америки. Вон ей карту одплацел. Єден рок тримала бурд. Василя Бульчика мац и моя мац власни шестри.

Кед мац пошла гу оцови, дома у Коцуре, у баби остали я, шестра Ганя и брат Микола. Микола служел у Шафрановых. Чувал крави, пребил ногу на сцернянки, лапели го склопци и умар. Охабени зме були у баби на шейсц роки, я неваляни, н€ могли ме лапиц лем на спаню, ал€ я спал як заяц да ме баба н€ набие. Єдол сом у люцких людзох. Чувал сом крави — дали ми фалат хлеба, як псови. Так сом ше ховал, так сом блукал. Уж кед мац пришла та сом бул за школу. Од школи сом ше однял и поїднал ше до Вербасу служиц.

До Першой вайны сом пошол 1917. року, на осемнац роки. Бул сом у шестей регименти. Бул сом на руским фронту: Владимир Волински, у Московки, у Перемишлю, Тернополю... Сцигли зме до Галацу у Румунскай, а веџ до Одеси на намирку – змириц их. У Одеси зме були три тижні, а зоз Одеси зме пошли на талиянски фронт, на Пияву, Монтеграпе, Монтошоророло, Милано, а зоз Милана сом пошол до Тиролу. На талиянским фронту зо мну з Дюрдьова бул Андри Загорянски. Я нє ловговал. Ришел сом цо ми Бог небесни да – так най будзе.

– Сцел и я пойсц до Америки такой по войни. Влапели ме, та сом попри двох роках войны служел и у югославянской войски. Уж кед сом ше оженел, а до Америки було чежко пойсц, а нє мал сом можлівосци нї на яки способ пренайсц пенежы на карту, остал сом дома. Остал сом дома зоз своіма дзецми, нє сцел сом же би и мойо дзеци так блукали и трапели ше без родичох як я и мойо браца и шестри, – були то остатні слова устареного слуги, биреша и наднічара Еміла Ходака. Гоч ше нє найлепше чувствовал пре старосц и хороту, барз дзечнє з нами бешедовал. Барз подробно знал описац події з дзецинства, кед до валалскей студні на пажици як седемрочни спаднул, скоро цали дзень ше грабал горе, запихаюци пальцы на ногах и на руках медзи цегли. И руки и ноги му кирвавели; а кед ше виратовал, нікому нє шмел виволац цо ше з нїм случело, бо ше бал же будзе бити.

МЕСТО ДВОХ-ТРОХ РОКОХ, ОЦЕЦ РОБЕЛ ОСЕМ РОКИ ЗА ИСТИ ПЕНСЖ У АМЕРИКИ

Емил Дудашов, оцец Афтони Хромишовей зоз Коцура, пошол до Америки на други завод 1910. року. Афтонка теды була ище дзивче, ходзела остатній рок до школи.

Емил Дудашов пошол до Барбітону. У тот час, главна драга Русланцах водзела до держави Охайо до Барбітону. Барз велім праве у тим городзе бул початок. Ту од селянох поставали роботніцы, плацени на годзину, а робели правдиву роботу найхудобнійших. Дома, у іх краю, худобни чловек кед не мал дзе и цо робиц правел вальки на доліні. Копал жем, мишал ю зоз плеву, кладол до фурми и вінімал зоз фурми и охабял на слунку най ше осуши. Бог му у тей роботи и помагал и одмагал. Кед пришол запор, а мокра жем ище не постала тварда валька – шицок труд препаднул. Тераз у Барбітону, тата найпростейша, але и найчежжа робота з блатом, але каменівым, була лем кущичко унапредзена. Машины помагали млец камень, воду и цемент ше додавало з руками. Блато ше сипало до фурмох, збивало и таки отварднути пайпи рижних дімінзійох ше у вагончкох предрильовало до пецах, там складало и пекло. Не требало буц барз мудри, але моцни и здрави, бо тоти пайпи були и чежки. Требало их прекладац, превожиц, викладац. То була найпростейша, найчежжа и найбруднійша робота. Лігalo ше цемент, опирскани ши бул од того блата.

Таку, праве тоту роботу, дзе требало моци, але и заходлівосци, робел и Емил Дудашов, ведно ище з веліма Коцурцами и Керестурцами. То им бул початок док ше не знашли, док не звладали англійску бешеду и не випитали келью можу заробиц индзей.

Три роки Емил Дудашов робел тоту роботу, але ані не свидомо, пре свою уродзену бешедлівосць, зоз шицкима бешедовал цо там робели. З ўдним бешедовал по руски, другим мадярски, трецім німецки, штвартим по українски... Шицких розумел кед бешедовали и гу кождому ше знал озвец на його бешеди. Бул на тей роботи як вареха, до кождэй шерпенки приставал, з кожду громадку людзох ше знал дагвариц. И знал, тим котри приходзели нови робиц, розповесц на іх бешеди цо маю робиц и як маю робиц.

**У Барбітону велі Руснаци робели на правеню пайпох. На тих роботох
предроботніці були нашо людзе**

Замерковал бос (предроботнік) Емилову схопносць и препоручел го за толмача и свойого помоцніка. Емилови то одвітовало, а и олегчало туту чежку роботу. Тото цо бос бешедовал, яка ше робота мала робиць, як то треба робиць, Еміл пояснювал и толковал людзом так же би го розумели. Але не лем то. Мал Еміл и задачу вибераць роботнікох на роботу. Одходзел рано на фабричну капуру и дагварял ше з роботнікамі хто су, цо су, одкадз пришли, на яку роботу приставаю. За свойого боса Еміл бул барз мудри чловек, а Еміл сам бешедовал же його бос барз нэмудри, кед дума же вон, Еміл Дудашов, Коцурець, барз мудри же зна телью языки бешедоваць. Еміл свою бешеду, односно вецей языки научел у бриги, у нужди, та ю не знал ані почитоваць. Свой знаня языкох приписовал босовей глупосци, лем так як цо звікол звичайни наш чловек не лем у цудзини, але и дома. Почитовал якошик віше баржей цудзе, та и цудзе знане, а омаловажковал свойо, свойо власне.

У 1919. року врацел ше Еміл дому. Бул вон ведно на роботи з Андрийом и Миколом Губашом и веліма другима Коцурцами.

Пошол Емил до Америки же би себе дацо заробел. Не мал ніч крем роботних рукох и сцелосци же би себе и своїй дацо змогнул. Гварел же перше хижу купи и перше хижу и купел. Свой дом сцел мац и змогнул го. За перши три роки роботи – хижу, а за други осем и пол рока пол ферталя жеми. Хижу сам вибрал – преселел фамилию з Вербовцу на Нови шор, же би ше щешліво врацел назад и за ище два-три роки заробиц ферталь жеми – змогнуц „богатство“ за себе.

Спревед ше у рахункох Емил Дудашов-Іванов. Як цо ше спрэведли и велі други. Война пришла, дому ше не могло, а робота у сур-пайпох подло ишла. Робело ше и робело, а заробку не оставало. И место два-три роки Емил остал ище осем – ведно ёденац роки.

На Яна 1918. року Афтона ше одала. Нашол ше легінь зоз войска дому – достал наградне одсус্তво, бо сцекол з рабства з Русії и приявл ше до австроугорскаго войска. Бул у Коцуре на шоре – мал дзеветнац роки, а у сущедстве була седемнацрочна дзивка Афтона и цо ше мало збуц – збуло ше. Родителе ше доварели, а млади знали же так муши буц як старши поведза.

– На „Шишити“ мал пойсц до войска. „Пошол“, але ше по правдзе крил – не одходзело му ше. Ловгош бул – робел дома, цара Йовшку не сцел служиц. Гоч бул млади, часто приповедал же му войоване-страдане барз досадзело – приповеда нам нешкa, 1980. року, баба Афтона.

Прешла война. Робиц требало, а не було дзе... А кед ше робело – заробиц ше не могло. Уж перши Янков Хромишов син гледал хлеба, а не було го. Так и Янко Хромишов, уж по уходзеней драги, на остатней шифи 1921. року рушел до швета, же би пенеж заробел и свой гніздо звил. Швекор му дал пенеж за карту. Рушел з надію же му там у цудзини и власни браца поможу, котри уж вецей роки були фармере недако од Барбитону. Од пейзох синох Дюри Хромиша, народзенаго 1858. року – штирме синове пошли до Америки и остали у Америки – постали Американцы.

ИШЛИ ПРЕ ЖИВОТ А НАШЛИ ШМЕРЦ

Ганя ше зоз двоїма дзецми рушела до швета 1906. року. Водзела ю надія же там дзешка, у Америки – рай, же „жем обещана” дзешка напрэз ней... А дзе то Америка – ані не знала. Не лем же ей то не было разумліве, але ані себе о тым не штудирала. Знала лем ёдно: же там муши пойсць, бо Михал там. А там дзе Михал – там и ей место зоз Васильком и Яником.

Досць уж була на завадзе, – так себе думала. Як нёвеста Полдругого осталася зоз швекру и з ўнорочным Васильком и уж груба. Михал пошол медзі першым, на перши вистки же ёст робота и же мож добре заробиць. Ганя го ані не нагваряла, але не одгваряла. Вон хлоп – вон зна цо ма робиць...

Пошвидко по одходу послал пенеж же би оцець длуство вимирил. И оцець бул щешліви же ше Михалові удало добрае зарабяць, же ше швітко поднёс, же постане свой газда, же ше не будзе трапиць так як ше вон муши и тераз. Трапи ше у тим Дюрдьовским риту, а хасну нет. Шыцкага ёст барз поценко. Оцець сам роби, мац хорйовита, а одней хасну нет. Дробним дзецом потребна мац, а робиць би, зарабяць – голем на хлеб, а од дзецеох не мож...

Сцигло Михалово не ёдно писмо же карта сцигне...

Писал же криза, же ше слабше зарабя, а цо то криза и цо значи слабше, за Ганю то не было найзначнейше. Вона знала же там дзе Михал, там ёст хлеба, ёст цо ёсць... Будзе хлеба дзецом, а вона себе вшэе зароби – лем най дзеци одрошню.

Кед Яни уж почал рапчовац сциглы карта за одход и раздумовац веций не было о чим. Требало лем рушиць.

Рушела Ганя Шовшова на свой дзветнац роки з двоїма дзецми з вельку надію до живота, нігда не думаючи же живот чловечи так мало вредзи, же шмерц на кождым крохаю и же и ю облапи зоз свою страхоту. Чловек ше родзи же би жил, робел, творел, а не же би умерал не спознаваючи себе и свой становане. Найстрашнейше кед умре дзецко. Чисте, добрае, миле, жадне радосці, жадне живота, створене же би жило... Щыре, миле и облесне цалому швету.

Ганя у Америки дожила шейсц таки умераня. Умераня своїх дзецеох, котрим помогнуц не могла... И чию шмерц примала ягод власне умеране, умеране у ділох, бо з кождым дзецинским одходом – одходзела и часц ей души.

Мацери на рукох Марча Полдруги кед нє мала ище анї рок

Фотография напрез нас лем шведок такого ёдного одходзеня. Счухана є и вишкрабана од длугорочнага опатраня. Хлопи на ней ище пооблеканы по руски, у реклох и надрагох які ше ношэли пред Першу войну. Жени уж пооблеканы по американски. Длугока домашня сукня, рекла викраты, рукавы на бурки, на рукох трима дзецко. Напрез ніх на карсцелю заварта мала дзецинска труна.

– При труни мой оцец, штирме хлопи-Руснаци, кресни оцове, а на рукох мацери я, кед сом анї рок нє мала, пояснюю мі 1980. року уж седмдзешатрочна ніна Маря Мудрого, по другому хлопови Кошишова, а народзена Полдруги.

Перши син Василько, народзены у Краю, цо рушел зоз мацеру до обещаней жемі, а анї рок живота у ней нє дожил. Дым і смог лівалні нє могло поднесьц крэгкое цело сина ровніні. Народзело ше дзивче Ганча у смогу і жило, а кед мало седем мешаци, мац поховала і Яничка – другога сына Бачванскай ровніні. Вец ше Ганча зрадовала народзеному Мижови, але неодлуга, несподзівано, од

якейшик чудней хороти, умарли єдно за другим, одведли их ангелки обидвойо на гевтот швет. Народзела ше Марча-Мери та дочекала и Петрика же би ше з нім бавела.

Мац Ганя Полдругого, народзена Шовшова, робела у Піцбургу як права Рускиня. Вислуговала, пораєла, варела, райбала – тримали у обисцу на косту вецей хлопох. Зоз свою роботу помагала Михалови, зарабяла...

Як дзеци одходзели зоз того швета, так ше и Михал менял. Мало приповедал, а боль свой улаговйовал зоз паленку. Робел од рана до ноци найчежшу роботу у лівалні. Лял лячину до модлох. Робел роботу як и нигерে, лем же би цо скорей заробел и ментовал ше тей давяцей роботи. Вше частейше приходзел дому подпити, шпиваюци и плачуци источашнс, преклінаюци свою судбу.

– Остали нам лем Мари и Петрик, ідзме зоз німа до Краю. И лікар радзи, Америка за нас нє обещана жем, — препоминала часто Ганя Михалови.

– Сцигla моя мац зо мну и Петриком до Краю, до Дюрдьова, ище пред першу войну. Груба ше врацела. Неодлugo по приходу умарла народзена шестричка, а такой за ню и хори Петрик. Я визздравела, подняла ше... Оцец ше нігда нє врацел до Краю. Там и умар аж по Другей войни. Мац го вше чекала... Була вше смутна и задумана. И вона дожила вельку старосц, а я як видзице дочекам и свадзбу свойого унука, закончела свойо приповедане седемдзешат рочна маря Мудрого, народзена Полдруги у Піцбургу, котра нешка жие у Дюрдьове.

ПРЕ КУКУРИЧАНКУ ДО АМЕРИКИ

Mикола Иванов, Фитъкошов, звичайни чловек. Чежко би сце го могли розликовац од других людзох по даяким особним знаку. Не хроми є, не згорбени, не тлусти, але анї не худи. Розликує ше од других лем дакущичко по висини. „Вельки то чловек”, поведли би нашо звичайни людзе. Бул моцни хлапчиско, катона першай класи и рисар нёвистати. Єден час и газдове ше за ньго однімали – робел за двох хлопох и єдну жену. Кед кошел, жена му порвисла пресцерала же би поодберал за собу, кошел далей и снопи вязал. У складаню марадикох помоц му не була потребна. По штири снопи нараз ношел до марадика...

Тот Микола Фитъкошов, на своё осемдзешат и штири роки, приповедал з нами у своїм Коцуре. Здогадовал ше на свою младосць, на чежки живот худоби по Першай войни, кед свой чловек постал...

* * *

...Микола Фитъкош рубе кукуричанку.

Не видно го. Видно лем кукуричку хтора ходзи. И нараз кукуричанка у наручу з метолками пирхне, Микола ше згина, кладзе наруче на жем и знова го нет – цихосць. Знова рубане, гойсане видзвигнутых метолкох у наручу, згинане и сноп вирсста... Вельки, хлопски... И так, неривно. Як почне з рана, рубе по тамаль покля не вирубе и гевто цо жена з нім з рису виламала. А понагля, же би за роси, – по слунко, котре росу пие, тоту ухилену роботу закончел.

Микола Фитъкош рубе кукуричанку и раздумує:

– Рубем зоз шестого и шести сноп мой! Газда ми го муши дац, чом гварел же „увидзиме”? Кед сом му ламал, гварел „увидзиме”, тераз уж муши дац коч и коні, же бим ю зvezол дому... Будзе кравички, а и вигризки до пеца...

Так раздумує и так задумує же шедзи на накладзеним полним кочу з кукуричанку. Мегко му шедзиц, як газдом на фейдеровим сицу. Пшичик збреше. Натала му зоз шміхом отвера капуру, крава зричи, кури ше збегню, же озда и им даєдно зарно заостало дагдзе у снопе... Гласка Натала кравичку и шепта ей: “Будзе млека, будзе и през жиму – сцигла кукуричанка”, а Мижо грабе другу шольку

млєчка, бо по тераз, кельо доставал, вше му було мало. Кури ше з комина, топя ше вигриски, цепло у хижи – радосц...

– Рубеш, Миколо рубеш? – претаргнул Миколово думки газда котри ше праве нашол на полю. – Я прето пришол же бим видзел чи ши готови. Требало би ми помоц звесц ю. Гваря людзе – хвиля ше погуби...

– И я штудирам о кукуричанки... Сцел сом пойсц на вечар питац коні и коч, та одвесц рис дому. Будзе требац и крави, а и за топен€, – одповед Микола.

– Знаш, Миколо, я ци кукуричанку н€ обецал...

– Цо сцеце з тим повесц?

– Га, же ми ю треба, мам и я статку...

– Ал€ шести сноп мой!

– Н€ будзе так... Ми, газдове, ше иншак дагварели. Кукурицу зме дали рисаром, ал€ кукуричанка наша шицка...

Миколу як кед би прецало. Збляднул, а вец почервенел и прегварел:

– Кед так, я кукуричанку н€ рубем...

– Ал€, Миколо май розум...

– Ви гварели свойо, а я свойо и збогом! – Пошол гу гандром, обл€кол ше, вжал торбичку и рушел гу дильову. Газда ище цошка поящнёвал. Почал аж и грожиц же най ше враци, бо рису у валал€ н€ достан€, ал€ Микола ше анї н€ огляднул.

* * *

– Гей, гей, пре тот шести сноп кукуричанки я пошол до Америки. Рису бим н€ достал у хотаре. Газдове ме запаметали. Надумал сом и пошол. Двацец штири езри ме карта коштала!. Двасто шейдзешат пейц метери жита теди драга до Америки коштала. Я пен€жи нажичал, облигаций подпісал и пошол. И добре же сом пошол. Постал сом свой чловек. Дзешец роки сом бул у Америки. Робел сом и заробел и нїгда сом вецей рисар н€ бул. А як ми було у Америки, послухайце, – прервал на хвильку свойо приповедан€ осемдзешатштириочни дїдо Микола Иванов Фитъкошов зоз Конура.

КАРТА ДО АМЕРИКИ ДВАСТО ШТЕРАЦЕЦ МЕТЕРИ ЖИТА

Америка була надія и сон. Жадани, а чежко витворліви сон... Пойсц до Америки заробиц нє могол гоч по Першай войни. До Америки ше могло пойсц. Америка брала уселенцох, але тото одходзене було огранічене з числом. За наших людзох, у ствари, баржей було огранічене пре трошки одходзеня, пре цену карти и несигурносц же кед ше и пойдзе чи ше годно телью заробиц же би ше длус্তво врацело и фамилий до краю послало, же би ше „згаздовало”.

Микола Иванов, Фітъкошов мал шмелосци пойсц до Америки. У своім хотаре за ньго роботи нє было! Зражел ше з ёдним газдом, а то значело же ше зражел зоз шицкима. О справованю и покорносци худоби ше барз водзело раҳунку. Ім ше давало телью заробиц же би чежко жили и же би ше нє могли змогнуц. Худобни чловек у своім стредку ше нє могол подняц, а ані шніц же би газда постал. Вон могол буц віше лем худобнейши... И як таки – виселіц ше зоз свойого валала и у другим штредку, дзе векши надніці и рис, а жем тунша – подняц ше и олегчац себе живот. Микола Фітъкошов ше опредзелел пойсц аж на други континент, до Америки, до Барбітону до держави Охайо. Там мал шовгра Михала Макая, котри му обецал же такой достане роботу. Михал Макаі до Америки пошол ище у 1905. року.

– За карту требало плаціц двацец штири езри динари. Телью коштали 240 метери жита, бо метер вредзел од дзвевдзешат до сто динари. Телью ше жита зродзело на двацец гольтох жемі. Теди ше по гольту знало зродзиц дзешец-дванац метери. Кед ше зродзело штернац то було барз добре, – приповеда дідо Микола.

– Одкадз ми було пенежі? – питаце ше. – Мали зме на Куртим шоре ёдну стару хижу. Тота хижка була у лутриї... Пенеж сом пожичел од женіней шестри и од того Пушкаша, тишлірового оца. Вон пришол зоз Америки теди и пожичел ми плус тих пенежох цо шестра ту мала у моей. Сто пейдзешат ми долари дал, пожичел. Облигацию зме направелі и кед случайно я не пошлем тоти пенежі, вон преда хижу. Теди доллар вредзел сто динари. За ёден доллар ши могол купиц метер жита, метер жита и ище вецей...

– Зо мну пошол Янко Хромишов, а у двацец першим року, пред тим и потым пошлі ўщи Денчи Иван, моего брата син, Берци Уйфалуши, Олекса и, чо я знам... Од Коцура през Ясеницу зме ішлі и вецка зме ішлі до Паризу и вец пошлі до Лехавру – то французка лука. На шифи зме ішлі шейсц дні. Я мал карту купену од Београду до Барбітону, Охайо. Сциглі зме до Ньюорку. Агент нас там такой вжал и подзелел як зме зишлі долу до чекальні и там нас подзелели на восток, на заход, и чо ци я знам там, хтори кадзи гайзибан ишол.

На шиї сом мал обешену таку карту, написане meno и презвиско, дзе путуєм... Кед сом шеднул до гайзибана, кондуктер ме так покляпкал, та ми указал же бим спал. Шицки зме малі и пакецик зоз ёдзеньем, то було плацене у карти. Досталі зме то у „касигарди”. Сцигнул сом до Барбитону, уселел сом ше гу шовгрови Михалови Макайови.

– Мой шовгор робел у „Американ клей продакшен компани”, нашо людзе волалі „Сур пайпа”. Циви ше правело – пайпи. Вон бул, як да повем, сетлер, до пецах кладол сирови пайпи. Вон бул познати зоз фабрицким „босом”. Перше и перше, вон ме вжал гу себе робиц, а после сом робел при преси дзе ше тоти пайпи правелі... Я такой достал роботу, а Хромиш боме не. Вон пошол до Кливенду гу шовгрови Кучмашови. Кед зме стиглі плохо було з роботу, та ше кажде за своїх вязал. Шовгор му бул познати зоз предроботніком та го якошик уцаг. Цалу жиму бул без роботи та го нина тримала. Познейше робел у железарні, – разприповедал ше з нами бешедліви осемдзешатрочни дідо, забул на свой роки и так подробно описовал свою роботу, жовту гліну, зомлести камень, пресу, вагончки и огень у пецах – так же и я почувствовал туту огняну и пекельну фабрику и чаривну Америку, котра веліх наших людзох жедла.

У СУР-ПАЙПИ ЗМЕ РОБЕЛІ ЗА ШТИРИ ДОЛАРИ И ДВАЦЕЦ ЦЕНТИ

Найвекше число наших людзох з Бачкей у Америки було на роботи у Барбитону у держави Охайо. У ствари, Пред першу войну кед мали и свой шор котри Керестур наволовали, дзе нашо хлопи и легине мали „бурд” у руских обисцох (кост, спане и райбане). Тота традиция зарабяня у Барбитону осталася и по войни. У даскеліх фабрикох Руснаци ше, такповесц, удомели, у ніх найвецей робели, у ніх предроботніки були нашо людзе так же у ніх найлèгчайше доставали роботу. Так було у Сур-пайпи, Содаї, Піцбург Велу и Мечкарні (Ширкарні), як тоти штири фабрики нашо людзе наволовали

Микола Іванов-Фітъкошов бул на бурдзе у шовгра Макая.

– Перше и перше шовгор ме вжал гу себе робиц, ал€ понеже тоти лифти, ми з німа не зналі руководзиц, та вецей зме накладлі на кочик. Нам не станул тот лифт ровно з патосом, та зме виврацелі, та ше то потрапало шицко. Вецка ме од його дружини винялі вонка и положелі ме нука гу преси дзе ше то правелі тоти желені пайпи, – проповеда дідо Микола.

– Желени? – питам ше.

– Га, мокри, но, зоз блата...

– Зоз жеми...

– Нє, зоз каменя, з клейту, воні то так волалі. Правелі зме их зоз пресу. То, була змишана жовта гліна зоз помлєтим каменьом. То перше вельки камень ишол и млел, як цо ше у Коцуре конопи млєло. Дробно помлєти камень ишол до єдней лади и тоти цо блато правелі та себе отамаль пущалі, и вецка ту була преса. На пресу ше намасцело яки ше груби сцело правиц пайпи. Я од преси цискал пайпи на место дзе ше сушелі. На тей роботі я робел од ёшені дагдзе по май мешац. После сом топел до пецах, огень зме кладлі, мерковалі на огень. Малі зме цо мерало гиц, тот мунтатов там и кажди пец мал свой картон. Ту зме малі телью грифи, то мало исц по тих смужкох ровно. Топелі зме угель. У пецу булі направени котлянки. През пайпи котри ше пеклі преходзел огень и вец одходзел долу до комина. Кед накладлі пец, двацет шейсц цолово, вец додаці шейсц цолово, лёбо осем цолово, так же то було подполнополне. На тей роботі точно кельо сом робел – нє знам. Менялі зме роботу. У Содаї предроботнік бул Михал Иван – Керестурец. Вон мал Мелану Оросову зоз Коцур. У Сур-пайпи зме робелі за штири долари и двацет центи за дванац годзини, а там гу ньому зме пошлі робиц за исту плацу, а робелі зме лем осем годзини. Там гадна робота була. Пеклі зме вапно. Таки пеци було двацет штири, ягод у цукровні, цо печу вапно. Американец робел на крану-дзвигачки. Уключел дзвигачку зоз електрику и ми кабел намесцели же би по лівакох упечене вапно выходзело з пецах. Штирме нас було. Двоме ніч нє робелі, лем кед спаднул кабел долу, вони го обращаці и гу пецом положелі. До того кабла уходзели вецей тони вапна.

– У Содаї зме нє булі длugo. Кед зме почервенелі од того вапна, вец зме ше знова врацели до Сур-пайпи робиц. Малі ми и окуляри, але витор кед дул, дзвигал прах од вапна, щипало твари...

– Зо мну у Содаї од Коцурцох робел Осиф Орос, Андри Керестурик, Денчи Иван и Керестурец Янко Сивч... После нас, у двацет першим року, вецей уж до Америки робиц нє приходзелі. Ми булі остатні транспорт. Ані моя жена нє могла присц. Моглі присц лем тоти цо сцелі прияц державлянство, сцелі остац там жителі. Нашо людзе так нє сцелі одходзиц. И мнє ше нє любело там, я вам повем по правдзе. Но, нє було нам подло, але цо вельо – вельо, кажди божовити дзень у роботі, а вше ўдно.

– Робели сце и всботу?

Микола Іван, Фітъкош, фотография зоз Барбітону

– Я, док бул у Америки, стално робел. И всботу и внедзелю и фурт, фурт, фурт... Тот огень не могол остац, то ше мушело класц. У Барбітону сом найвецей робел. Робел сом и у Акрону. У Барбітону ми було перше гніздо цо сом ше уселел. Там наш народ бул, там зме малі церкви, там зме малі щицько цо нашо, то ми було як родне место, – здихнул мой собешеднік, та зме на хвильку претаргли приповедане о Америки.

ТРОЇ РУКАВИЦЫ СОМ МАЛ, А РУКИ МИ ПЕКЛО

Барбітон бул американски Керестур. Бул вон штредзізко Руснацах пред Першу войну. У нім було стотки Руснацах зоз Керестура, зоз Коцура, зоз Дюрдьова... После перших, у остатнім дзешецроочю дзеветнастого сторочя, пришли, у вецей габох, нови роботнікі такой на початку двацетаго сторочя. Охабел роботни Руснак Европу, охабел поля, охабел коні и штверци, мотику и граблі, же би у Америки вапно пекол, правел пайпи и пекол их, надпатрал и

клюкал галадни гоблі з древом же би з нїх ширково палічки постали, топел до пецох и метал розпуштовал, правел модли и налівал их з лячину, а ляцина пирскала, шмати тлели, скора ше пекла...

Нестало широких пространствох зоз класатим житом и узрету кукурицу, нестало чвиринканя шкорванчка, шшиваня препилкох и гуркотаня герлічкох, полудзенка у хладку под багреном, кед моц требало наврациц на нови одкоси златного жита... Ту, у Америки, скора ше червенела од вапна, дихац ше не могло од смроду цо оставал у шматох кед ше метал лял до модлох. Пред очми лем чарни точки танцовали од билого огня до котрого ше патриц мушело...

– Я робел и у Пицбург Вел, там дзе ше железо ляло, дзе ше ляло койяки қриваки. – Приповеда нам осемдзешатрочни Микола Иванов, Фитькошов и предлужує: – Там сом мал добру плацу, алє и я там не могол робиц. Уж сом на телью дошол же сом инше ніч не могол ёсц лем желене грозно. А прецо? Зато же требало да я пил, да сом тот газ цо сом надихал, да сом го збил, бо паленка газ збие. И там сом на пеци мерковал як ше грею, бо вони не могли гвинт резац нука, док през тоти пеци не прешло. Мушело ше железо омегчац...

– Здогадуем ше же сом у Дюрьзове бешедовал зоз Ирину Папову-Дюраньову, – и вона робела у тей фабрики – припомнул сом своіому собеседнікові. Вона под час першай шветовей войны модли правела. Нешка жие у Дюрьзове, цемна є. Гварела ми же то прето же віше мушела до пеца патриц. „Я правела модли, а пополадню приходзели чарни и вони ляли”, – гварела ми.

– То женски так, а кед хлопи правелі модли, вони их мушелі заляц. То було опасно ляц. То пирскalo. Жени у сукњох, знаце як. У панталонох, боже сачувай, да вам пирслу ту, то ше не загашело док вам не випалело цело. А тоти фалатки цо воні лялі я омегчовал. У Акрону кед сом робел, а робел сом у гумари и у сушари, зарабял сом пейц долари и двацец центи за осем годзини. Кладол сом гуми до пецох. Трої рукавици сом мал, а руки ми пекло....

Роботу зме часто менялі. Досадзело віше исте робиц, а и здравю чкодзело. У руским краю нас було надосц. Бул ту и Влада Хаим, родом зоз Сріму, зоз фамелию. Жена му була зоз Коцурा. За першим чловеком за Макайом була одата. Вона до Америки пришла як گдовица. Хаим бул як легінь, старши легінь, та ше за нъго одала. Вец бул Данко Москаль, предсидатель цо бул ту, Коцурец. Михал Макай мой шовгор, Тимко, учителя Тимка брат. Єден пекар, не зоз Коцурा, цо хлеб там розвожел. Микола Бульчик, самотни, а вец ше оженел.

Гичово робели на фарми, а кед на фарми нє було роботи веџ робелі у Сур-пайпи. През жиму булї у Барбітону, а през яр и лето пошлї на фарми, бо чловек нє могол витримац тот фабрични пах, як да вам повем, бо кожда фабрика ма свой пах, смрод.

– Цо бисце могли повесц, зоз келіма людзми сце ше стретали? Могло буц 200 Руснацох, хлопи, жени, дзеци?

– Могло буц и вецей. Як да вам повем, то ми по церкви, так вам можем повесц. Там Карпатяне и ми, цо зме булї истей вири...

– Грекокатоліки?

– Гей. До ней зме ходзели шицки, шицки там. Тоти нашо, ту зоз Коцура, не було вецей, але Карпатянох було досц. Наша церква нє була така велька, але дивне дацо! И то я бывал ту. (пояшњовал нам на угл€ стола дїдо Микола Фіткошов), ту ишол трамвай, а з того боку улїчки була такой церква. И то, прейг драги сом прешол и уж сом пошол дом церкви. До церкви сом вше ходзел кед сом нє робел.

„СУХА И МОКРА” АМЕРИКА

Неодлуга по Першай шветовей войни у Европи у Америки нє було шл€бодно точиц алкоголни напой. Америка мала свою войну, войну проців свога зла, войну зоз алкоголем. Алкогол лебо, точн€йше поведзене – напой и його хаснован€ почало залапяц вше ширше пасмо жительства. Пошлїдки були обачлїви та прин€шени закони о забрані предаваня у предавальњох и точен€ алкоголного напою у карчмох, готелох. З єдним словом – вшадзи и на каждом месце. Пияних нє шмелю буц. Кед же пияни влапени на драже бул одведзены до гарешту и карани з вельку пен€жную кару. Зоз гарешту ше го мушело викупіц.

Забранене предаване и точене алкоголного напою, а в€дно з нїм и його продукован€, нє лем же нє зменшовало його трошене, але аж оможлївело и поспишело його тайонне продуковане, увожене зоз других жемох – його шверцоване и зарабяне на нїм. Виски подрагшел, у одношеню на скорейшу цену за вецей раз. Куповани ё покрадзме, а цо ше покрадзме троши тото и драгше. Хто навікнул пиц, тераз у чаше кед го меней було, пил го и плацел вецей. Препадал и здравствено, бо кед ше пило – на єдзен€ нє було.

Предаване алкоголного напою покрадзме було и на бурдох. Предавал ше шверцовани, прейг окремних шверцерских гангстерских

бандох, а предавала ше и домашня паленка випечена на фармох и у пиньвицох.

– Паленку найвецей пеклі Серби, а и нашо Руснаци. То найвецей на салашох пеклі. Малі так у пиньвицох направени згоди, там пеклі. Нацвецей пеклі зоз сухого грозна и зоз цукру, – приповеда нам дідо Микола Иванов-Фитькошов зоз Коцура, котри праве у тим чаше пребул дзешец роки у Америки.

– То було теди барз забранене?

– Барз строго, строго було. Людзе пеклі паленку зоз сухого грозна, яке и ми купуєме у дутянох до колачох. Принесол ёдну ладичку, таку, ния вельку, лебо яка уж там була велька. Вецка умишал цукру и то положелі гу пецу, та то там швидко кишнє. И там малі таки склоніща даяки. Найвецей то жени пеклі, бо хлопи до роботи пошлі. Полиция мала свой реони од улічки по улічку. Воні барз мерковалі же дзе то пахнє. То нє мож скриц пах, пару од паленчари. Алє жени були мудри... Кед полиция наїшла, а воні сукні горе, и цо я знам, та з голу... з пребаченьем, гарадичи уцералі, вец тата полиция сcekла. А док пришла друга, цо на силу мала право уходзіц, воні уж шицко спораєлі та нє нашлі ніч.

– То значи же и нашо руски жени пекли?

– Правда же пеклі, хто же би нє пек. Порахуйце себе, а було там таких цо булі на бурдзе, ягод и тот Сивч зоз Керестура, тот чловек вше бул должен у Америки. Куртов, того Янка Куртого оцец, бул у Америки. Вон там робел дзе и я. Я заробел телью и телью сом послал. Вон вше веций годзини наробел як я, а вше бул газдині должені. Зато же тово цо газда купел, направел зоз „сайдлу” и зоз вина и шицко, то шицко воні попилі. Нука у обисцу. Лем то людзе булі старши, напіл ше и легнул заспал. Рано пошол знова на роботу и то так ішло. Вонка нє ишол та го поліцай нє влапел. Бо там, кед вас влапел поліцай, моглі ви мац при себе и мільони долари, та кед сце пошли на „кортхавз”, на општину, крашнє од вас шицко побралі, пописалі вас хто сце, одкаль сце. Моглі сце мац, кельо сце сцелі пенежы – нє помагало, кед нє пришол ваш камарат лебо ваша жена, но уж котри яки бул, вименіц вас. То ше плацело петнац долари и дваццац пейц центи на ёдну ноц кара, кед ше преспало. А кед ше правело нєшора там, нє биліц вас, алє отворелі тоту гуму, як ю вони волаю „гоза” и дотлі на вас води шприцал док сце кричелі. Такі закон бул там.

– Значи, хто ше напіл и кед правел нєшор, швидко го отрежбели?

– Фришко го отрежбелі. Же го не було хто виняц, вец ішол такозвано на примушуючу роботу. Там дostaл пейц центи на дзень и два шольки кафи на дзень. Вецка знова до гарешту на ноц. Рано заш до роботи, док нє виробел тоту тарифу, петнац долари. Кед лем єдну ноц там бул, ёден рок му требало же би ше одплацел. Вони лем штаницли за бомбуси правелі у папірнї, то им шицка робота була.

ПОКРАДЗМЕ И РУСНАЦИ ПРОДУКОВАЛИ И ТОЧЕЛИ НАПОЙ

„Суха Америка” нє була суха и за веліх Руснацох и Рускіні. Як за тих котри алкоголь (вино и паленку) продуковали за предай, так и за гевтих цо уж на нъго навикли и предлужели го пиц. Єдни го продуковали же би го предавали, други го куповали и предавали тим цо го буду трошиц – предавац на мало, а треци тот драги напой були приихтани плацыц тельо кельо на нім и єдни и други зарабяли. На тот способ на такей „тарговині“ зарабяли лем тоти цо го обезпечовали тим котри го троша на свою финансійну и здравствену чкоду. Покрадзме ше алкоголь могол куповац на велько и на мало. На велько на літтри и на коршови, а на мало на штамплічки у карчмох дзе ше явно нє шмел предавац и на бурдзе дзе хлопи бивали и костирали ше. На бурдзе лем єдна паленочка пред єдзенъю и погарик вина по єдзеню коштали тельо кельо чловек за ёден дзень нє мал ані чистого заробку. Хто себе таки луксуз дошлебодзовал, тот до Краю жени и дзецом нє мал цо послац. Велі праве пре напой занавше остали у Америки, гоч як жадали сцигнуц до Краю голем умрец. Але приход до правого дому им нє бул доступни, бо требало карту купиц, а зашпоровани пенёжи на карту нє було.

– Веруна Тимкова зоз чловеком трималі под кирию Планчакову карчму. Вони там предавалі тей паленки по двацет пейц центи. Вона була віше „самодруга-груба” знаце, мала гуму под фартухом, вицагла и насипала та вам дала. Иншак нє ішло, а ту ю нє лапал полицай, ге, ге, ге! И вино так исто. После ше зоз Веруну Тимкову, як ей чловек умар, оженел Андри Керестурик, цо булі дараз ту краваре у Коцуре. Знова пошлі до тей карчми та давалі. Керестурика влапелі полицае. Тристо пейдзешат долари плацел кару, лёбо тельо и тельо закопи-гарешту. Вон крадом предавал. Строги закон бул.

Там було двоякей паленки, виски як воні волаю. Зоз Канади принесени на авіону, у гумох насыпане место луфту... Тоти цо неслі та скекалі зоз автом, а там таки моторки же нєт таки авто у Америки, цо тата моторбициглі нє влапи. Нє сцел за нім длиго бегац, штрелял му до гуми, а зоз гуми паленка чурела. Зоз авіонох, як падобранцох пушталі до леса паленки зоз Канади и так ше вецка тата предавала по седемдзешат пейц центи за штамплічок. А тата цо пеклі зоз грозна, тата була по двацет пейц центи. Домашня цо ю нашо людзе пеклі – предавала ше по двацет пейц центи, а канадска була седемдзешат и пейц центи, – приповеда нам Микола Іванов-Фітькошов Коцурец, котри у чаше после Першой вайни дзешец роки препровадзел у Барбітону, у Америки на роботи.

– Андя Планчакова карчму давала под кирию. То було вельке здание. Долу була карчма, а горе, як у готелу. Булі хижі за спане. То вона видавала. И Тимко и Керестурик, а и други ю малі под кирию. У тей карчми ше людзе и на вельки пенеж карталі – нашо людзе, а на американски способ. Пошол сом себе раз попіц сладке до Планчаковей карчми. Керестурик давал, а мал вон таку обашка хижку там дзе тоти карташе булі. Воні ше карталі покер, так воні то волаю. Кед я войдзем нука, а там штирме шедза, при кождому револьвер стої. Жвератка нє було нігдзе. Нач револьвер, кед ше карта, думам себе.

Я видзел же ше картаю, у вайни кед сом бул. Розширелій покровец там, пенежі було кельо сце сцелі, долу сце зисц нє шмелі, нє мож було, бо сце булі на фронту и там було пенежі велью... Пенежі на столе на громади, сакайтов и вецей там було, знаце. Но, кед сом вишол, та сом пришол нука до карчми гу Андрійови та сом ше прэжегнал, же нігда сом телью пенежі нє видзел. Я бул у Америки, але векшу як сто долари банкноту сом нє видзел. То ше Сербі найвецей карталі, але було и наших цо ше любелі картаци.

У першым чаше пребуваня наших людзох у Америки вельки чежкосци им спричиньовало биване, костиране и отrimоване власней гигиени и чистоти облечива. Перши цо одходзели до Америки були насампредз самотни людзе – легінє и млади хлопи. Вони бивали по вецайме у фабричных хижох, сами ше старали о єдзеню, сами го себе пририхтовали... То им було барз чежко и мало кеди ше им удало порихтац єдло так як сцели. Дванац годзини робиц на роботи о своім косту, и вец го, по приходу з роботы до квартелю, пририхтовац, барз чежко було кождому. Выход зоз такей ситуації бул у одходзеню на кост до карчмох лєбо до других обисцох, цо було

драге. Найвигоднейше за наших людзох було биван€ зоз костираньом. Таки „бурди“ тримали Словачки, Карпатянки, Сербкінї, а познейше и нашо жени. Пред першу войну у Барбитону при фабрики Сур-пайпох були фабрични хижни будинки котри виєднали нашо хлопи, Руснаци. У таких шейсц-седем хижох єден час бурд тримали нашо, руски, жени. У нїх, на косту и спаню було найвецей Руснацох зоз Бачкей и Сриму. А з Бачкей найвецей зоз Керестура, Коцура и Дюрдьова. Тоту часц Барбитону у держави Охайо, где Руснаци жили и робели – Керестурци пред Першу войну наволовали „американски Керестур“, а Коцуруци после войны „мали Коцу“. Традиция руских бурдох осталася у тей часци Барбитону и у чаше медзи двома войнами, кед ше число Руснацох уж барз зменшало пре врацан€ до Краю, одходзен€ до других стredкох на лепшне плацени роботи и пре одсельован€ до Калифорнії, где ше за змогнути заробки куповало фарми и газдовало у земледліstве.

Хован€ Ани Шантовей, нар. Уйфалуши 1927. року

– Мне мой бурд коштал половку моей плаци. И шмати цо сом попалел коло того огня и газдиню цо сом плацел. Бул бурд таки: лёбо сце досталї кафу, цо требало до тей тинерки як ю вонї волаю, цо ю ноша до фабрики себе. Нешка цо маю кост нашо у фабрики, то ми себе сами ношелї. То я мушел купиц и о нашим трошку вона то

пририхтоваля. Чи сом купел месо, чи сом купел цо, хлєб, кафу... Там ше без кафи не ишло до фабрики. Газдиня шицко порихтала. Єй масць, ёй робота – то сом ёй плацел долар и седемдзешат пейц центи на дзень. Значи остало ми три долари и даскельо центи. Зоз того ми требало на цигари, кошулю даяку купиць, бо ше подарла на роботи. Остало ми на дзень два долари чисте, – пояснює нам дідо Микола Іванов-Фількошов зоз Коцур, котри праве у Барбитону од 1921 до 1931 року препровадзел на роботи.

– Значи за мешац сце могли зашпоровац шейдзешат долари, за два мешацы сто дваццац долари...

– Так. Дньово вецей як два метери жита я вше могол дому послак. Жито було од дзеведзешат до сто динари, а я мал два долари „чификс”, вони так гваря чисти пенежы, то сом достал двасто триццац динари.

ПЕЙЦМЕ ЖИРОШАНЦІ У АМЕРИКИ

Оход до Америки була остатня надія за бидняка, що у своїм валале ані бразду жемі не мал, ані заграду, а мал лем руки и мали дзеци що за роботу ище не доросли. Таких барз худобних по наших валалох було вельо як жем була зогната и роздзелена. У тей дзелідби достал ю, попри старого оца, що ю уж не обрабял, лем найстарши син. Други браца остали без жемі. То були наднічаре, рисаре, слугове, биреше. Жили лем од своєй роботи, кед єй було у своїм хотаре. А кед не, одходзели там дзе єй було, та и шейдзешат и осемдзешат кілометри од свого валала. Та так ше и висельовали з Бачкай до Сриму...

Кед ше Америка отворела и брали роботнікох зоз Европи – наш Руснак медзи першими пошол до швета за хлебом. Пошли тоти котри мушели, шмели були, бо ніч страциц не могли...

Жирошова фамилия, мац зоз пецерима дзецыми, преселела ше до Керестура кед уж жемі за обрабянене було. По урбаре жем була подзелена, а вона могла жиц и дзеци одховац лем так же жила од надніці. Дзеци вихованы як служніци, служкове и слугове у цудзих людзох у керестурскім и сивецкім хотаре. Од трох братох, котри приселели як дзеци до Керестура у трецей децениі дзветнастого сторочя, о пейдзешат роки настали три Жирошово фамилиі. Ані ёдна фамилия не мала ані ёдну бразду жемі. Фамилия Янка Жироша ше одселела до Миклошевцох, а два, Михала и Дюри Жироша, остали у Керестуре.

Були двоме бидни – пребидни. Без своєй хижі, без своєй порти, без своєй загради. Жили як жедляре, на окраіскох валала, у малих хижох, на малих портох на пасовиску. У збудованих хижох на нізкей жемі, котрой поджемни води непрерывно грожели. Такей худоби остатніх двох деценийох XIX сторочя у Керестуре було барз вельо. То тот аграрни звишок, котри бул примушены пренайсц роботи звонка свого хотара, та аж и у Америки.

Так медзи першими, уж кед ше до Америки одходзело пошли и двоме браца – Михал и Дюра Жирошово. Михал пошол з пасошом, а Дюра без свого пасоша и без шиф-карти. Пасош достал од брата з Америки, и такой го мал вратиц накадзи сцигне. Пенежи за шифи не

мали и путовали як помоцни роботніци на шифох. Їх гойсане на морю од Європи до Америки тирвало коло два мешаци. Сцигли гу своїм Керестурцом до Пітсбургу у держави Пенсильваний.

На бурду у Макая у Пітсбургу Пенсильваниї перед Першу швєтову війну. Шедза, з ліва на право: Сидор Чапко, Маря Макаї, нар. Чапко, Симун Чапко і Янко Чапко. Слово о трох братох и шестри. Назвизко им Зорово. Стоя, перши шир з ліва: други Дюра Жирош, треци Дионізій Силаді, штварти Колбас, шести Медєши. Векшина Руснаци, але їх нашо информаторе нє могли ідентификовац

Робота им була нєздрава и чежка. Винїмали шлюнок зоз води и дриляли го на фурикох до баржох. По дванац годзини требало у чижмох, лебо боси, стац у жимней води. Ноги марзли, древнели, церпли... Требало полніц фурики. Браца то робели на змену, раз єден, раз други. Кед ноги здревнели, вони ше зменьовали. За таку роботу, дньово нє зарабяли анї по доллар. Так робели док могли, а длugo нє могли. Ноги их болели, корчи их ламали.

Друга робота була давяца, але лєгчейша. Робели у железарнї дзе ше желєзо ляло и дрот рижней грубосци до вельких колесох накруцало. Ту було цепло, але лопот бул таки же и ноцами у глави дуднєло, спац ше нє могло, а непреривно кашляло.

Не прешло ані полни рок, а гу Дюрови пришол покрадзме (бо пасош не могол дастац пре служене войска) його осемнацрочни син Михал. Не прешло ані пол рока а зоз Краю, з Керестура, по тримешачним блуканю по морю, сцигнул и Михалов син Митро на свой штернац роки. Увредзел и поніжел го шовгор-газда, дзе бул поєднани за слугу, и застановел ше при оцови у Америки. Робели еден час шицки штирме у истей фабрики, а вецка ше роздвоели.

Заробиц – не зарабяли велью, бо теди ше ище велью не могло заробиц, але вони були задовольни. Окреме оцове Михал и Дюра. По перши раз у живоце мали пенеж же би себе могли у Краю хижи купиц и у своім, на велькай порти зоз заграду, жиц. Слаби були и слабого здравя та надумали дому. Свой и дзецински зашпоровани пенеж принесли до краю и сполнели свойо жаданя – купели себе хижи. Михал Жирош купел себе и два ферталі лукох, коніка и коч же би могол „чичариц“. Обидвоме синове – Михал и Митро остали у Америки. О три роки после женідби, до Америки гу братом пошол и Дюра, Митров брат. Михал Жирош постал Американец, оженел ше зоз Рускіню Карпатянку и мал двух синох, Миколу и Дюру. Митрово Жирошово плани ше не сполнели и як легинь, медзи двома войнами, умар у Детроиту. Дюра Жирош на три заводы по першу войну бул у Америки. Робел найвецей у железарньюх, роботни бул и шпоровни и зоз америцкого заробку накупел себе ёденац гольти жеми и пожил у Керестуре седемдзешат и пейц роки.

ПЛANI MИTRA ЖIROSHA

Легиньска любов бовчала у шерцу Митра Жироша. Тота любов го тримала по конец, по вчасни конец його младого живота. Живот ше му застановел теди кед на треци завод мал рушиц од початку, прешвечені же му ніч не погуби плани.

Гей, народзел ше Митро Жирош у худобенкай фамелії, цо худобнейша не могла буц. Бул найстарши, мал ище двух младших братох, Дюру и Мойсея, и два шестри. Не мали ніч. Ніяки маєток. Оцец од дзецинства бул служка, а вец слуга и як млади слуга ше оженел. Од його скромного заробку ше жило, а дзекеди ше и з рису дацо могло заробиц. Гольт- два жита покошиц, кукурицу зоз седмого обробиц. И то найчастейше лем сам, бо Маря віше була груба, лебо з дзецми, ёдни другим по уха, а хорйовита, дома у жедлярскай хижі, а без загради остававала.

Митро знал цо то нєт. Нєт – то теди кед мац плаче, бо дзеци плачу же су гладни. Мац нє ма дзецом цо дац. Не може ані кромплї увариц, бо их нє маю, не може ані кукурицу увариц. Бо ані чардак нє маю, ані пойд нє маю. Же би Митро, як найстарши, есц мал – мац го уж на седем роки за служку дала. Младши браца були дома и свойо шейсц-седем рочки чекали же би голем кажди дзень, як служкове, од вчасней яри по позну ёшень, есц мали.

Роснул Митро. Ніхто го „Митрик” нє волал гоч бул дзецко, бо себе од седем роках хлєба зарабял. Але тот Митро, у души бул Митрик. У души, котра неправди того швета барз вчас спознала, бо места за нього як дзецко за столом нє було. Бавиц ше нє могол з газдовима дзецми, таблічку и клайбас нє шмел до рук вжац, а место му було – у хліве, при статку, и спац. През дзень од слунка статок напасац, а вец пред вечаром – знова до ноци, же би ше достало фалаток хлеба чарнаго, лєбо кукуричнаго. И млєка – раз добре напиц, зоз малей шольки, котра була лєм його.

Кед бул векши, а уж бул легиньчик, бо му лєм цо не штернац роки прешло, поєднал го оцец до шовгра Гатраша за слугу. Праваго, старшаго... И погришел Митро. Думал же є у шовгра, а нє у газди. За полудзенок кед шедали, штурел руку до лавора же би ше умил. Газда шовгор хвацел лавор спред нього и шушнул му воду до твари зоз словами „Слугови место у кабл€!”

Митро нє знал цо ше з нім стало. Збляднул, занемел... Чи и газду з видлами положиц на верх гною на коч, чи обращиц хрибет тому швету? Нина ше цошка озвала, але Митро патрел на газду шовгра, патрел...

Вишол зоз двора, драгом ше виплакал, дома пообляпял братох и шестри, одпитал ше од мацери и лєм гварел: „Идзем гу оцови до Америки!”. И пошол . О три мешаци сцигло од нього писмо. „Робиме з оцом вєдно. Оцец хорйовити, я му помагам” – писали у писме. Двацец два роки Митро не приходзел до Краю. За тот час пейцме Жирошчи були у Америки. Ёден кратки час аж и нараз. А за шицких ше Митро остарал же би добре зарабяли.

После двацец двух роках, по Першай войни, а на свойо трицец шейсц роки, пришол ше Митро Жирошов до Краю оженіц. И почап нови живот. Олегчал живот и путованє своїх людзох. Рихтал заробени и зачувани пенеж, велью пенежку, езри и езри долари, уложиц на вибудов „штрицкары” (трамвая) од Керестура по Кулу. У тей роботы компаньон му мал буц Микола Павлович-Паньски. Уж

подняли и одредзени кроачі зоз банкамі. Алё, док вон пребувал на кратко у Америки же би пенеж преруцел до Югославії, млада ше зруцала. (Родичи ю на силу одали за другого а за достати пенеж од младия Митра накупели потребни ствари младей, купели себе хижу.) Митро остал поганьбени. А понеже шицко цо дал младовим родичом – дал на довириє, без писаного папера, як своїм, – шицко страцел. Нашол ше на други завод скламани и збунети. Шицки роботи на реализованю своїх планох застановел. Щесце же америцка банка зоз уплацованьом пенежку нє понагляла!

**Митро Жирош пришол до Керестура 1921. року
оженіц ше зоз Рускиню**

Митро Жирошов любел Керестур своїй младосци. Ношел у шерцу легиньски бавеня, дзивоцке вечарше шпиване, свадзебни вешеля, вельконоцни обліўянки, крачунски легиньски забави... Тото, цо ту було прервате у найвекшай краси. Прето ше Керестуру и Керестурцом сцел оддлужиц. Хто ше йому у Детроиту явел, кождому нашол роботу. Лёбо у фабрики, у котрой и вон бул „мали газда”, лёбо индзей, дзе ше його мено почитовало.

Митро бул прави Американец, але у души остал Руснак-Керестурец, вше пририхтани врациц ше, лем кед би му ошмых Иринков лёбо Марчов тото вимагал...

— Цо час — час, — мал навікнуце повесц кед було слово о женідбі. Сцел ше оженіц лем з Рускиню зоз Керестура. Сцел своїм дзецом створиц дом яки сам не мал. Сцел же би дзеци були сити, же би були ведно, же би ходзели до школи, же би мали шицкого. Вон у Америки телью заробел же шицко так може буц як вираховал. Лем треба присц и оженіц ше...

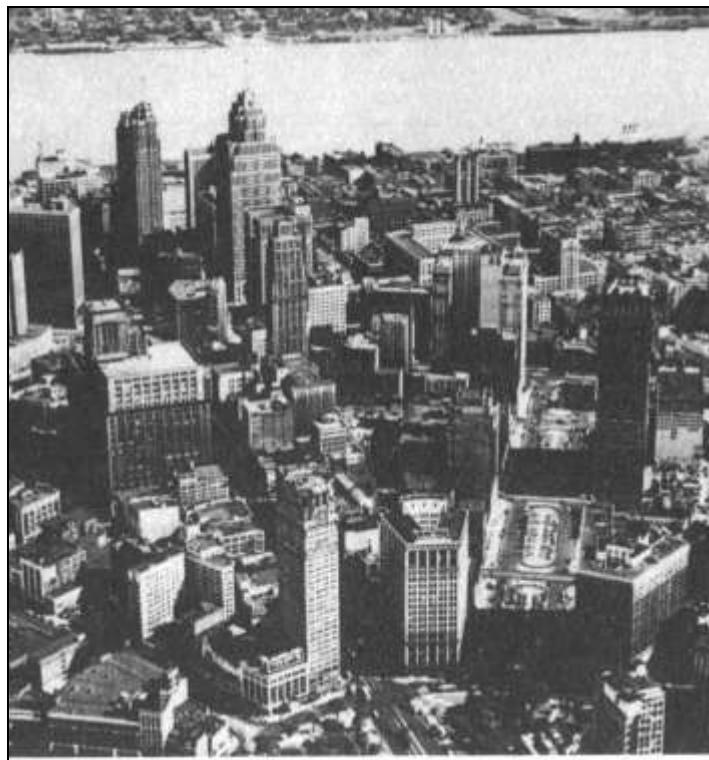
Скорей, як цо мал присц до Краю Митро Жирошов ше нашол у лікара. Лікар гварел же шицко будзе добре, лем треба оперовац. Митро пристал, попонаглял. Операція прешла, але було вше горшее и горшее. Митро одкладал свойо врацане до Краю док не оздрави.

Єдно руске ховане у Америки медzi двома войнами

Умар як легінь. Поховані є на теметове у Детройту. Надгробни памятнік му зоз билого мармора.

Митрово Жирошово заробене богатство з найвекшай часци остало у Америки. Нашлідzel го братняк, бо ше представел як власни брат, таке прешвечене остало у фамилії. Оцец и власни браца достали лем отрушинки. Так було, бо так мушело буц!. Божу правду ше не могло глєдац, бо требало капіталу! Вони го у Краю не мали!

Детроит город и пристаніще у союзней держави Мичиген, ЗАД;
ма веций як три милиони бивательюх. Центр автомобілній
індустрії ЗАД. У нім живе велике число
югославянських виселенікох

ШТЕРНАЦ РОКИ ОДРАБЯЛ ДЛУСТВО

Дюра Папугов з Дюрдьова, як дваццешейсцрочни гдовец, а виучени скравец, пошол до Америки 1900. року. Робел у Пицбургу у члічарньюх. З нім були Рагайово, Хромишово, Мудрого... У Пицбургу було и векше число Керестурцох и Коцурцох.

После двух роках врацел ше млади Дюра до Краю. Прешвечени же и за ньго єст живота. Пришол ше оженіц и сполніц свой сон о власним мигелю, модним салону, яки видзел у Пицбургу. Моду требало провадзиц и водзиц, а вон тото любел и сцел, гоч у Дюрдьове, гоч индзей. Врацел ше дому же би зоз младу жену посцигнул страцени часи и витворел свой сон.

Оженел ше.

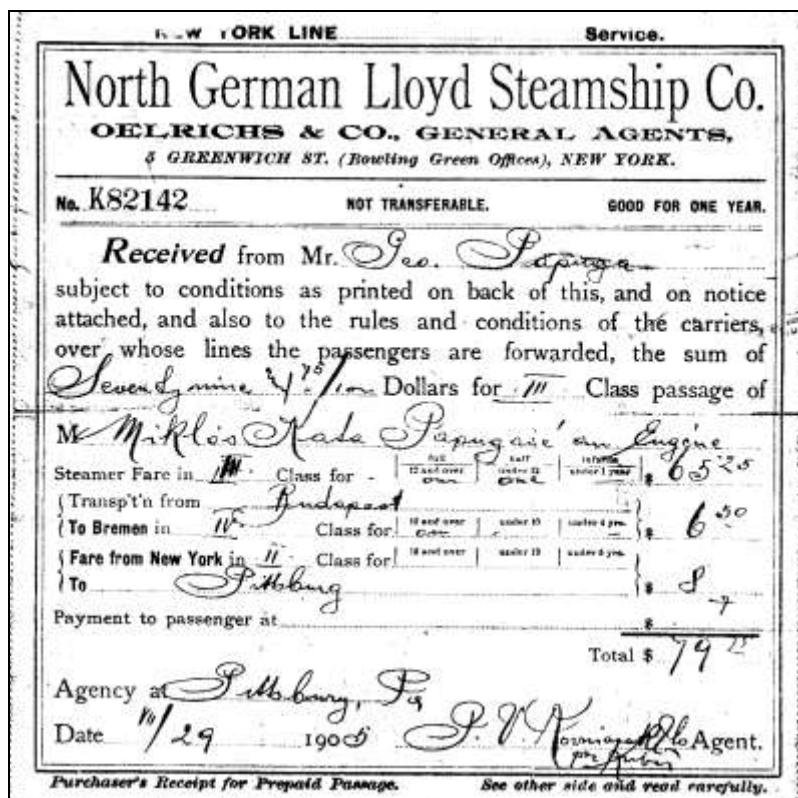
Сцигло и нове розчароване!

Браца тримали дутян, барз ше задлужели. Табулования им була хижка и двацц ланци жеми. Задлужели аж и трецу часц, котра йому припадала. Же би банка не предала жем и хижу, Дюра дворочни заробок у Америки уплацел до банки. Почал зоз своїм знайом куповац жеми, котра му по нашлідству припадала. Зоз таку роботу жена не була задовольна. Ище баржей не бул задовольни и сам, але іншакого виходу не було. Же би ше длуство цалком виплацело требало ше знова враціц до Америки и хижу и жем ошлебодзиц од табулаций и трошкох котри з дня на дзень росли.

Осталася супруга Катарина у Дюрдьове, а Дюру драга одведла знова до Пицбургу. Знова лял колеса за вагони. Зноел ше на роботи, у пекле врацого металу, же би непредуманосц братох виплацал. Дньово не зарабял ані доллар, а требало ёсц. Мало могол заробиц але, одриваюци од устох, заробени пенеж посыпал до Краю. Посыпал го мацери и жени. И за длуство и на живот.

Уж кед му ше народзел син, жена надумало и сама пойсц гу Дюрорви. Послал ёй Дюра карту, а то було знова одальоване плаценя длуствох. Робота очековала и Катарину. Ёй робота була у доме. Варела мужови и його камаратом. Райбала им облечиво, отримовала обисце. Але ёй тата робота не ишла. Требало шицко купиц,

приихтац смачне, туне, а сите єдло, а вона ше у тим нє знашла. Же би ше ей труд виплацел и трошки вимирили, требало плацц вельо вецей як у других, та ше тей роботи мушела охабиц. То ше Дюорви ані кус нє пачело. Место векшого заробку, пришли векши видатки. Квартель за тройо, есц тройо, а робел сам. Нєодлуга, кед ше народзело и друге дзивче – требало ище вецей. Робело ше по 12 годзини дньово, и сботами, а дакеди и недзелями...

Шиф-карта цо ю Дюра Папуга купел свой жени же би припутовала до Америки

После двух роков, жена надумала до Краю.

Приведол ю дому. Виплацел знова єдну часц длуства, одалел знова одплацоване за єден час. Зоз младшим братом Михалом, и жену му Елизабету Играчки зоз Коцур, 1907 року врацаю ше до америцкей лівалні далей длуство одрабяц.

Работніци у Детроїту у лівальні. Медзи німа и Дюра Папуга зоз Дюрдьова

Тераз, после 7 роках, уж кед звладал роботу и бешеду, Дюра нє был задовольни зоз скорейшим заробком. Научел робиц у лівальньох и, по пременки у двох-трох местох, застановел ше у Хюстону, у Тексасу. Там ше могло вецей заробиц. Робел у фабрики „Диксон” дзе ше вирабляли железніцки вагони. Прилапел ше знова роботох у лівальні прето же тоти роботи були найлепше плацени. Седем роки нє одходзел зоз того места. Уж на роботу навікнул, порядне ше явял до Краю, посыпал пенсж жени и дзецом и одплацовал табулацию. На концу, банком по 1914. рок вимирел шицке длуство и жем постала його.

Врацел ше Дюра Папугов 1914. року зоз швета дому – шветлей твари! Вимирел длуство, жем була ёх и такой себе купел хижу яку плановал купиц ище пред дванац роками, кед ше по щесце врацел зоз Америки. Пришол за навше, та гоч му други напоминали же би лепше було склоніц ше, бо ше война очекус. Вон вериц нє сцел и остал дома.

Война вибила та и Дюра пошол за Ференц Йовшку войовац. Бул у Галиції, на румунским фронту, у Сербії и у Талиянской. На Пияви, седем дній пред законченчью войны – погинул.

Штернац роки одрабял длуство. Сполнел и свой сон же би модни салон мал, але ані цверну до игли у нім нє удзал!

ОЧИ МИ, ОЗДА, ОГЕНЬ ОДНЯЛ...

Ирина Папова-Дюраньова ма осемдзешат осем роки. Старенка то жена. Ухилена, зогнута на полі. Бочно шедзи при столе же би ёсц могла. Облечиво на неё цме белаве и чарне. Завязана хусточка по старински, зоз спущеним верхом на твар, зменшую и так тоту дробенку твар. Старуха патри долу, так як ёй цело дошлебодзуе. Ухилена є цала та и глава пошла за целом, а дакус ше и сама ище баржей зменшала.

Не миша ше до бешеди, ягод же є анё не ту. Аж кед гу неё шедам и озивам ше гу неё, обраца ше гу гласу одкаль приходзи. Чувствуем, як же ю будзим зоз сна. Врацам дзешка гет дзешатки и дзешатки роки назадок, же би ми ожила памятки на гевти часи кед швет бул за ню мали, кед роботніца була у американских лівальнях. кед ше дзивчела по Коцуру, кед перши знаня о живоце здобула...

Нешка старуха Ирина Дюраньова цемна. Нешкайши швет за ню не иснүе уж вецей як дзешец роки. Ніч не видзи, але шицко зна. Ей очи без жренкох. З часу на час „попатра“ на мнё. Дзвига главу, а белави, ясно белави, очи ше скаменюю на моёй твари. „Бабочко, дзе вам погляд, дзе вам очи?“ – сцем ше ёй опитац, а вона, ягод же мойо думки чита, прегваря: „Очи ми, озда огень однял, та не видзим, але вас добре чуєм.“

– Дзеведзешат первого сом родзена, осмого сом ше винчала, а дванастого сом пошла до Америки. За мну пошла Ганя Лацкова, але вона не знам чи жие. И вона з Коцура.

– Кеди пошол ваш чловек, ваш хлоп?

– Вон рок скорей. Вони нам писалі да ідземе, да ше рушаме, та вецка ми пошлі, а вони нас дочекалі там...

– Дзе хлопи робели?

– Вони у Сур-пайпи робелі, дзе тоти сури правя, пайпи. Гей, гей, пайпи ше то гвари по нашим.

– Хто ище теди там од Руснацох робел?

– Янко Дюраньов, мойого чловека брат, Петро Уйфалушов, и... Чекайце, та було нас там...

- Янко Рагайов, – пробуе ю здогаднуц ёй дзивка Мери.
- А Янко Рагайов не бул там. Янко Рагайов бул у Акрону.
- Кельо могло буц Руснацох у Барбитону кед ви пошли?
- Було, було там досц теди. Вельо хлопох, а вельо и жени.
- Дзе ви робели?

**Ірина Пап-Дюраньова зоз унуком
Владимиром 1975. року**

– Я робела у „Иридити”, так ше волала, то железова фабрика, дзе ше железо лєє... Хлопи пошлі до Краю, бо то теди там война була. Но, та, хлопи пошлі до Краю та требало роботнїци, а ми, Рускинї, таки шалени... Но, та, виписалї на „Офіс“ хто пойдзе робиц таку и таку роботу, там до железовей фабрики, та будзе мац осем долари на дзень. Ми ше зрадовалі, та зме пошлі даскельо жени, дас дзешец жени зме пошлі там робиц.

– Рускинї?

– Юла Уйфалуши, Туринскаго два дзивчата, Леона и Маря, и я, Рускині, а гевти були Горватки и таки, Сербкині, та зме там робелі. У фабрики сом робела дас три роки. На дзень зме зарабяли и осем долари. То ше од фалата плацело, хто кельо виробел, знаце? А чарни то ношелі тоту „гицу”, та вецка вони до тих модлох налівалі да будзе железо. Но-та, ми до двох годзинох робелі, а вецка зме пшилі дому. Робелі зме од седем рано до двох пополадню – приповедала нам 1980. року у Дюрдьове осемдзешат осем рочна Ирина Папова-Дюраньова, здогадуюци ше на свойо млади роки препровадзени у Америки.

МЕЛА ПЕРША КРЕСЦЕНА У НАШЕЙ ЦЕРКВИ У БАРБИТОНУ

У Барбитону, у держави Охайо, у Америки, бачванско-сримски Руснаци жили своім руским животом. Жили так як и дома у своім Краю у мочарнай Бачки и грунковитим Сриме. Жили по своїх обычайох, почитовали традицию. Руски америцки живот у Барбитону, розквітал праве пред Першу войну, кед Руснацох було найвецей, скорей як ше хлопи „на поволанку” врацели до Краю.

Збротимени бачванско-сримски Руснаци з Карпато-Русинами ше вёдно тримали, вёдно на будоване рускай церкви помоц зберали, вёдно у руским краю, блізко фабрики Сур-пайпох свой „Керестур” мали, дзе у фабричных хижох у руских газдіньох бивали, дзе им дзеци вёдно росли, одкаль вёдно до школи и церкви ходзели... Ту блізко була и Планчакова карчма, дзе ше сходзели зашпивац, о Краю напріповедац... Ту були и ёх штири фабрики: Сур-пайпи, Мечковня (Ширкарня), Содая и Лівалня. Недалеко од Барбитону бул Шарон и Кливленд. И у тих обидвох горадох було вельке число Руснацох. Шицкі ше вони, на свой способ, вёдно тримали. Сходзели ше, насампредз, на хованя своіх краянох, а на велькі швета – Крачун и Вельку ноц – до церквох на службу и молітву. И медзи собу ше націвівали родзини, легінє и пайташе. Приход новых краянох, бул окремне торжество. Сходзели ше, націвівали новоприселеніх, приповедали о Краю, называли ше о свойх...

Ирина Пап-Дюраньова у чаше кед ше врацели до Краю

У Барбитону пред саму Першу войну число Руснацох ше нагло зменшало. Велі ше врацели до Краю. Пре страх и пре „поволанку” же им треба край свой чувац и браніц. Бо бачванско-сримски Руснак до Америки нє одходзел за навше. Вон там одходзел маєтно ше подняц, пенеж заробиц и зоз заробеним пенежком злепшац себе, и олегчац, земледілски живот у Краю. Купиц себе хижу и жеми, же би могол свою жем обрабяц и без велькай трапези чесно жиц.

Под час войны Руснацох ёст велью меней у Америки як пред войну. Остали, насампредз, лем тоти цо о врацаню до Краю нє штудирави и за Крайом уж барз мало тужели, тоти цо им Америка уж дакус за шерцо приросла, лёбо приросла їх дзецом, котри о врацаню до Краю ані чуц нє сцели. Їх дом уж бул ту у Америки, и до „цудзини”, до Краю и биди, нє сцели ше вращиц.

– Кед була война у Краю, кед хлопох нє було велью и жени доставалі векши заробок. – приповеда нам Ирина Папова Дюраньова зоз Дюрдьова. – И Рускині и Сербкіні и Горватки зме ведно робелі у Піцбург Вел фабрики, лівалні. Модли ше правели зоз писку. Нє було одредзене келью ше муши направиц, але я робела келью сом могла. Модли були чежки двацец пейц фунти, коло дванац и пол кили. Направиц сом могла телью кеди як сом понагляяла. Дакеди шейдзешат, лем вечар сом нє могла пойсц на посцель спац, так ме ноги болелі. Бо то фурт ўднак бегац треба, однесц модлу там и присц назад и заш так исто тото. И віше до огня патриц! Но, так ме ноги

болелі же сом ходзиц не могла. Ми зоз врацим железом не робелі. То шицко чарни робелі, нигере. Вони робелі найчежшу роботу. Їх була ещи гаднейша робота од нашей, ещи гаднейша. Мой хлоп Денчи не сцел так робиц... Вон бул у порцеланки, дзе ше тоти канчовики лялі за електрику, за бандери.

– Тримали сце и бурд, мали сце костошох?

– Гей, мала сом и хлопох. Не мала я вельо. Лем ёден рок, тринастого року. Теди бурд тримала и Маря Бульчикова. Ведно зме булі, бивалі у ўдним шоре. Хлопох мала и баба Олеярова зоз Сриму, по дзецах сом знала. Знаце, дзеци ше Олеяр писалі. Була там и дзивка и син. Но, алє я, гварим, мало тримала. Я не сцела, я волела пойсц робиц. Першэ и першэ сом робела у Ширкарні, як вони гваря „мечковні”. Там дванац годзини робиц треба, та ше не мож дочекац дванасту годзину. Но-та, я вец пошла там до лівалні робиц.

– Вашо дзеци ше там народзели?

– Там ше ми дзеци родзелі, там. Дзецом ми мено єдней Маря, а єдней Мелана. По американски ше волали Мери и Мели, Мела то Мелана. Мела перша кресцена у нашей церкви у Барбитону. Було то 1917. року. Нешка жие у Коцуре, – розпрি�поведала ше наша осемдзешатосемрочна собеседніца Ирина Дюраньова, котра найкрайши дзешец роки свайго живота препровадзела у амерыцких фабрикох, од 1912. по 1922. рок.

НЕ ДАЮ ЗАДАРМО АНГЛИЙЦИ ХЛЄБА!

Час американскай индустрIALIZАЦІЇ барз бул сурови. Работна моц була барз слабо плацена. Була без заштиты на роботи од чкодлівых матерыйох, без хигиенско-технічных направох цо би охраньовали работнікох од нещесцох, лєбо ше о їх хаснованю не водзело досц рахунку, а работніцы тиж ище не були моцно организаваны до работніцких организаций же би ше выборели за кратшки работни час, лепши заробки, тижньови адпочывок.

Кед ше Америка газдовски поднімала, кед ше людзе з Европи до ней гарли роботи достац и хлеба заробиц – вона о тих своїх чадох найменей дзбала. Аж у трецей и штвартай децени XX сторочя о работнікови и його здравю почина ше баржей думац. Тоти задумки ше починаю реализавац аж после шветовей газдовскай кризи. Починаю ше запровадзовац защитни мири, з вельку адвичательносцу

применювац законски предписаня о техніцкай и здравственей заштиты роботнікох на роботних местох.

По Першу шветову войну так ище не было. Роботніци були препущени сами себе. Робели по дванац годзини. Робели и гладовали же би цо веций заробели. А кед ше похорели – зашпоровани пенеж пошол лікаром, шпитальном. Прето, кед роботнік, бул слабого здравя и хорйовити, патрел же би цо скорей сцигнул до Краю и цо меней дал на дохторох. Хто ше там покалічел, як каліка з малим очкодованьем приходзел дому, а велі похорени сциговали дому умрец. Чежко ше робело. Работа була чкодліва. О заштити здравя ше слабо водзело рахунку. Так было и у Барбітону, у Сур-пайпох, и Содаї, и Лівалні и Ширкарні и у Лівалньюй у Кливленду, гумари у Акрону и рудокопох-майнох у Шарону...

– Тот огень ту остал и до нъго зме фурт ёднак патрелі. Мушелі зме патриц да ше тот плех барз не разгрес, знаце? До цеплей модли зме кладлі писок. На дески була превращена тата модла и вец до ней покладзени писок, на таким фалатку дески. Та вец туту деску сце влапелі, однесьлі и положелі на место и вец такой другу зме правелі, – приповеда нам Ирина Папова-Дюраньова, котра дзешец роки на тей работі препровадзела у Америки.

– Чежко було?

– Чежко, чежко. Заробелі зме, бо бизме ту нігда тото не заробелі, але зме повиставалі барз. Чежка робота. Не даю задармо Английцы хлеба!

– Велью сце зашпоровали? Цо сце мали и цо сце купели кед сце ше врацели дому?

– Ніч, ніч зме не малі, ані хижу, ані ніч. Служела сом. Мой оцец, покойни, мойому мужови пожичел на шиф карту, бо тельо могол. Мне уж не могол пожичиц, та ше я поєднала до паноца Лабоша служиц. Служела сом ёден рок, та сом заслужела на шиф-карту и пошла сом до Америки. Ведно зме пошлі зоз Ганю Лацкову. Сами, зоз таблічкамі на ший, як живи пакети. Врацела сом ше зоз дзецими 1922. року. Дзешец роки зме робелі у Америки. Млада сом пошла, а жена у средніх роках сом ше врацела. Ту у Дюрдьове зме купели двацец два ланци жемі. Хижу зме не купелі. На салашу зме булі. Принеслі зме, – ані я вам уж погуториц не знам – ша голем пейц езри долари. Салаш зоз жему зме купелі од Габра Венчельовскага та и тераз маме. Требало велью зберац долари и велью робиц же би ше салаш и тельо жемі могло купиц.

**По врацаню з Америки Ирина и Денчи Пап-Дюраньово купели салаш и
двацец два ланци жеми**

Америка осталася у памяткох за нину Ирину Дюраньову, а живот земледілски вимагал меняне навикнуцох, гледал роботу од Божого рана до позней ноци. На нову роботу млады газда Денчи Пап-Дюраньов не ё могол привикнуц. Вон уж научел на фабрику, на сигурни заробок, на одпочивок после роботи, на дружтво... И врацел ше назад до Америки на серсан заробиц, на машини, котры на фармох у Америки видзел.

Врацел ше, затрацел и страцел... Без жени попри себе, без енергичнай Ирини ше не знаходзел... Залапела го криза. И газдовска, шветова и власна, чловечча...

Створене и заробене жедла криза, жедла безроботносц... На Ириново навальоване врацел ше до Краю розчаровани, збунети, страцени....

Несодлуга умар.

Хованнє Денчия Папа-Дюраня у Дюрьове 1937. року

Ирина ше надалей з натречарами и наполичарами борела, жем обрябляла, же би свойо два дзивки у Америки народзени, чесно, и як ше тому швечи, поодавала.

Папов-Дюраньов салаш бул oddалені од валалу. Тримали вельо статку, окреме крави, швині і яловину

Обидва ше одали. Старша Мери (Маря) ше одала до Дюрдьова. Одала ше за пааста... „Требало хлопа до обисца, старац ше о маєтку, жеми, статку“.

Мели (Мелана) ше одала за майстра Дюру Планчака, скравца до Коцура. Шицко му помагала у роботи цо требало.

Майстор Дюра Планчак, скравец зоз супругу Мелану и дзивчецом Геленку у своём мигелю зоз шегетом и калфами

Кед ше Мери одала, жец пришол на салаш. Жем обрабяли, добре газдовали. Ирина свою старосц, як цемна прэжыла у Дюрдьове.

ШТИРМЕ САКАЧОВО БРАЦА У АМЕРИКИ

Гоч як була барз далёко, а требало и шмелосци и пенежи, Америка була „блізко“ за роботних Руснацох. Найбліжай була за тих прейгислених, за вецеј братох з худобних фамилийох, котри ше нічому не могли наздаваць, бо и їх родичи барз мало за себе мали. А знало ше, бо вязи з Амерыку були „каждодніови“, же Америка богата, пенежна, же ёст роботи и под жему и над жему. Сциговали з Америки писма, сциговал заробени пенеж, а сциговали и легине войско одслужиць, поженіць ше... Знало ше же нігдзе не мож за крадки час змогнуць таки пенеж як у Америки. Так було праве у чаше зменьованя двох сторочиох, кед Руснацох попри Сриму уж було векше число и у Вербаше и Дюрдьове, и кед ше уж и ту не було дзе шириць и газдоваць. Прето, Америка осталася „остатня надія“ дзе ше мож ище подняць и материјално окрипиць. Постала вона „надія“ и першой генерацыї Дюрдьовчаньох, чийо ше оцове ту удомели, свойо доми створели. Іх дзеци, пре власне худобство, свойо доми ширцом Славонії гледали, алє пред тим одходзели до Америки же би себе пенеж створели. То тата остатня руска демографска експлозия, котра своїх синох ширцом розруцала, та аж и на други континент виселела. Бо, без огляду же Руснаци до Америки, по правилу, не ишли свой дом пренайсць, велі го були примушени и там найсць. За дзепоєдных врацаня до валалох маткох вецеј не було. Свой дом пробовали пренайсць бліжай, при своїх людзох у Сриме и Славонії. А кед и у тих намаганьох щесца не мали – врацали ше знова до Америки, же би Американцы за навше постали. Така була и судьба штирох братох Сакачовых. Родичи им ше з Коцура преселели до Дюрдьова. А кед вельочисленым дзецом требало газдоваць и згаздоваць, роботу могли достаць лем у Америки, дзе вони и пошли.

– До Америки пошли мойо штирме браца. Перше Владо, вец Шандор, потым Михал и на остатку Емил. Бачи Владо по треци раз пошол 1912. року. Перши раз пошол 1901. року, кед ше я народзел, – приповедал нам 1980. року у Новим Садзе седемдзешат дзевецрочни Янко Сакачов, чийо ше родичи з Коцура преселели до Дюрдьова. Бачи Владо тэди мал двацец два... – Ми були барз худобни. Було нас

вельо дзеци. Було нас тринадцеро дзеци!. То була громада. Требало нас кармиц! Владо ше народзел у Коцуре, а до Америки пошол зоз Дюрдьова...

Юлка, Шандор, Андриш и найменши Янко Сакач.
Фотография зоз 1910. року

– Кед Владо дакус заробел, пришол дому и оженел ше 1906. року. Єден час ше затримали, а вец пошли обидвойо. Пошли до Акрону, там дзе Руснаци. Бул и у Барбитону... Михал бул шегерт у Новим Саду, учел за коваля. Зоз Нового Саду пошол до Немецкей, вец зоз моря Балтика аж до Америки гу братови Владови. То було дзешка 1904. року. Шандор пошол кед мал шеснац роки. Бул там два-три роки. Пришол назад одслужжел войску. У Сегедину бул гонвед. Зоз Сегедину кед пришол, було му двацет два роки, оженел ше. Вон знова пошол до Америки, а вона осталася. Кед заробел, послал ей цо требало, та пошла и вона за нїм. Вона була Бадаркова зоз

Керестура. Емил ше 1912. року оженел, и то нє найлєпше. Зобрал ше и ніхто нє знал дзе пошол. Пошол та... Кед раз, а вон ше яви зоз Америки.

Штирме Сакачово браца єден час робели вєдно у Америки. Робели у Акрону, робели у Барбитону... Меняли роботу. Кед им досадзела єдна, лапали ше другей. Старали ше заробиц цо вецей. Робели и у гумари, у содаї, у сур-пайпох, у железарнї. Жени им лєбо робели, лєбо дома дзеци ховали. Якошик им так виходзело же у Америки зарабляли, а у Краю сцели газдовац и газдовац, ал€ ше им нє удало. Анї єдному. Врацели ше до Краю, накупели жеми у Сриме лєбо Славонії, пробовали од жеми вижиц, нє могли та ше знова врацели до Америки. Драга їх живота були барз церньовита...

БЛУКАЛИ МЕДЗИ АМЕРИКУ И СЛАВОНИЮ

Америка за роботного и шпоровного Руснака обезпечовала добри заробок. Окреме тот заробок бул добри кед ше з нім благочасно сцигло до Краю, лєбо го лем послало до Краю, и ту у Краю, бул претворени до нєрухомого маєтку. Млади хлопи, америцки роботнїци, заробени пенеж посылали своїм женом, а жени за нъго у Краю одплацovalи длуства и куповали жеми и хижи. А легин€, найчастейше пенеж посылали своїм родичом же би го зачували синови кед ше враци з Америки же би себе могол купиц початни маєток за газдован€. У чаше зменьованя двох сторочыйох, кед Руснацох уж знова було барз вельо у Бачкей, и кед ше уж и ту Руснаци нє могли успишн€ шириц, бо туней жеми нє було, висельован€ було унапрямене и газдовац ше ище могло у Сриме, Славонії и Посавини. У тих oddаленых местах од правдивого Краю, од Бачкей, од Керестура, Коцура, Дюрдьова и Вербасу, ал€ баржей дома при своїх людзох, ягод у Америки у цудзини. Руснак „Американец”, лєбо з америцким заробком, пробує пренайсц тот свой Край цо блїжей при своїх людзох, бо за нім тужел у америцких рудокопох, лівальњох и шаліттарнњох.

Зоз за кратки час змогутним пенежом у Америки нє могло ше у правдивим Краю вельо створиц. Вецей ше пробовало створиц у Сриме и Славонії дзе ище було вельо туншней жеми. Таку туню жем, а по вельо голти, куповали „Американцы” же би ту, у Краю, далей жили и газдовали. Америка була, и осталася, преходна етапа, место дзе ше пошло и було, шпоровало и заробело, а жиц и газдовац знова требало од жеми и польской роботи, дзе Руснак майстор и пан свой

роботи. Аж кед ше дзепо ёдним „Американцом” и тото газдоване нє удало, знова ше врацели до Америки же би постали навики прави Американци. Така судьба була и двох Сакачовых братох, котри з Дюрьова од 1900. року на вецей заводи одходзели до Америки. З Америки – на купени маєтки у Срімє и Славонії, а вец, на концу, – знова до Америки же би у Америки занавше, зоз своїм потомством, остали.

Владо Сакач зоз супругу Зузану Данкову

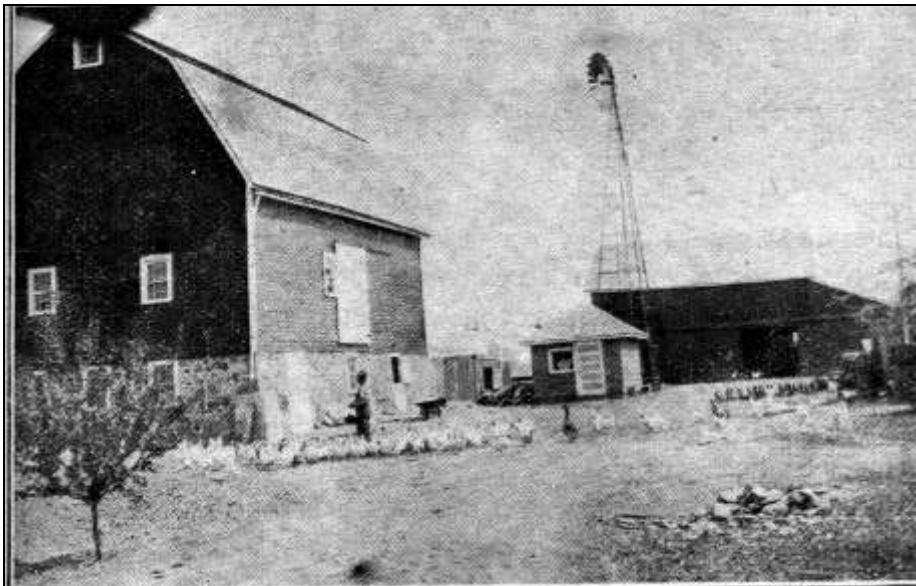
Владо Сакачов з Дюрьова на свойо двацет два року, 1901. року, пошол до Америки. Робел у Акрону у держави Охайо. У тэдышнім чаše у Акрону и других околних векших местах, дзе ше индустрія почала развіваць, було велью работнікох зоз Еўропи. Медзи німа и надосць бачванско-срімских Руснацох и Карпато-Русинох зоз Горніцы. Врацел ше до Краю 1906. року. Оженел ше зоз Зузану Данкову, Словачку зоз Кулпину, и вец ведно зоз младу жену знова пошли до Америки, до Акрону и Барбитону. Владо робел у содаі, у ліўвалні и у сур-пайпох, а жена у ширкарні и ховала дзеци. Робели и шпоровали. О даскельо роки ше врацели до Краю. Хижу и седем гольти жемі купели у Вербані. Робели и робели, ал€ им газдоване нє ишло. Ёнога року молга, другого вода, вше даяка неволя пришла на шаце. После даскельох роках, кед ше наробели, а ан€ на живот не мали – разпредаляли шицко и по треци раз, 1912. року, Владо Сакачов зоз жену и двойма дзецими за навше пошол до Америки. Шицкого мали дзешецеро дзеци. Пред кризу троме Сакачово браца купели фарму. Робели на ней, ал€ и то им ше нє удало. Владо умар у

Калифорнії. Його потомки жио розшати у веліх городох и местох ЗАД.

САКАЧОВА ФАРМА У АМЕРИКИ

Робиц и заробиц – бул главни мотив шицких Руснацох у Америки. Роботу спочатку нє выберали. Уж познейше, кед научели бешеду и упознали роботу, старали ше робиц там дзе ше меней робело, дзе плаца була векша и меней чкодліва за зраве. Амерыцка робота за Руснацох була лем дочасова, як зме уж на вецей заводи наглашели. Руснацы пред одходом до Америки були земледілци, и земледілци, углавним, сцели и остац. Сцели, насампредз, постац земледілци на своей жеми, котру нє мали и пенеж до Америки одходзели заробиц за ей куповане. Случовало ше и так же Руснацы, котри ше опредзелели остац у Америки, поставали земледілци-фармере и у Америки. Куповали себе там жеми з будинкамі за биване, и за статок и там газдовали. Влеце робели на фарми, а вжиме, кед роботи на фармох за шицких нє було – робели и у фабрикох же би цо вецей заробели.

У чаце медзи двома войнами, а пред саму газдовску кризу, змогнуц ше, и материялно знова окрипиц, попробовали и троме браца Сакачово зоз своїма фамилиями. Уж пред тим були на вецей заводи у Америки. Пробовали и у Краю як земледілци газдовац. И кед ту нє мали щесца, знова пошли до Америки. Робели знова як фабрични роботніки. А кед ше им указала нагода робиц на велькай фарми, шицки троме: Владо, Шандор и Емил зоз своїма фамилиями преселели ше на фарму и постали амерыцки фармере. Робота им спочатку ишла добре, але понеже роботу нє найлепшне организовали – шицки робели шицко, и почали, окреме жени, медзи собу ровнац хто кельо робел, – братом нє остало ніч друге, але розисц ше и охабиц ше фармерства. Так и зробели. Накадзи Емила ведно з Вербашаньом Гайдошом одкрили же на подручу фарми, у леше, у пиньвици пекли паленку – и вельке ей количество знітожели, (а щесце же їх на роботи нє влапели), – Емилови нє остало ніч инше, але цо скорей напущиц Америку. Вон то и зробел и зоз фамелию ше 1928. року врацел до Вербасу. Шандор ище ёден час робел зоз братом Владом на фарми, але и вон фармерство охабел, бо робота фабричного роботніка була и сигурнейша и лёгчайша. Владо Сакачов после предал фарму и зоз фамилию ше преселел аж до Калифорнії.

Бучкова фарма у Америки медzi двома войнами. Спеціялізували ше у живинарстві, тримали веcей як 500 кури котри ше нешу

Младши брат Влади Сакача – Михал Сакачов – як виучени шегерт-коваль, пошол гу братови до Америки, до Акрону, 1904. року. До Краю ше пришол оженїц 1909. року. Оженел ше зоз Митровици зоз Марю Романову. Родичи дзвівки обещали дзешец голъти жеми як тал. Сцели купиц жем перше у дюрдьовским хотаре, бо и Михал мал зашпоровано, алс ту не мали од кого купиц та купели трицец голъти жеми у Чайковцох при Андриєвцох, медзи Врпольом и Андриєвцами. Були на тей жеми по войну и под час войни, робели, трапели ше, алс хасну не було. Помагали и Романово зоз Митровици, помагали и Сакачово зоз Дюрдьова... Хасну не було... Купели жем цо воду не сце пиц, сейковиту жем, та ше наробели, наробели... Ору, ганти ше направя, слунко запече, та вше кобура...

Удало ше им предац тоту жем, тоти трицец голъти жеми, и сцели купиц знова у Дюрдьове неодлуга по войни. Жеми у хотаре на предай не було. Було лем у гардиновачким хотаре, а и то якашик – писковита... Тераз купели шеснац голъти и хижу при Руми у Мишковцох, у Суботишту. И ту ше наробели, алс хасну не було вельо. Живот бул чежки... Ту ше устарели и помарли. Потомство им остало у Сриме.

Михал Сакач зоз супругу Марю Романову у Суботишту 1957. року зоз своїма дзецьми и унукаами

Шандор Сакачов до Америки пошол на свой шеснац роки. Пошол як матроз. Робел на шифи же би го превезли до Америки. Пошол гу своім братом до Барбітону. Побул там три роки, врацел ше одслужиц войско. По войску ше оженел зоз Ганю Сегедийову – Бадаркову зоз Керестура, шестру Габра Бадаркового, наредніка валалских поліцайох. По женідбі пошол такой до Америки. Кед заробел – послал и жени на шиф-карту, и вона пошла гу ньому. Шандор Сакачов ше не врацел до Краю обрабяц жем. Вон єден час, зоз братами Владом и Емилом, пробовали од польопривреды згаздовац на прагу газдовскай кризи у Америки. Алे и то ше им не удало. Шандор Сакачов и надалей робел у Барбітону вёдно з Руснацами, а жена му у скленяней загради. Док бачи Шандор продуковал, як фабрични рботнік вшеліяки хемийни продукти, жена му у скленяней загради хovalа квеце, заградково рошліни и желеняяву. До Краю до Бачкей, були надумани врациц ше, але дзеци не сцели, та и вони остали у Америки и шицки постали Американцы.

Шандорово дзивки Марта Тот и Юлия Лодер у нащыви Краю своїх родичнох. З ліва на право, стоя: Михайло Чинчурак, Марта Тот, Вера Чинчурак, нар. Сакач и Юлия Лодер. Шедза: Фебронія Сакач и Янко Сакач, Шандоров брат

Емил Сакачов брат Владов, Михалов и Шандоров пошол до Америки пре свойо незадовольство. Не бул найзадо-вольнейши зоз своім малженством заснованим по дзеки своїх родичнох. Не була задовольна ані млада жена, ані вон. Вона му пригваряла, бешедовала о других за котрих ше сцела одац, та ю вон охабел. Пошол з дому покрадзме. Охабел дом и застановел ше при братох у Барбитону. Жена осталася у Краю. Єден час була у Сакача, а вец пошла до своїх родичнох, до Вербасу. Концом 1912. року народзела ше дзивочка Амалка. Же би малженство своей дзивки и жеца Емила зачувал, до Америки з Вербасу одходзі и Михал Кузма, дзивков оцец. Пренаходзі жеца, робя ведно, подпомага го... Приходзі и преходзі Перша шветова война. Накадзи ше указала можлівосц, оцец посила дзивки пенеж за шиф-карту. Удало му ше дзивку зоз жецом помириц... Жили далей ведно, робели. Заробени пенеж посылали до Вербасу. Ту им швекор куповял жемі.

**Емил и Мария Сакач, народзена Кузма зоз дзивчецом
Амалию и сином Васильем. Сліковане у Акрону,
держави Охайо 1920. року**

Робели три Сакачово фамилий ведно и на фарми. Место фабричных работнікох постали америцки фармере. Робели и робели, але ше и розишли хтори кадзи. Емил зоз фамелию до Краю, до Вербасу, а други двоме Владо и Шандор – знова до фабрикох.

Под час газдовскей кризи дзелели судьбу тисячох безроботных цудзинзох у Америки. До Краю ше не могло бо не було з чим и дзе. Дзецински корені затримали и родичох у америцкей жемі.

ДА ЗМЕ НЄ БУЛИ У АМЕРИКИ – НІЧ БИЗМЕ НЄ МАЛИ

Pускай жени вше було место при хлопови. Хлоп бул ёй чловек. Аж вёдно з нім жена була подполна, слуга и подпора, газда и наднічар. Живот у малженстве бул святиня, пришагнута. Так мушело буц аж до шмерци. Розумиц ше и подпомагац, радзиц и газдовац. И дзеци ховац... И вшадзи, дзе чловек, там место и жени... Чи ше ёй то пачело чи нє. Анї нє шмелла указац же ше ёй нє пачи. Бо так мушело буц и – точка. Иншак нє шмелло буц. Кед би було иншак, нє було би правдивого дома, дзецинскей радосци, щесца и Божого благослову. А руска жена ше намагала жиц так як и Бог сце и як хлоп сце, та так и жила... И як рабinya и як царица. Найчастейше як рабinya – у худоби и трапези, а як богиня и царица – у души, же шицким роби добре, же шицким помога и стара ше же би шицко коло ней були чесни людзе и праведни християнє...

Ганя Костелникова, 1885. року народзена Бучко, на свойо дзеведзешат и пейц роки, кед сом з ню у Миклошевцах 1980. року бешедовал о Америки, перше цо ми надпомла, то тото же вона пошла гу свойому хлопови до Америки бо так мушела. Одгваряли ю и родичи и родзина. Вона им гварела: „Я його, йому сом пришагала, а нє вам. Я йому хибим, вон ме вола. Аж кед будзем з нім, будземе дзеліц терхи и радосци. Да вон нє мушел пойсц до Америки, вон би нє пошол. Знала сом же муши, бо зме нє мали ніч кед зме ше побрали, а як тишлір слабо зарабял, нє було роботи. Малей Олgi треба оца, а оцови треба його чадо”...

Розпрি�поведала ше моя собешедніца. Нє требало питаня. Бешедовал ёй живот... Може оголёни, без прикраскох, алє таки чисти як слиза у оку, як рика на жридлє... Яки розум, яке паметанє, яки думки! Чом Бог нє дал, же би tota жена, коцурске дзивчатко, миклошевска дзивка и невеста, а америцка роботніца и шивачка – же би ступела на даяки университет?!. Зоз своім розумом, поглядами и спознаннями, швет би пременела! А так – лем пременела швет и погляди Петра Костелника, свойого хлопа, котри у Гренвилу, у Пенсильваниі, почал зневажковац свойо скорейши погляди на живот.

– Кед сом мала три роки, 1888. року, сцигли зме зоз Коцура до Миклошевцох. Перша учителька ми була Єлка Губашова. Веџ учитель Коритаров. Охабел нас, школярох, и пошол аж под Маряюд. Одала сом ше на 17 роки. Свадзба була у Миклошевцох, а до Америки сом пошла кед сом мала двацец єден рок, 1906. року. Мой хлоп бул майстор. Роботи нє було, та прето пошол до Америки. Бул тишлір, слабо зарабял. О два-три роки и я пошла за нїм. Були зме у Гренвилу, у Пенсильваниї. Наших Руснацох теди було ище досц. Бачи Данил Бучко, мой брат, Бачи Янко Костелников, моего хлопа брат, нина Марча и шовгор Лисого-Гайдуково. Пошла сом вєдно зоз Миколом Чордашовим зоз Коцура. Ношела сом дзецко, Олгу. Мала єден рок. З нами з Петровцох ишла Маря Гвожджакова. На шифи зме були єденац днї.

– Лєм даскельо мешаци сом тримала бурд, а веџ сом дома шила облечиво за нашо жени. Ище сом шила и у Краю. Знала сом дакусшиц. Перши раз зме ше врацели до Краю дас о седем роки – 1912. лєбо 1913. року, але зме ше швидко врацели назад. Ту нє було ище живота за нас. Мало зме мали заробено же бизме себе купели маєток яки зме сцели. Знова зме пошли до Гренвилу. Хлоп ми робел у железней фабрики. Зарабял по петнац долари на тидзень, на два тижні по двацец пейц-трицец долари. Кладол до печа железо, розгривал го, винїмал и ношел под ролї. Кед фабрику у Гренвилу пренесли до Мегдану, веџ зме були там.

До Краю зме ше врацели 1924. року. У Краю зме нїч нє мали. Да зме нє були у Америки – и далей бизме нє мали нїч. А так зме купели хижу и штири голъти жеми. У Гренвилу була барз чежка и чкодліва робота, та нашо людзе нє любели там буц. Нашо одходзели до Барбитону, до мечковнї, а мой хлоп сцел там робиц, трапиц ше, та себе заробел хороту. Шицкого дас два роки зме були и у Кливленду. Цагал нас Край, цагали нас Миклошевци. Сцели зме жиц зоз своїма и медзи своїма людзми. Врацели зме ше, але и далей чежко було. Так чежко жиц за таких як ми...

Так приповедала дзеведзешат пейц рочна старуха. Бешедовала як да шицко було вчера, а нє же од теди прешло шейдзешат роки. Приповедала змирена и задовольна же свойому Петрови віше була од помоци, же ше розумели и подпомагали.

ПЕЙЦ РАЗ БУЛ У АМЕРИКИ

З а веліх Керестурцох Америка була як за Лалітъом. Одходзели до ней без страху, а велью раз и без права – покрадзме. И, цо ше часто случовало, – и без досц пенежох же би ше купела и гайзибанска и шиф-карта. Так шмело одходзели уж тоти цо пред тим одходзели з картами и драгу добре знали, та себе на треци, штварти лёбо пияти завод дошлебодзовали знаходзиц ше, операц на лукавство, та прейг моря на шифох, котри, правда, одходзели до Америки, але сциговали теди кед терху розвезли дзе требало. Таки путованя знали потиривац и два мешаци, а дакеди и служей..

Тоти тунши ладії, цо превожели людзох з Европи до Америки у чаше зменьованя двух сторочиох, дзветнастого и двацетого, кед вельке число наших людзох одходзело попробовац щесце у „обецаней жемі”, прейг моря плівали три тижні. Змесцене и костиране на ладьюх ше тиж плацело, та тоти цо куповали найтунши карти под час путованя жили у чежких условийох и костирали ше барз слабо.

Єден з таких Керестурцох цо пейц раз бул у Америки, и врацел ше до Краю, и дзешец раз преходзел морйо, бул Андри Силаді, байбер зоз Нового шора. Вон аж и карту винял же ше враци до Америки зоз найшвидшу шифу, на „Титанику”, на ей першим путovanю, але ше у остатней хвильки оддумал и карту врацел.

– Мой оцец, Андри Силадьев, бул байбер. Од ремесла нє могол жиц та бул примушени ходзиц до Сентомашу жем обрабяц, кукурицу копац, ламац... Зоз Сентомашу ше мушел од поладня рушиц пешо до Керестура. Перше по вербаским бегелю, а вец по керестурским старым бегелю. До рана мушел бритви набрушиц и вец бритвиц. Видзел вон же така його рбота даремна. Як тал, кед ше оженел, достал трристо форинти длуства. Шицко то мушел одплациц, а почал и хижу правиц, – приповедал нам 1980. року Дюра Силадьев о животней драги свойого оца.

– Я вецей бритвиц не будзем. Кед людзе иду до Америки, идзем и я, най видзим цо там, – одлучел, уж кед ше прешвечел же ше ту нє спомогнє. У 1905. року хижу направел, а 1906. лёбо 1907. року пошол до Америки. Пейц раз бул и пришол, дзешец раз преходзел морйо. На перши завод бул дас рок и пол, та ше врацел. Зоз Америки ше цалком врацел 1929. року. Бул там двацет і два роки. Часто мал

навику повесц же дому мал присц на „Титанику” кед ше ладя мала перши раз врациц до Европи. Не пришол, оддумал ше, а ладя и не сцигла до Америки, збила ше зоз вельку кригу и зачирела ше.

На „бурду“ у Ферканінх-Горнякових (у Барбитону 1908. року), шедза з ліва на право: Дюра Горняк (Ферканін), Михал Горняк (Ферканін), Ганя Горняк, народзена Латяк (Матяшова), Дюра Латяк (Матяшов), Дюра Силадї и Андри Виславски. Стоя: Микола Гайдук, Михал Катрина, еден непознати, Боголї, пищалкош, Кашаї, Джуния, Петро Будински (Бругошов), Янко Сивч, Янко Гайдук (Варгов) и еден непознати. Медзи родичами стої хлапец Мижко Горняк (Ферканін)

Велі зоз котрима бул Андри Силадї у Америки, у Барбитону и Акрону, поврацали ше до Краю. Зачувана фотография, як памятка на пребуванє свайого оца у Америки, цо нам ю оможлівел пресликовац його син Дюра Силадї, народзени 1900. року у Керестуре – драгоценни шведок о людзох цо були 1909. року ведно на бурдзе у Михала Горняка (Ферканіна). Так дознаваме же на бурдзе у Ферканінх 1909. року були: Дюра Горняк, брат Михала Горняка, у кого бул бурд, Дюра Латяк, брат одатей шестри цо тримала бурд, Андри Силадї, Андри Виславски, Микола Гайдук, Михал Катрина,

Боголії, пищалкош, вец Кашаї, та Джуня, Петро Будински-Бругошов, Янко Сивч, Янко Гайдук-Варгов и, як хлапець, медзи родичами на фотографії Мижо Горняков (Ферканін). Од шицких на фотографії, котрих зме спомли, у Америки остала лем Ферканіна фамелія – Михал Горняк, жена му Ганя Латякова зоз сином Михалом. Михал ше после войны 1921. року оженєл, та зоз нїм у Америки остали и родичи.

ЗЛАТНА ЗНАЧКА ЗА ВИРНУ РОБОТУ

Вельо було таких наших людзох цо у Америки були на два-три заводи. Велї перше пошли як легинє, врацели ше до Краю оженїць, а кед заключели же ше у Америки скорей змогню, одходзел до Америки сам чловек. Жена за нїм приходзела после, лєбо нараз одходзели обидвойо. Було и таки случаї же жену нє сцели пущиц родичи, лєбо анї сама нє сцела пойсц, та чловек пошол, заробел и зоз заробком ше врацал до Краю и укладал го до жемі. Андри Силадьов з Керестура бул з тих цо у Америки робели и заробели а у Керестуре жемі куповали. Кед на други завод пред Першу шветову войну сцигол до Краю и кед ше назад до Америки уж нє шмелю одходзиц, бо ше война очековала, Андри Силадьов до Америки, без права и покрадзме, одведол и свойого найстаршого сина Янка. Сцел вон же би до Америки, до векшай сигурносци пошла и жена му и ище двоме младши синове, ал€ вони не шмели пойсц. Мац ше бала од путованя, далёкей драги, а мали дзеци волєли остац при мацери.

– Пред саму войну 1913. року, сцекли ведно до Америки, з оцом и мой старши брат Янко и Данила Галушкового оцец. Право нє мали, бо ше уж права нє давали, а мой оцец Андри Силадьов, право анї нє мал. Вон віше ішол потайно. Сцекали и по польох. Ствари им були на кочох, а вони ішли пешо спрам Сиску – граніци. Кед граніцу прешли, ніхто вецей з німа нє мал ніч. Уж им далёй було легко сцигнуц до Америки, – приповеда нам Дюра Силадьов о одходзеню и пребуваню свойого оца у Америки.

– Мой оцец, Андри, у Барбітону перше робел у содаї, дзе ше шалітра вирабяла. Там робел два роки. Шовгор му там бул, Михал Горняков-Ферканін. Вони мали шестри. Вон го волал до Америки и там му дал роботу. Робел у тей фабрики дас рок и пол та му почали власи випадовац зоз глави. Вон гвари (да пребачице) „Америка ми з глави не направи коньску риц. Найдзем я роботи.“ И пошол до Акрону. Праве теди у Акрону починала з роботу Гудруч-Гудерова

фабрика. Оцец там пристал робиц. Бос оца нагварял же би и вон дал улог до фабрики, же би мал акцій. „Андри, будзеш щешліві чловек, будзе то и твоя фабрика, споможеш ше”. Бул з оцом познати, бул наш чловек, Карпатян. Но, оцец ше за Край рихтал. Не рихтал остац там и свой пенеж нє уложел до фабрики. Вон у тей фабрики робел и виробел петнац роки и достал златну значку за вирносц, за вирну роботу. Петнац роки кед виробел, вецей нє мал робиц у фабрики. Мал лемкажди дзень пойсц до фабрики, шайтац ше и надпатрац як други робя. „Таки бул бизнис”, - як вон гварел.

Задумайце роботнага Руснака же ма ходзиц по фабрики, шпацирац ше, шайтац ше и ніч нє робиц, а плацу доставац векшу як кед ю доставал кед робел дзешец, дванац годзини на дзень. То Андри Силадьов, роботни и чесни керестурски Руснак нє могол – церпиц. И лапал ше до роботи, ставал помагац другим, одменьовац других... Робел, место же би надпатрал роботу, розказовал, поучовал...

Нє почитовал чесц цо му ю дали, цо ю заслужел!

Зквитовали го, одстранели, вигнали зоз фабоики...

Шицко цо змогнул за петнац роботни роки – страцел!

Лемкажди же нє сцел надпатрац! Роботни чловек бул и сцел робиц. А кед нє сцел робиц так як фабрика сцела, мушел пойсц индзей роботу себе гледац, цо вон и зробел.

– Як оцец приповедал, у гумары робел озда найчежшую роботу. Робел при модлох (фурмох) у котрих ше гуми ляло. Нє требало віше робиц, але кед робел – мал и у ципелох води од зною.

– Шицко цо маме, шицко зоз Америки, – бул одвіт Дюри Силадя на питане цо му оцец змогнул у Америки. Кед одходзел до Америки 1907 року, оцец уж направел хижу на Новим шоре. По Першу войну, за послати пенеж зме купели три яраши, а по войни петнац мали голъти. Шицкого зме мали дванац ланци.

– Кед оцови досадзело у Америки, кед уж досц змогнул – врацел ше дому до Керестура. Було то 1929. року. Мушим повесц же оцец бул и у Америки як дома. Там бывал у найстаршаго сина, а у мойого найстаршаго брата, котри ше оженел у Америки и постал Американец – закончел нам приповедане Дюра Силадї з Керестура о своём оцови котри препровадзел на роботах у Америки два роки, а за тот час на пейц заводи одходзел до Америки.

Зберали помоц за Церкву святого Миколая у Барбитону

ОЦЕЦ МЕ ВОЛАЛ, ЧЕКАЛ...

Aмерика богата и пенежна. При фабрики – фабрика. Огняна фабрика – вистати людзе. Оцец вистати, мац вистата – пояшњование, звади... То Америка яку ноши у души Данил Дороказийов, народзени у Керестуре, врацени як хлапец з Америки знова до Керестура, дзе виучел ковальске ремесло, а свой живот предлужел у Дюрдьове, медzi своїма людзми, часто задумани пре оца у Америки, котри за нъго и пре нъго жил, зберал пенежи, же би вон, його син, здобул щесце у далекай Америки – Калифорнії.

Але, рушме од початку, од року 1906...

Оцец Данила Дороказия пошол до Америки з Миклошевцах 1906. року. Рок потым пошол и трирочни Данил зоз мацеру. Робиц почали як и други людзе. Оцец у фабрики, а мац дома. Тримала мац костошох, варела, райбала пирнаги, орайбовала хлопох...

Спочатку шицко було добре, робели и зарабяли. Змогли и хижу у Акрону. Свой дом уж мали. Але кед хижка згорела, рушело якошик наспак.

– Родичи ше медзи собу віше оштрейше спричкали, вадзели и ми з мацеру 1914. року ше нашли у Керестуре. Оцец остал у Америки. З Керестура, поспе женідби, оцец ше одселел до Сріму, до Миклошевцах. З Миклошевцах до швета и колесо ше обраца... Я, його син, о седем роки нашол ше у Керестурео, на своїм початку – пояшнює дідо Данил.

– У Акрону у тот час – здогадує ше Данил – було найвецей Руснацах. Було их и зоз Сріму и зоз Бачкей. Теди их була ту найвекша громада – трицец-штерацец. То було коло дзвецастро єденастого, дзвецастро дванастого року. Нашо людзе найвецей робели у фабрикох. Робели по цали ноци. Знам же приходзели барз вистати, бо по дванац годзини топели до пецох. Фабрика робела и дзень и ноц – ёдни робели през дзень, а други робели вноци. Приходзели як качата мокри, узноени, не телью пре роботу, келью од горучави. У истих посцельох спали, ёдни през дзень, а други през ноц. Мац им и єдене риختала и віше була утрапена – пояшнюює нам Данил Дорокази,

на свойо седемдзешат пейц роки, здогадаюци ше часох кед мал дзевец, дзешец роки.

– До Керестура зме ше з мацеру врацели 1914. року. Оцец остал у Америки и нїгда ше нє врацел. Аж о дзешец роки зме достали писмо же є у Калифорнії. За заробени пенеж купел себе каміон и вец так робел. Оцови барз завадзала тата заварта робота у фабрикох. Вше сцел места, приповедал о польох и газдованю. Таким, озда яке жадал же би му ше сполнело у Керестуре. Випатра же ше му на концу и дзека сполнела. После вецей рокох послал нам фотографию своёй фарми, свойого маєтку. Ал€, як сом чул од других наших людзох цо ше сходзели з нїм – нє здобул свойо щесце. Шицко тото цо змогнул, трудзел ше, випатра, пре мне. Волал ме, чекал... Писал, одказовал, ал€ було даремно. Я рушел по своёй драги. Уж сом мал свою фамилию, свойо ковальске ремесло, роботи було. Робиц сом могол и ту. Пре роботу сом нє мушел исц до швета як цо вон мушел. Могол сом жиц и ту, – закончел нам свойо приповедан€ и поясніване Данил Дороказийов у Дюрдьове 1979. року. Закончел з нами розгварку, ал€ нє и приповедку, бо його приповедка осталася без конца.

Запитали зме ше за ей конец. Сцели зме знац цо було з оцом, цо було з мацеру до конца, чи ше порозумели, чи ше пояснили. Данил нє знал одвит. То за нъго була тайна. О тим нє бешедовал зоз мацеру, мац о оцови нє бешедовала бридки слова. Оцец за мацер ніч зле нє гварел, ніч зле нє писал. Почувствовали зме зоз розгварки же и Данил сцел одкриц туту тайну, ал€ кед ю уж сцел дознац – уж було позно. Його родичи уж були на другим швеце.

АМЕРИЦКИ ТРУД ОДНЯЛИ СУШЕДИ

Aмерицки пенёжи було найхасновитше уложиц до нेірухомого маєтку. Найвецей так и робели. Кед бул лем хлоп у Америки, вон пенёж посыпал до Краю, а жена куповала порту, хижу, леї, лёбо уж таки фалаток жемі за яки мала пенёжи. Вельо раз ше куповало вецей, з тим же ше друга часц, лёбо аж треца, виплаци накадзи пенёж сцигнє, о три мешаци, пол рока и вец ше цалком виплаци и препише.

Вельо раз було и таки случаій же ше купиц нє могло праве у тим месце дзе дзепоєдни сцели, чекало ше на предаванє. У таких нагодох, пенёж ше давало под интерес валалским газдом, маєтним людзом, котрим ше верело же го враца. Случовало ше, а окреме у чаше масовнаго врацаня до Краю, пред Першую шветову войну, же людзе пенёж давали и до банкох. После войни ушлідзел державни преобраз. Препадла держава, препадла и банка та препаднул и уложени пенёж. У ствари, препаднул два, три та и пейц рочны америцки труд, будуци маєток, котри мал обезпечиц наиходзаци живот. Таки случаій познати у кождым нашым валале. Таке препаданє ушлідзело пре препаданє держави, пре препаданє банкох. Та гоч як болело, нє болело так барз як цо було з тима цо им заробени капитал одняли сушеди, знова прэйт банкох, але валалских, та ше знало хто уложени пенёж вжал под интерес... То ше случело з тима цо ше до Краю врацели медзі двома войнами, а залапел их други преобраз, кед препадла ёдна держава, а настала друга и творела ше треца...

Маря Гомзова пошла до Америки 1908. року. Пошла зоз Коцурза за своім Янком, бо ше так догварели кед вон одходзел. Мала седемнац роки, а уж ёднорочне дзецко охабела у оца и мацери. Рушела ше до швета зоз таблічку на шиї и адресу дзе ідзе. Так ше рушела и так сцигла до швета – нового – Норд Америки. Путовала як пакет, живи пакет. Агенты ю змесцели на железніцу у Загребе, вец пошли дзешка до Бейчу... У Паризу ю ище з веліма змесцели до меншай шифи, котра их одвезла по море, дзе прешедли на вельку шифу. Тота велька шифа з німа плівала и плівала, плівала... Заш дзешка у Америки ю випаковали хору, вигладніту, заушавену... Бога модлела най ю вежнє, най ю Янко нє видзи, бо ёй хрибет обраци,

одрекн€ ше од н€й. Лічели ю як и веліх других – врацели єй н€ лем дзеку за живот, але и сцелосц за роботу. Сцигla и гу Янкови як пакет и на бурдзе, дзе Янко бул, чекала цали дзень – док вон н€ придзе. И тот дзень, од поладня до пол ноци, бул длугши од трох тижњох на шифи и мешаца у карантину. То бул найдлугши дзень у єй живоце, приповедала часто унуком, котри ю як бабу випитовали о ей драги до Америки гу дїдови.

За дзешец роки у Америки згаздovала штирох синох и єдну дзивку, а єдну дзивку уж мала у Краю. Тримала бурд даскелью мешацы, але таки заробок за їх фамилию бул мали. Од дзецох до фабрики ишла робиц по дзешец годзини. Модли правела у лівалнї. Робела на фалат, а на дзень и по осем долари заробиц знала, док други зарабяли три-ষтири.

Прешла Америка. Врацели ше дзешка по Першай войни до Краю. Населели ше до Дюрдьова. Маєток змогли, дзеци ховали. Єдну часц пенежу до банки дали. Банка препадла. Препаднул пенеж за Янка и Марю, але н€ препадла пожичка за гевтих, котри за Янков пенеж жеми себе накупели. Янко ше помириц н€ могол же го скламали сушеди, же ше збогацели на його америцким трудзе.

Пред швitanьом – на Дзень ошлебодзеня – нестало му шлїду. Гваря же у школскей студнї фалатки надрагох на його здабали. Бул то обрахунок у обрахунку! Час, кед ноц ёдла людзох же би їх уста и їх слова у шлебодзеня котра приходзела, право свойо н€ гл€дали!

Маря осталася без Янка. Статочного человека, котри за живота ан€ муху не забил. Дзеци пошли свойом драгом. Хто кадзи... Же би єй єден зоз синох постал уряднїк у кральовскей держави и мено и прозвиско пременел. Мац го и надалей почитовала. Знала же и єй мено и прозвиско, а и Янково, у Америки премен€ли кед там робели, але єй було чудне же ей Мижо други человек постал, бо так сцел.

И, вец, при його гробе ше сликовала, дзешка у Мадярской, дзе го „гайзібан згажел”.

Ми єй, и з тей нагоди, и мено и прозвиско премен€ли, н€ пре ню, але пре єй унukoх и праунukoх, котри знаю за чесного и статочного дїда, а знаю хто ше и за їх америцки пенеж збогацел, але н€ знаю дзе дїдов Янков гроб.

НА ДРУГИ КОНТИНЕНТ НА СТАРИ СПОСОБ

До Америки пред Першу войну, насампредз, одходзели нашо самотни людзе. И до Америки одходзели так як ище велью пред тим цо одходзели до Сріму на хлопски роботи, а з часом, кед обачели же би им и жена була од велького хасну, одходзела и вона. Хлопи зоз женми, медзитим, одходзели на служей, на сезону, та чи копачку, чи косидбу, чи ламачку. Обезпечоване тирвацей роботи а вёдно з тим и заробку, була нагода цо служей ще затримац у одредзеним месце, цо найчастейше значело и прежимовац, а и населіц ше. Таки способ метастазичнаго, а то значи цихо и необачлівого пресельovanя зоз ёдного штредку до другога було уж усадзене у єству нашого человека. Єдней сезони, у ёдним стредку, ше затримали два-три фамилий, же би ше уж на рок, (родзини и познати перших приселенцах, або уж виселенцах) було шейсц-седем, а о три роки дванац-штернац фамилий и так далей. Таки удатни рост наших людзох бул лем у одредзених стредкох, а у веліх ше и таки способ пресельovanя н€ удал.

Америка, з тей нагоды осемдзешатих-дзведзешатих роках XIX сторочя, постала нови стредок дзе одходзели нашо людзе. Знова на роботу, на надніцу, робиц кожду роботу котра ше достане, а найскорей тоту найєдноставнейшу, найпростейшу, найчежшу, а найменей плацену... Ал€ – роботу и заробок. Мотивація бул заробок. Одходзело ше, а дзе то Америка и цо то Америка, то ше н€ знало. Наш чловек у тим чаше мало познал швет, географию. Образоване му надвладавало основну писменосц, л€бо анї писмени н€ бул, же би писмо до Краю написал, попоносовал ше, пораду гл€дал кед у цудзини гладни остал.

Медзи першими до Америки з Керестура и Коцура пошли млади хлопи и легінє. Пошли сами хлопи, без женох. Вони ше, як пионіре, л€бо предходніца, барз чежко уключели до нового способу роботи. У Краю охабели поля и польодліство, роботу котру знали, а у новым краю ше од нїх вимагало робиц дванац годзини вше исту, и на істи способ, допіту роботу. То було процівне натури нашего чловека. Основне – требало знац язик, достац поради як треба робиц, а то ше н€ знало. Починало ше велі роботи, а на нїх ше длugo н€

оставало. Лем тоти найвитирвалши и найупартеіші ше отримали и заробели. Вони постали драгоказ новим приселенцом кед їх заробки сцигли до Краю, лебо кед ше вони о рок-два врацели зоз заробком котри ше у Краю нє могол посцигнуц за цали єден наднічарски и рисарски живот. Велі перши нашо рботніцы у Америки пред Першу войну ше затрацели, нє знашли ше и скапали. Бо, тот котри пошол, а нє нашол ше, тот ані нє писал, ані домашній вельо о нім не приповедали. „Кед му добре будзе, яви ше”, так о нім домашній думали...

Работніци у лівальнях у Детроіту. Медзі німа і Данил Бесермині з Керестура, перши з ліва шедзи на жемі

Якошик неорганизовано, але випатра инстистивно, за легіннями и младима хлопами одходзели їх оцове – стредній генерації. Може же требало сина врациц на добру драгу, кед го Америка скламала, лебо жеца здогаднуц же ма дома жену и дзеци, лебо го опомнунуц же препадне и тата хижка цо ю ма у Краю кед пенеж, вжати на векслу, у одредзеним чаше нє сцигнє до Краю. Велі таки оцове успишно окончели свою мисию и ведно зоз синами и жецамі ше врацели до Краю. Але було и таких цо остали одрабяц длуства цо их дзеци направели а аж вец ше врацели до Краю.

Перши нашо роботніцы одходзели до веліх местох. Отрымали ше и затримали у векшим чишле лем там дзе були найвыгоднейши условия за юх роботу и за юх живот. Гварели зме же першу роботу не выберали и робели шыцко. Найчежжи и найгорши роботы – майны (рудокопи) и железарні, хемийни фабрики, гумари, бетонски пайпи...

Найвекши стредзиска дзе ше нашо людзе длуги час отрымали були – Барбітон, Акрон Кривленд у державі Охайо, Детроіт у жержаві Мічиген и Гренвіл у державі Пенсильванії. Уж у XX сторочию до Америки одходза и жени зоз хлопамі, лёбо жени гу хлопом. З приходом рускіх женох отвераю ше и рускі бурди и нашо самотни людзе ше лепшэ знаходза. За бурд, ше по правилу трошело половку свайго заробку. Бурд обезпечоваль уж поряднейши живот (кост, спане и рабане) и хто ше „тримал шора” тот могол у Америки и заробиц.

Бучкова фамилия з Миклошевцах. Сліковане у Америки 1915. року

ГАЗДОВАН€ БУЛЬЧИКОВИХ У ВЕРБАШЕ, АМЕРИКИ И ДЮРДЬОВЕ

Док пейц дюрдьовски витерняки гордо стали на месце и млели зарно, іх парняки по рокох, а нешка уж покойни дідове, своєчасно блукали по швеце же би змогли бразду цо им годна зродиц власне зарно.

На дюрдьовским руским шоре пред двацет роками, 1980. року, нащивели зме осемдешат шейсц рочного Василя Бульчикового зоз його осемдешат три рочну жену Марю. Дідо не бул забановани, та анї ухилені, ал€ з билима власами, моцним гласом, одличним паметаньем. Здогадовал ше часох кед живот од нього гл€дал надчловечески усилюносци же би себе и своїм дзецом звил цепле гнїздо. Баба лежала у посцелі и поносовала ше на грипу. Вона скорей тиж віше була доброго здравя, а робела и робела. Н€ знала за одпочивок – н€ знала цо то одпочивок и нацо то одпочивац. „Чловек створени же би робел” – так себе думала. И нешка себе так дума и н€право ёй же н€ може вецей помогнуц своїм дзецом и унуком.

Дідова младосц прешла у слугованю у вербаским хотаре. Єдного дня, кед збачел же така робота даремна – рушел ше до швета. Пошол до Америки. Застановел ше у держави Охайо, у городу Барбитону. Робел у фабрики дзе ше вилївали черепово пайпи рижних дімензийох. Топел до пецах два роки. Кед ше врацел дому як двацет еден рочни легинь, купел два голъти жеми. Перши свой маесток. Оженел ше зоз осемнац рочну Марю Кухарову и пошол до войска Ференц Йовшку служиц. По трох роках ше врацел дому, до Коцура. В€дно з младу и роботну андю Марю рушели ше знова до Америки. На исте место, на исту роботу. И док бачи Василь топел до пецах, андя Маря робела у обисцу и варела костошом. Зарабяла у квартелю же би цо вецей змогли и цо вецей мали. И так пейц роки. З роботу и писню. Тоту писню цо ю Руснаци у цудзини здумали, у цудзини шептали и у цудзини шпивали:

Амерыцки мен, робим кажди дзень,
Ровно віше рахуем кельо пришпоруем,
На педу.

Пришла з краю вист: „Пошлі на тот лїст!”
Чекай, мой апочко, пишем ту писмочко,

Пошлем ци я пятку
На педу.

Стари калап мой – масни, сами знай,
Шмати мойо, шмати, шак сце сами плати,
Купим себе нови
На педу.

„Бурд“ у Бульчика 1910. року. Шедза: Петро Кухар, з Коцура, Василь Бульчик, з Коцура, Маря Бульчик, з Коцура, Петро Губаш, з Коцура; стоя: єден Словак, непозната особа, неідентифікована особа, неідентифікований гудак, Петро Уйфалуши, кум В. Бильчика, Юла Уйфалуши, нар. Бильня (Горчикова), Маря Бульчик, одата Надь, кума, непозната особа, М. Надь; стоя: други шир: непознати особи

Так шпивали и робели велї. У Барбітону их з наших местах було вецираз по сто, як ше нешка здогадує дідо Василь Бульчиков. Єдни приходзели, други одходели... Принощели вистки що мож за заробени пенеж у Краю купиц... Цо у Пишкуревцах, цо у Дюрдьове, цо у Андриевцах, цо у Райовим Селу и велїх других местах, хотарох, крайох.

По пейц роках у цудзини врацел ше бачи Василь зоз свою андю Марю до Коцура. Раховали и раховали. У Коцуре могли купиц три гольти жеми и бидну хижу. Застановели ше у Дюрдьове. Ту купели

дупло... Седем и пол гольта жеми и добру хижу. За дзевец тисячи форинти, що их зашпоровали, так повесц одтаргуюци од устох.

Але, на кадзи ше врацел дому, вибухла Перша шветова война. Знова ше бачи Василь штири роки блукал по швеце. Ведно: седем роки войско и война и седем роки у Америки. За тот час дюрдьовски витерняки, кед дули витри, млели зарно. Обрацали ше кридла... Кукурична и житна мука у рукох вредних мацерох претворйовала ше до ёдла, а дзецински очи ше з часу на час блїщали од радосци. Пре житни и кукурични хлеб, пре горгелі и замешк... И крупи...

ТРАПЕЗА ЛЄМ ТРАПЕЗА

Война охабела вельки пошлідки на живот и роботу по валалох. Док хлопи воювали за Ференц Йовшку, жени зоз дзецми и дідами на бидни способ свою жем обрабяли. Предац нє було цо, бо ше мало зродзело. Жени постали хлопи, робели шицко и у доме и на польох, старали ше о дзецах. Як дзеци дорастали – так ше и вони уключовали до шицких роботох.

По войни, кед ше хлопи врацели дому, а нє врацели ше велі, обставини ше нє велью злепшали. Жем ше почала лепше обрабяц – зродзело ше вецей, але и тот звишок продуктох – зарно, швині и рогати статок – нє було кому предац. Але за нашо нєшкайши поняца, у гевтим чаше ше барз мало по ёдним гольту зродзело. Слабши фамилий мали меней, а богатши вецей. Слабши були тоти, як гварел дідо Василь Бульчиков, цо нє мали коні, лєбо мали лєм ёдного, и цо так обрабяли жем як цо им дошлебодзовало їх богатство. У тот час жита ше на гольту зродзело шейсц, седем, осем метери. Кукурици тиж мало – коло двацец пейц метери у чуткох. Швині ше не кармелю велью, телью лєм за себе, бо нє було кому предац. Кошело ше зоз руками, а тлачело зоз коньми – „адяшовало”, лєбо, познейше, на трешки зоз парними машинами. Тлачидба тирвала длugo. Зоз коньми, зависно од зашатей поверхносци и количства крижох, дзепоедни людзе тлачели тидзень-два, а дзекеди и служей. Робело ше од двох годзин рано. Ёдного дня зоз штирома коньми могло ше витлачиц и по двацец-двацец пейц крижи. Кед ше почало хмариц „адяш“ ше прикривал зоз сламу же би жито нє замокло. Жито ше вечарами вяло, а наймладши у фамилий виводзел коні напасац.

Так ше робело у вербаским хотаре дзе терашні дідо Бульчик ище як хлапчыско слуговал. Такей тлачидби ше дідо здогадує и у Коцуре. До Дюрдьова кед преселел, а то було пред Першу войну,

обставини ше нє велью вименєли. По войни ше уж баржей тлачело зоз трешками, ал€ так робели лємtotи цо мали вецей зашатого жита. Ал€ до динара було чежко дойсц – нє було кому предац.

– Ей, нєшка шицко велью лєпше! – щешліво ше зашмеял дїдо. – И жито мож предац, и кукурицу, и швинї и рогати статок. З вельку трапезу ше теди робело, ал€ людзе за лєпше не знали, та им було добрэ. У гевтот час людзе ше баржей помагали, почитовали. У обисцу длужей оставали синове зоз дзецми, та було хто робиц. У векших рботох сушеди и родзини єдни другим помагали, на мольбу ше ходзело, одрабяло ше потым и так... Паметам я и сувачи... У Дюрьове нє, ал€ у Коцуре. У нїх була велька налога. На шор ше мушело чекац, у самим сувачу, и два и вецей днї. Часто и зоз коньми...

У Дюрьове у витернякох жито млєли, уж при остатку, лєм худобни. Богатши млєли у Ердельевим млїну ту, у Дюрьове, а велї одходзели и до Жаблю. Почали людзе выберац – почали ёсц хлєба зоз муки „од шерца, а нє од слунка”.

РОЗПЯТИ МЕДЗИ ЦУДЗИНУ И КРАЙОМ

Y Америки наших людзох чекала нова и непозната робота. У Краю були земледэлци, обрабяли свой лёбо цудзи поля, продуковали и стваряли нови вредносцы, – кажды дзень за німа оставали результаты ёх роботы. На тот способ виградзена (створена) у ніх ёдна змиреносць, сигурносць до себе и до своёй роботы. У Америки постали роботніцы, роботніцы віше истей роботы на своём роботним месце, без власных результатах и власней сигурносцы. Нестало дакедышней земледэлской сигурносцы и радосцы пре поорани голтъ, зашате жито, виламану кукурицу... Тераз з дня на дзень було роботы котрой ше конец нє видзел и результаты не спознали. Кажды дзень ше сходзело под жем, з будаками на коленях угле копало, до пеох топело, модли правело, лячину ляло, бетон мишало, вагончки дриляло...

Трацел у Америки бачвански и сримски Руснак свою индивидуалносць, свою постояносць. Менял ше з больом у целу и души. Хибели му коні, поля и пространство. Хибел му дом, обисце, фамилия. Хибел му Край, родзини, приятеле и пайташе. Робел за свойство цалком нову и непознату роботу. Задовольни нє бул и пре роботу и пре стредок – пре цудзи швет котри го нє прилапіовал и зневажковал и за його труд слабо наградзовал.

Перши Руснак у Америки бул страцени и розпяты медзи цудзину и Крайом. Чежко му було у новым стредку без знання язика и без познання роботы. Назад до Краю ше нє могло, а нови стредок мордовал и трапел. Церпело и цело, а мучела и душа. Росла ностальгия, вирастала, а звладац ше ю нє могло. До Краю ше нє могло без заробку, бо у Краю осталася хижка табулирана, яраш затабулирани... Подписані вексличували Жидзи, Шваби, лёбо руски валалски газдове...

Розпяты медзи крайом и цудзину правел наш худобны Руснак перши америцкі кроачай. Почал од рабкованя и перших цудзих словох, цо роботы и хлеба питали. Почал и ходзіц помали, тримаючи ше зоз свойма, незграбніма рукамі за будак место мотики, за вагончок место коси, за лячину место видлох. И тримал их – віше

схопнёйше и схопнёйше. И до кишенки вецей капло кед ше вагончок нє виврацел, кед ше канчовики баржей швицели...

Саболова (Ситкарова) фарма у Калифорнії медзи двома войнами

Самодовириє Руснак у Америки здобувал зоз свою численосцу. Цо их було вецей, вше ше баржей тримали вєдно. И на роботи и после роботи. Старали ше же би нє лем робели, але и бивали вєдно. Вєдно и єдли и спали, а вєдно до церкви пошли и при погаре вина зашпивали. Звекшованє їх числа, медзисобне сходзене, нащиви – шицко тото зменшовало носталгію. З приходзенем нових роботнікох вше ше вецей дознавало о Краю, о чежким живоце у нім, о безроботносци и ценох слуговской и бирешкай роботи. Шицко ишло на руку обставином у яких ше находза вони у Америки, дзе су, заш лем, свой газдове коло вибераня роботи и обезпечovanя заробку.

У остатнім дзешецрочю XIX и першим дзешецрочю XX вику, вецей стотки Руснацох було у Америки. Найвецей их було зоз Керестура и Коцуря. Іще були досц розшати по вецей державох и вецей местох, але ше уж помали почали збивац до громадох. У тим чаше до Америки приходзда и руски жени и дзивки. Жени ше такой, на свой способ, уключую до роботи, до зарабяня. Насампредз, хлопи од фабрикох беру квартелі, и на тих квартельях биваю фабрични роботніци. Жени им пририхтую ёсц, обезпечую им спане и райбане. На „бурдох”, як то вони наволую, дзекеди ёст на дзешец посцельох и

по двацец хлопох. Док ёдни на роботи, други дома шпя, а жени и ёдним и другим приихтую ёдзене и костираю их спрам ўвімогох.

Колімажніківськое ховані в Америці

АМЕРИКА И РУСКИ ПАТРИЯРХАЛНИ ОБРУЧИ

Aмерика була нови швет за патриярхално вихованого Руснака. Вона була свой швет, мала свойо погляди, водзела свой живот якошик иншак, шлебоднейше. О чловеку як юдинки ще ніхто не старал. Чловек ше мушел віше вецей и вецей старац о себе. За завартима дзверми буц свой, а медзи людзми требал буц шветови, иншаки... Шлебоднейши, можебуц, пред людзми а стриманши и завартеши у власней души, котра ше помали отверала, бо була заварта, опутана з власним виховом у Краю, дзе ше водзело рахунка о кождым слове, справованю, роботи... И кажде кождого познал, знал цо дума и од нього очековал узвичаене справоване, тримане...

Грубеня Денчи пожил у Америки вецей як сто роки

Америка брала рускому чловеку з души часточку по часточку, дакому вецей, а дакому меней. Од дакого ше ёй удало вжац ю цалу и занавіше, затрациц чловека, збуніц, поколімбац вирски и животно, а нє врачаюци му з нову любову нове поднебе, новых приятельох, новых пайташох...

Начала Америка и Руснаков малженски швет. Загімбала му власни погляди о доме, фамилиї, дзецах. У Краю, його живот бул власни. Родичи ше медзисобно почитовали, дзеци родичнох слухали. Мац була вирна дзецом и мужови, нє дошлебодзowała же би ше о ней чуло зле слово як жени и мацери. Знало ше же з ким и дзе ше могла стретац, з ким бешедовац...

Америка була інше. „Живи пакеты” з рускима женми, уж з одходзенем зоз Краю, меняли и їх власни погляди. Драга до Америки, околни швет на путованю, пребуване у новым доме, лёбо рбота у фабрикох – були нови швет, котри менял и кориговал скорейши спознаня, уношел и вимагал нове справоване, комунікативносц. Кед ше бурд тримало, власни дом поставал отворени на щежар. Дзень и ноц ше жило, пило, тужело, плакало и шпивало. И прыватни живот поставал яснейши. О терхох и радосцох ше бешедовало, бешеди поставали отворенши, провокативнейши. Велім фамилийним людзом тот нови живот уношел неміри до души. Зявівала ше подозривосц у малженстве, непорозумене без причинох, та аж и любомора. Патриярхални обручи мушели попукац, лёбо попущиц. Дзе нє могли ослабнуц – попукали! Малженства ше розпадали, чловек на ёден бок, жена на други. Найскорей, чловек до другого краю Америки, а мац з дзецми до Краю. Веліх оцец и випровадзел, з надію же ше ўднога дня стретню, може порозумя, голем зоз дзецми док до розуму дойду, и на швет чловечи зоз своїма очми буду патриц. З таких розпухох велі постали мудрейши кед спознали же їх становиска и погляди, час у котрим жили прегажел, а вони ше тримали „прежитого“ як пияни плota, нє знаюци же виволую церпеня и творя ненависц тих котрих служжни були почитовац, подпомагац и любиц...

Розбила Америка велі руски малженства. Пошли зоз Краю хлопи, а жени оставали дома. Кед ше рбота у Америки удала, спознала то и фамилия у Краю. Сциговал пенеж, куповала ше хижা, яращики, леї, гольти... Кед ше рбота нє поспишела, а кед ше Край и свойх почитовало и любело, коло дробных долларох приходзело и цепле слово, слово малженскай и родительскай любови. Але кед ше зоз Краю до Америки одходзело пре малженски непорозуменя, пре

ненависц зоз родичами, лёбо родичами другей малженскай пары, пре обецані а неспольнёти тал, пре малженство цо пришло по жаданю родичнох а нее младятох – вец Америка постала нагода же би ше у новым швеце нови живот започал. Од таких хлопох писма до Краю не приходзели. Не сцигла помоц дзецом и мацери, не сциговало ані чловече слово поздраву и розпитована о своїх. У таких нагодох у Краю вирастали дзеци з поглядамі гу оцом цо знёверели, цо скламали...И нігда таке справоване своїх родичнох, лёбо лем оца, не могли похопіц же прецо були таки тиране спрам свойого потомства. Америка им жарла души, гоч ю нігда не спознали, але о ней лем слухали. Велі оцове ше заш лем явели своім дзецом. Помагали их, гоч их Америка зарабовала.

Єдна госцина у Миколи Туринского у Барбітону 1937. року

З БРАТАМИ У ОБЕЦАНЕЙ ЖЕМИ

Yчаше зменьованя двох сторочйох гарли ше нашо Руснаци до Америки як вода. Не жридлова, бистра, але тата мутна, цо ше дзешка виляла и моци мала, а вец под жем скапала, же би дзешка, медзи Філіпом и Брэстовцом, спод жеми вибила и давендавне свойо корито наполнела. Вибила же би Медеш подмила, Луки прикрила и гуком блатнага водопаду зоз Селища на пашкови сцекала. Державку залівала и керестурске озеро напавала. Так и ей Руснак, керестурски и коцурски, котри ше роками у истей води намакал и спознал ей моц и тирване и почувствовал ю на своім празним столе и вигладнєтим статку – кед спознал рику людску цо до швета одходзела, без страху же „обещана жем“ далеска, цудза и непозната – заплівал до ей матки и вона го ношела и ношела. Ношела го з надию же будзе полнейши и дзеци ситши.

Хто одходзел до Америки?

Хто мушел, а бул шмелі!

Одходзела худоба. Жедляре, наднічаре, рисаре... Цо не мали свойо обисце и стайомну роботу дзе хлеба заробиц. Перши одходзели тоти цо их ані дома не требало, дзе ше могло без ніх... Були то млади легінє и млади хлопи. Легінє, котри ище не доросли до войска, и хлопи котрим були перши узки и дихане слабе. И даёдни други цо сцекли скорей лёбо после регрутаваня, же би до войска аж вецка пошли док Америку покоштую.

Власци до Америки дзечнє пущали наших людзох. Пущали их од вшадзи. И зоз Карпатох, Галичини, Подкарпятя и Мадярскай. Лем най иду гоч шицки Рутени, Русини, Карпатяе, Тоти (Словаки) и Славянє, же би их меней було у жеми Австро-Угорскай, котра іх нігда не була и іх нігда не шме буц!

Нашо Руснаци и Карпато-Русини, ведно зоз другима славянскими братами, аж у Америки спознали же вони шмеце австро-угорске и же вони до „обещаней-жеми“ вислани же би ше нігда вецей до Краю не врацели, же би жем іх дідох и оцох, занаваше постала власносц владающих панох, а іх же би у Краю меней було и

швидше були зачирени и задавени у велькей габи національного велічання, на спосіб цо ше асиміляция наволує.

Швецене паски у Америки медзи двома войнами

И прето ше карпатски Руснак нє врацел вецей до своёго родимого краю. Вон го гледал себе там, а плакал и нарикал за своёма родними Карпатами, за свою Лемковщину, за свою Галичину, за свою Буковину, за свою Верховину, за свойо Заткарпаттє, за свою Маковицу, за свою Пряшовщину...

Бачвански Руснак нє нарикал за своём бачванским блатом и поджемну воду цо хижни муриска подмивала и хижки валяла, а Сримски Руснак нє тужел за викерченима лесами и своём худобством цо го у Краю охабел. Алє обидвоме довєдна под жему у „майнох” и над жему у лівальњох, шалітрапарњох и гумарњох смутковали пре житни пространства, дєплови, родзину, легински вешеля, свойо чада и свойо доми. Бо нашо Руснаци уж свой родими край мали, а Карпати лєм у традицїй исновали. (Лєм три поколеня за нїма тужели, а вони уж були шесте поколене.) У новим краю ше шицки медзи собу познали, шицки були „родзина”, шицки були дзеци матки Керестура (и Коцур) и tota им матка у Америки хибела. Нє пошли ю себе там створиц, як браца з Карпатах, бо з нїма нє пошли народни предняки цо би их и там обединєли, алє пошли як „вандровкаше” на

вандровки „очутиц ше и подняц”, же би дому полни торби принесли, за себе и свой род, и ту ше у Бачкей и Сриме знова ширели по тамаль, покля их нова габа другей рики до своєй матки не влапела и до Славонії и Посавини, лёбо Шайкашкей и Дюрдьова, лёбо до Нового Саду – однёсла.

Сход Руснацох у Янка Андича у Америки медзи двома войнами

Але у Америки бачвански и сримски Руснак спознал же є не сам таки одруцени на швеце. Спознал своїх братох по креви, вири и слове. И вёдно ше тримали. У церкви, на роботи, на бурдзе. Вёдно швета швецели, вёдно ше сходзели и вешелели и вёдно смутковали – на свадзбох, преславох и сходох ше вешелели, а на хованьох жалосни були. Чувство взаймосци вше баржей моцнели, вирски и национально ше обединьовали.

ВИСЛАВСКОГО З ДЮРДЬОВА У АМЕРИКИ

— **М**ой дідо Микола Виславски пошол до Америки сам ище пред Першу шветову войну. Робел з Руснацами у веций фабрикох, а випатра и у веций местох. Людзе не робели длugo на истим месце. Лепше плацена робота була чкодлівша за здраве, та знам же дідо не сцел робиц зоз вапном и у фабрики дзе ше правела шалітра. Найдлужей робел у Сур-пайпох. Вирабяли пайпи рижней велькосци. Дlugи час робел при преси. Пресовали тото „блато“, а други работніцы пайпи превожели гу пецом и складали доокола фабрики. После ше тоти пайпи пекло у окремних пецах, — приповеда нам Радивой Груїч, дідов Миколов унук народзени 1935. року у Дюрдьове.

Виславскаго фамилия у Барбітону 1923. року. З ліва на право: Микола Виславски (1885–1939), на руках Дюри Виславски (1922–1990), Влад Виславски (1906–1953), Леона Виславски (1910–1981), Юлия Виславски, нар. Лікар (1890–1949), при мацери Іринка Виславски, нар. 1921. року

– Моя мац Леона, як дзивче з братом Владом и свою мацеру, пошли гу оцови до Америки. Послал им карти. Пошли лёбо з першим транспортом после войны 1919. року лёбо ище пред войну 1914. року. Мац и Владо у Америки ходзели до школи. Баба Юла робела у мечкарні, а ёден час тримала и хлопох на косту и спаню. У Америки народзели ше им ище двойо дзеци: дзивче Иринка и син Дюри.

– Од мацери сом слухал же ёй мац и оцец, а моя баба и дідо були барз роботни и шпоровни. У обисцу не було ніякого розкошу. Лем найнужнєшее облечиво, основне єдзене. Шпоровали же би ше цо скорей врацели дому. Уж кед оценели же маю досц зашпоровано, а чувствовала ше уж и криза, врацели ше шицки шесцеро дому. Дідо купел веций гольти жеми, серсан, хижу и отворел карчму. Ведно зоз дзецими обрабял жем. Оженел сина и поодавал дзивки. Газдоване му спочатку добре ишло, ал€ газдовска криза застановела и його напредоване и допомогла материяльнне препадане. Чежко ше мирел з обставинами, похорел ше и пред Другу войну умар. Баба ше трапела дал€й, видала карчму под аренду, давала жем другим робиц...

Микола Виславски штварти з лівого боку ведно з роботніками у фабрики Сур-пайпох у Барбітону. Робело ше у домашніх шматох, у папучох. Вшадзи доокола наскладани пайпи

– Бачи Владо Виславски, неодлуга по врацанию з Америки, оженел ше зоз Ирину Хромишову з Коцур. Вон бул активни медзи младима у Америки. Бул утемелітельни член РНПД I класи. И у Дюрдьове бул активни у „Просвити“. Уж кед им газдоване не ишло

млади ше преселели до Нового Саду. Закончел бачи одвитуюци школи и робел у Клальні. Леона, моя мац, ше одала за Миливоя Груїча. И вони пошли робиц и жиц до Н. Саду. Я ше виховал у баби у Дюрдьове. У Дюрдьове сом по руски закончел пейц класи основнай школи. Мацерова шестра Ирина ше одала за Петра Балога, мали Миколу и Амалку. Дюра Висливки, наймладши, виучел за месара. Оженел ше, бул у Дюрдьове познати месар, – закончел нам свойо здогадованє на пребуванє Виславскаго фамилиі у Америки Радивой Груїч, пенzionер з Нового Саду.

Шантова фамилия з Коцура, спіковане 1919. року пред одходзеньем до ЗАД. З ліва на право, стоя: Шанта Еміл (не бул у Америки), Шанта Магдалена (була у Америки), Шанта Фема (була у Америки), Шанта Янко (перши пошол до Америки и о еден рок одведол других членох фамилиї). З ліва на право, шедза: Шанта Єлена (була у Америки), Шанта Андри (Янков оцец, не бул у Америки), Шанта Мария (була у Америки) Шанта Мария (Янкова мац, не була у Америки), Шанта Теодор (Янков брат, бул у Америки). Шыцки вони були у Детройту, держава Мичиген

ШТИРМЕ ХРОМИШОВО БРАЦА У АМЕРИКИ

Прозвиско Хромиш ше у матрикулних кніжкох зявює аж после сто роках по присельovanю Руснацох до Южной Угорской. Етимологийно му предходза два прозвиска Хроми и Хромишин и мадярска форма прозвиска Шанта, цо значи Хроми.

Медзи першими приселенцами у Надъ Керестуре жие 1746. и 1752. року Янко Шанта.

У чаще комасаций жеми у коцурским и керестурским хотаре у фамилиї Янка Хромишового народзел ше Дюра Хромишов. Кельо мал братох и шестри, у матрикулних кніжкох зме не могли утвэрдзіць.

Дюра Хромишов ше на свойо 19 роки оженел зоз Юлу Иванову.

РОДОНАЧАЛЬНІК ДЮРА ХРОМИШ (1858–1935)

Вироснул и жил у Коцуре. Оженел ше зоз Юлу Иванову–Дудашову (1860–1935). Од вецей дзецах у живоце им остали пейцме хлапци. За ніх не було живота у коцурским хотаре. Надію им давала Америка. Пред Першу шветову войну, кед найвекше число Коцурцох хлєба зарабя у Америки – перши до „обещаней жеми“ пошол найстарши син Дюра, после нього Михал, вец Коста, а по Першай войни и Янко. Яков остал жиц у Коцуре.

У Коцуре ше поженели шицки пейцме синове. Дюра першее як лєгинь бул у Америки, врацел ше и оженел и вєдно зоз супругу знова пошли до Америки. Михал тиж по женідбі пошол сам, а о два роки пошла жена зоз дзивчесцом. Коста тиж пошол после женідбі зоз жену, а Янко жену зоз дзецими охабел у Краю. Шицки штирме, ше вецей нїгда не врацели до Коцур. Першее робели у фабрикох, а кед ше змогли, накупели жеми, та Дюра и Михал постали фармере, Коста бул байбер и фотограф, мал свой фотографски салон, а Янко остал погосцітельни работнік у цудзим ресторане.

Прейг родословней таблічки спатриме розвой, ширене и асимилюване тей Хромишовей фамилії у Америки и у Югославії.

ПЕЙЦ ПОКОЛСНЯ ХРОМИШОВИХ

ОД 1884. ПО 2001. РОК

(Поколеня означени зоз римскими числами – I поколене, II поколене, III поколене, IV поколене и V поколене. Поколеня уписаны одно за другим од предка по потомка.)

Дюра Хромиш (1858–1935), родоначальник Хромишовой фамилии народил ше, жил и умер в Конуре 1935. года. Истого года умерла и супруга Юла Иванова (1860–1935) года

I, 1 Дюра Хромиш (1884–1973). До Америки до Барбитону як легинь одходзи медзি першым 1905. года. После ёдного года враца ше до Краю, жені ше зоз Ирину Пляскач (1887–1971) и одходзи знова до Америки. Роби у фабрики Сур-пайпох. У малженстве маю штворо дзеци: Серафину, Габра, Мери и Гелену.

Уж кед ше материялно подняли и зашпоровали пенежы купели нёдалеко од Барбитону фарму. Продуктовали жито, кукурицу и

заградково рошліни. Дюра Хромиш барз любел коні. Тримал расни коні и одходзел з німа на виставі, дзе часто доставал награды. На фарми з нім робел и син Габор. После купели фарму у Целина, Охаю. На тей фарми Дюра Хромиш умар 1973. року. Син Габор ище 2000. року бывал на фарми.

Дюра Хромиш (1884–1973) зоз свою фамилию на фарми

II, 1 **Серафіна (Sarah - Сара) Хромиш** народзена 1909. року.
Одата за Едмонда Е. (Underwood) Андервуд (1905–1957).

У малженстве маю ўдно дзецько.

III, 1 **Сара Андервуд (Sarah Underwood)** нар. 1929. року.
Умарла у першым року жытва.

II, 2 **Габор Хромиш** нар. 1913, оженети зоз Маргарету Карсон
(Margaret Carson), народзену 1928. року. У малжестве маю двойо
дзеци: дзвічне Сару–Маргарету и сина Габра.

III, 2 **Sarah Margarit (Сара Маргарет)**, нар. 1948. року. Не
одавала ше.

III, 3 **Габриэл Н. Хромиш**, нар. 1950. року, оженети.

У малженстве маю двойо дзеци: Меган–Елизабет и Кристи–
Мери, (Megan–Elizabeth i Kristi–Marie.)

IV, 1 **Хромиш Меган Елизабета**, (Megan Elizabeth Hromish) нар. 1986. року, школлярка.

IV, 2 **Хромиш Кристин-Мери**, (Kristi Marie Hromish) нар. 1989. року, школлярка.

II, 3 **Мари Хромиш** (Mary Hromish) народзена 1916. року. Не давала ше.

II, 4 **Гелена Хромиш** (Helen Hromish) народзена 1921. року. Одата за Джаселин Трумана (Jusselin Truman).

У малженстве маю двойо дзеци: Ен-Джорджет (Ann-Georgette) и Марк А. Джаселин (Mark A. Jusselin).

III, 4 **Ен-Джорджет Джаселин (Ann Georgette Jusselin)**, одата за Джона П Даниела (John P Daniel). У малженстве не маю дзеци.

III, 5 **Марк А. Джаселин (Mark A. Jusselin)**, не оженети.

I, 2 **Михал Хромиш** (1890–1952). Уж на 19 роки одходзи до Барбітону гу братови Дюрови. Робя ведно у истей фабрики, у „Сурпайпох“. О два роки гу Михалови як „живи пакет“ приходзі 17 рочна його супруга Кристина Макаї (1894–1980) з єднорочну Любіцу. Работа у фабрики им пре здраве не одвітує и опредзелює ше на обрабянє жемі. Преселює ше до Гіксвілу, держави Охайо, купую фарму и длуги роки су фармере.

У Першай шветовей войни у Барбітону 1917. року народзел ше им син Петро, а о три роки 1920. року и син Михал.

Обрабяли коло 100 акри жемі. Фарма им була на подручу дзе Antony Wayne мал воёни зраженя зоз Индіяняцами. Кед орали у жемі пренаходзели верхи стрилох и копийох, цо их Индіянцы виштрельовали и руцали на людзох и воякох. (Син Михал их на памятку дзецом зачувал у дунцох.)

Садзели цукрову цвіклу, жито, кукурицу, овес. Шицко цо Михал Хромиш знал, цо научел у Коцуре, але и цо тот амерыцки пияц гледал, цо ше могло попредац. Так продуктовали и мархву, сладку кукурицу, дині, гереги, шпинат, шалату, капусту, кромплі, парадичи... Мали коло 22 крави, млеко сами прерабяли. Тримали и веций як 500 кури за нешене вайцох. На фарми були шицки ведно: родичи, одата Любіца зоз мужом Міколом Скубаном и синове Петро и Михал. Шицки ведно робели. Синове рано подоели крави и так одходзели до школи. На тей фарми були коло двацет роки, праве у найвекшай кризи, кед чежко було попредац шицко цо ше зродзело.

Виношели свойо продукти по пиязох, а предавали и коло асфалтних драгох.

Фамилия Михала Хромиша 1926. року. З ліва на право: Михал Хромиš, Кристина Хромиš, маць, Любіца Хромиš, Михал Хромиš, оець і Петро Хромиš, старши син

Михал Хромиš, младши и цала його фамилия як и брат Петро и шестра Любіца зоз своїма фамилиями сходзели ше на швета до родительского домау. Приrixтовали ше традицийни ёдла вязані за Крачун, аж ми сцигли и вецей таки винчованки-фотография, зоз колядами и крачунскими винчованками, лёбо часци з колядох.

М. Хромиш робел зоз коньми
драгох

Предаване бостану и овоци при

Попри роботи на фарми у фамилиі предлужени руски традицыйни живот. Попри обовязнай державнай школы мац Кристина (Тина) Макайова свойо дзеци учела и научела читац и писац по руски. Мац и оцец им приповедали о Краю, о своеі и їх родзинох, о братнякох у Коцуре, о школы и церкви и рускей вири. Автор тих шорох, у 1998. року достал написане писмо з кирилицу, дзе му Михал Хромиш пояснює свойо писане и кеди и як го научел. Коцурска мац свойо дзеци на фарми, на дакедишнай индіянскай жемі, по котрой дзеци зберали остаткі зоз индіянскіх стрилох и копійох, – научела азбуку, научела их читац и писац по руски так як цо и вона сама од учителя Губаша научела у Коцуре. Зоз дзецми родичи вше бешедовали по руски, декламовали руски пісні, шпивали коляды, одходзели кождэй нёдзелі и на швета шицкі до церкви, торжествено преславійовали Крачун, Вельку ноц и другі швета.

У 1938. року преселіли до Клінтону, тиж у державі Охайо, коло осем миліі ад Барбітону. Ту купели фарму и 52 акры жемі. И на ёдней и на другей фарми дзеци вёдно робели зоз родичами. Кед ше Любіца одала вони вёдно зоз мужом Міколом Скубаном ёден час жили и робели на фарми. Родичи були фармере до глібокей старосці.

10-26-98

Мирон Ширеш.

Да будзіши як іш пішеш по
лужам. Ніч пішеш вадомаши юс
так з'юдно, так іду насула
то рокі наразі. І я чуах юсоміас
пісал до краіц а юхіакімашу -
так сон не лево! Же нору читашу.

Чукоўане пісанье хорш, убіваш
ли макеш ришаць тво пісанье,
кег ніч макеш та ніч брила.

Мой брат петро послал твою
Різанье з Афін грекі (Андрій)

то досы по Красику
Ізбором, наразі

Мацеринске слово и здобута писменосць у дзецинстве
ше нігда не забува. Ксерокс писма цо го (после 70 рокох
од не хаснованя) написал Михал Хромиш 1998. року

I, 5 **Любица (Violet - Вайліт) Хромиш** (1910–1997). Одала ше
у Америки за Миколу Скубана (1905–1991), котри тиж пришол зоз
Коцура. У малженстве маю двойо дзеци: Миколу, народзеного 1930.
и Гелену народзену 1934. року. Преселіли ше до Калифорнії.

III, 6 **Мікола Скубан** народзены 1930. року, не оженел ше.

III, 7 **Любица Скубан**, народзена 1934. року. Одата за Річарда
Херчека (Richard Herchek).

У малженстве маю тройо дзеци – двох синох и дзивче: Роберта
(Roberta), Кети (Kathi) и Дэйвида (David).

IV, 3 **Герчек Роберт** (Roberth Hershek) нар. 1954. Ище ё не
оженети.

IV, 4 **Герчек Кети** (Kathi Herchek) нар. 1956. року, одата за
Пола Даглас Кенона (Paul Douglas Canon). Ище ё не маю дзеци.

IV, 5 **Герчек Дэйвид** (David Hershek), нар. 1959. року, не
оженети.

**Синове Михал и Петро уж як поженети часто нащивовали зоз
свойма дзецми родичнох на фарми**

II, 6 **Петро Хромиш** народзени у Барбитону, Охайо 1917. року. Хова ше з родичами на фарми и од малючка ё уключени до земледліских роботох. Жені ше зоз Гелену Виростко, нар. 1917. року. У малженстве маю тройо дзеци: Памелу, Патрицию-Анну и Дениса.

III, 8 **Памела Хромиш** (Pamela Sue Hromish), народзена 1944. року. Одата за Роберта Николаса Луфа (Robert Nikolas Loof), нар. 1933. року.

У малженстве маю тройо дзеци: Черил (Cheryl), Кетрин Мери (Catherinu–Mary) и Стивена Майкла Луфа (Stephen–Michael Loof).

IV, 6 **Луф Черил Ан (Loof Cheryl Ann)**, народзена 1967. року.

IV, 7 **Луф Кетрин Мери (Loof Catherine Mary)**, народзена 1969. року.

IV, 8 **Луф Стивен Майкл (Loof Stephen Michael)**, народзени 1971. року.

III, 9 **Патриш Ен (Patricia Ann)**, народзена 1947. року. Ишце ше не одала.

III, 10 **Денис Хромиш (Denis Hromish)**, народзени 1951. року. Оженети ё зоз Рени Велш (Renee Welsh), нар. 1953. року.

У малженстве маю дзивче Ален Кристин Хромиш (Alena Kristen Hromish).

IV, 9 Хромиш Ален Кристен (Hromish Alena Kristen), нар.1981. року, студент.

II, 7 **Михал Хромиш** (1920–2001), з родичами жиє на фарми, помага родичом у польопривредних роботох. Добри є школяр и успішно закончує середню школу. Жені ще зос Терезу Прамик, нар 1927. року. У малженстве маю седмеро дзеци: шейсць дзивчата и єдного сина.

У своїх автобіографіческих призначкох о себе и своїм живоце написал так:

„Я ще народзел и одроснул сом на фарми и прето сом озда фармер дзешка глубоко у шерцу бо ще любим припатрац як шицко рошнє на фарми. Вше сом мал заграду аж по 1992. рок кед сом мал мозгово вдерене (кан) а як пошлідок остал ми з часци паразізовани мой ліви бок. Як результат того було тото же сом ходзел зоз паліцу (куку) але и то з почекосцями. Скорей того, я мал операцію простати – то було малітне охорене и мушел сом мац зарівованя. Тото спричинело озбильни чежкоци у контролованю вилучованя мочу. Мал сом меншу операцію як пробоване же би ще ми помогло у одстраньованю того проблема. Тото помогло барз мало и ситуация ище вше подла. Зоз тима проблемами я не могол ходзіць вшадзи и я, розуми ще, оставал углавним дома. Медзитим, я дзекуем господу Богу же ми дал тельо доброго здравя кельо сом мал. Я ище вше можем пойсць до церкви и прияць святу причасць. Дзекеди одходзим до предавальнях и турам кочик або шедзим на електричным кочику. Моя мила супруга, Тереза, гоніє авто. Я можем гоніць у случаю хитней помощи. Мал сом катаракт у моім лівым оку и вон ми виняты прошлого року так же тераз лепше видзим. Мойо праве око ма макуларну дегенерацію и на нъго не видзим богзна як. Ми маме два авта. Єден вожсим з часу на час лем же бим бул сигурни же можем.

Як шицки знаме, то не знам яке задовольство поставаць стари. На щесце, моя жена у добрым здравю та ми помога. Вона Словачка але не бешедує чечно, але чита и розуми шицко. Дзекеди, пре забаву, ми дома бешедуєме „по руски”.

Памятка з винчання М. Хромиша з Терезу Прамик. З лівого боку молодийово родичи, а зоз правого родичи молодей

Винчани зме 1948 року и будземе мац нашу 50-рочнійцу того року 20 новембра 1998 року. Кед же нам добри пан Бог тото подарус. Тельо досц о моїм здравю.

Бул сом у войску 1943-45, под час Другей шветовей войны. Бул сом у Англії єден рок и вжсал сом учасц у инвазийных моцох у Французкай D-2. Служжел сом у сигналным корпусу и найвецей часу сом препровадзел у Шербуру – на линіях подмиряня Патоновей армії.

После войны я ходзел до школы, та сом дostaл роботу як кнiжсководитель (рахунководитель) у компаниi Ford. Робел сом за Ford вецеj як 32,5 рока.

**М. Хромиш стої при джипу, вояк інвазійних
моцох у Французькій 1943. року**

Пошол сом до пензії зоз компанії Форд як надзорнік за бюджет и фінансийни аналітичар у фебруаре 1980. року. Мали зме хижсу вибудовану у Флориди и преселєли зме ше там 1980 року. Наша хижса ма 1800 кв фити (стопи) на парцели 80 фити x 125 фити, три хижси, два купатила и гаражсу. Ми тиж мame три други парцели у Делтону.

Хромишово обисце у Делтону на Флориди

Посадzel сом 1982. року два помаранчецове древа, єдно древо мандарини, лимуново древко и два грейпфрутово древка. У чаше од децембра по mareц ми мame тельо цитрусней овоци же досц̄ того подзелїме фамилиї и приятельом. Тиж сом мал барз красну заграду пред тим як ме шлогирало.

Купел сом малу електричну машину (кочик за инвалидох) 1997. року та ше тераз можем вожиц коло дому. Можем висці вонка, веций ше штацирац і бешедовац з другима цо жилю коло нас. Думам же тото выполнює мой животни вик, найкратше поведзене.

Док сом бул у Форд компанії бул сом член Національнога здруженя рахунководительох. Бул сом націонални директор тей асоціації 1977-78, а подпредсідатель того здруженя 1979-80.

Путовали зме наисце надосці. Путовали зме по цалей жемі (рочны сходзки здруженя) од Бостону по Сан Франциско, Маями, Вегас, Чикаго и индзей. Були зме на одочивку на Гавайох двараз, у Мексику, и пейц раз у Гватемали. Не добре лем тото же зме нітда не путовали до Европи. Тиж зме були на осем кружных путованьох на ладі у Карибох.

М. Хромиш, помаранчата за
госцох и приятельох

Крачун ёдно з найвекших християнских
швётох, бобальки ше рихта и тераз

Ми мame седмеро дзеци (Кристин, Барбара, Анита, Даяна, Мишел, Джеймс и Лора). Маме 10 унуки и ёдно праунуче“, написал у своім писме Михал Хромиш 1998. року.

III, 11 **Кристина Хромиш (Christine Hromish)**, народзена 1950. Двараз ше одавала. Ма штверо дзеци зоз Робертом Кастильюм (Roberto Castillo): Кімберли, Кенет, Дженифер и Мишел (Kimberly, Kenneth, Jennifer i Michele).

IV, 10 **Кастильо Кімберли, (Castillo Kimberly)** нар.1971. року. Одата за Грэгори Ричардса (Gregori Richards).

У малженстве маю ёдно дзивче.

V, **Ричардс Мойра (Richrds Moyra)** нар. 1996. року, дзецко.

IV, 11 **Кастильо Кенет (Castillo Kenneth)** народзена 1973. року.

IV, 12 **Кастильо Дженифер (Castillo Jennifer)** народзена 1974. року.

IV, 13 **Кастильо Мишел (Castillo Michele)** народзени 1978. року.

III, 12 **Барбара Хромиш**, народзена 1953. року. Одата за Джин Виджианом (Gene Viggiano), нар. 1951. року

У малженстве маю тройо дзеци: Джина, Лайза и Ентония (Gina, Lisa i Anthony).

IV, 14 **Виджиано Джина (Viggiano Gina)** нар. 1977. року, студент.

IV, 15 **Виджиано Лайза (Viggiano Lisa)** нар. 1978. року, школлярка.

IV, 16 **Виджиано Ентони (Viggiano Anthony)** нар. 1979. року, школяр.

Преслава златней свадзби Михала и Терези Хромиш. Зишли ше шицки шейсц дзивкі і сін Джемс 1998. року

III, 13 **Анита Хромиш** народзена 1954. року. Одата за Дон Кидвела (Don Kidwell). Іще не маю дзеци.

III, 14 **Даяна Хромиш** народзена 1958. року. Іще ше нє одала.

До родительского, дідового дому дзеци зоз унуками ше вше сходзели.
У таких нагодах, по обичаю, пекла ше сланіна на жирячки

III, 15 Мишел Хромиш (**Michele Hromis**), народзена 1959. року
Двараз ше одавала. Зоз першим мужом Бард Фишером (Bard Fisher)
ма двойю дзеци: Chelsee и Bonnie. (Челзи и Бони)

IV, 17 **Фишер Челзи Лин** (**Fisher Chelsea Lin**), нар. 1982. року,
школьярка.

IV, 18 **Фишер Бони Латроуз** (**Fisher Bonnie Latrese**), нар.
1984. року, школьярка.

III, 16 **Джеймс Хромиш** (**Janes M. Hromish**), народзени 1962.
року. Іще є нє оженети.

III, 17 **Лора Хромиш**, (Laura J. Hromish), народзена 1963. року. Одата за **Дина Гордона** (Dean Gordon), нар. 1951. року.

У малженстве маю сина Майкла, нар. 1984. року.

IV, 19 **Гордон Майкл** (Gordon Michael), нар. 1984. року, школяр.

I, 3 **Коста Хромиш** (1892–1984) предлужує драгу своїх братох. До Америки одходзи такой по женідби зоз Мелану Оросову (1894–1967). У малженстве маю лем єдно дзецко – сина Константина. Коста Хромишов у Барбітону мал фотографски салон, а робел и як байбер.

Коста Хромиш бул байбер и фотограф. Єдна интересантна памятка, ёден други фотограф направел тот знімок фотографа и шицких других учаши́кох на традиційним руским пикніку. М. Хромиш виписал пояснення хто на фотографії

II, 8 **Константин Хромиш** (1914–1995), оженети є зоз Томаш Маргарету (Thomas Margaret). У малженстве нє мали дзеци.

I, 4 **Янко Хромиш** (1895–1962) до Америки одходзи по Першай шветовей войни. Под час войни, як воені вібеженець з рабства у Русії приходзи на урлап до Коцуре и женії ше зоз Афтону Дудашову (1901–1985). По конець войни бул ловгош у Коцуре, а неодлуга по войни ведно з Миколом Іваном-Фітькошом покрадзме одходза до Америки. У Краю у Коцуре охабел жену зоз двома синами Янком и Мефтодом. До Краю ше нє враца. У Америки слабо зарабя и барз мала помоц сцигую жени и дзецом.

II, 9 **Янко Хромиш** народзени у Коцуре 1919. року Оженети зоз Амалу Арваї (1922–1995). У малженстве маю двойо дзеци: Янка и Ирину.

III, 18 **Янко Хромиш**, народзени 1963. року. Оженети є зоз Веру Загорянски. Янко закончел правни факультет. Робел у Р. Керестуре и у Шиду

У малженстве маю два дзивчата: Наду и Любичу.

IV, 20 **Хромиш Нада** нар. 1979. року, студентка.

IV, 21 **Хромиш Любича** нар. 1983. року, школьарка.

III, 19 **Ирина Хромиш**, нар. 1947. року, одата за Михала Буйлу, нар. 1946. року.

У малженстве маю двойо дзеци: Таню и Ярослава. Жию у Вербаше як рботніцы.

IV, 22 **Буйла Таня** нар. 1970. року, одата за Милана Лаловича.

У малженстве маю тройо дзеци. Жию у Вербаше.

V, 2 **Лалович Богдан**, нар. 1996. року, дзецко.

V, 3 **Лалович дзивче**, нар. 1998. року, дзецко.

V, 4 **Лалович дзивче**, нар. 1998. року, дзецко.

IV, 23 **Буйла Ярослав**, нар. 1965. року, оженети зоз Зденку Бульчик, нар. 1967. року. Жию у Коцуре.

У малженстве маю тройо здзеци: Юстину, Оксану и .

V, 5 **Хромиш Юстина**, нар 1993. року, дзецко.

V, 6 **Хромиш Оксана**, нар. 1994. року, дзецко.

II, 10 **Мефтод Хромиш** (1921–1992). Жил у Коцуре. Оженети зоз Фему Салонски, нар. 1925. року. У малженстве маю двох синох: Владимира и Юлияна.

III, 20 **Владимир Хромиш**, нар. 1950. року, оженети зоз Єлену Хромиш, народзену 1950. року. У малженстве маю двойо дзеци: Маргарету и Владимира.

IV, 24 **Хромиш Маргарета**, нар. 1971. року, одата за Хуга Станковича.

У малженстве маю дзивче Марину.

V, 7 Станкович Марина, школярка.

IV, 25 **Хромиш Владимир**, нар. 1982. року, студент.

III, 21 **Юлиян Хромиш**, нар. 1957. року, оженети зоз Марию Горняк, нар. 1958. року.

У малженстве маю дзивче Саню, нар. 1994. року

IV, 26 **Хромиш Саня**, нар. 1994. року, школярка.

I, 5 **Яков Хромиш** (1900–1982) жие у Коцуре. До Америки нє одходзи. Жие од обрабяня жемі. Жені ще зоз Павліну Колесар (1902–1975) і у малженстве маю тройо дзеци: Цилу, Кирила и Марию.

II, 11 **Цила Хромиш**, нар. 1923. року. Нє одавала ще. Жие у Вербаше.

II, 12 **Кирил Хромиш**, нар. 1927. року. Оженети зоз Цецилию Сендерак, (1928–1984). У малженстве маю двойо дзеци: Кирила и Марию.

III, 22 **Кирил Хромиш**, нар. 1952. року, оженети зоз Марию Русковски, нар 1953. року.

У малженстве маю двох синох: Владимира и Славка.

IV, 27 **Хромиш Владимир**, нар. 1976. року. Іще ще нє оженел.

IV, 28 **Хромиш Славко**, нар, 1977. року. Іще ще нє оженел.

III, 23 **Мария Хромиш**, нар. 1959. року, одата за Ранка Лукича. У малженстве маю тройо дзеци: Душана, Соню и Слободана.

IV, 29 **Лукич Душан**, нар. 1982. року, школяр.

IV, 30 **Лукич Соня**, нар. 1984. року, школярка.

IV, 31 **Лукич Слободан**, нар. 1986, року, школяр.

II, 13 **Мария Хромиши** нар. 1932. року. Одата за Еугена Кузму, нар. 1930. року. У малженстве маю двойо дзеци: Миколу и Амалу. Жию у Вербаше.

III, 24 **Микола Кузма**, нар. 1950. року, оженети зоз Марию Сивч, нар. 1956. року. Микола машински инженер, роби у Р. Керестуре у Фабрики за прерабяне желеняви.

У малженстве маю сина Косту.

IV, 32 **Кузма Коста, нар.** 1981. року, студент.

III, 25 **Амалия Кузма**, нар. 1954. року, одата за Остою Радича, нар. 1953. року.

У малженстве маю тройо дзеци: Драгану, Ивану и Ивана.

IV, 33 **Радич Драгана**, нар. 1977. року, одата за Горана Ковачевича, нар. 1971. року. Жию у Вербаше.

У малженстве маю дзивче Кристину, нар. 1996. року.

V, 8 **Ковачевич Кристина**, нар. 1996. року, дзецко.

IV, 34 **Радич Ивана**, нар. 1982. року, школька.

IV, 35 **Радич Иван**, нар. 1986. року, школьар.

РЕЗИМЕ ПО ПОКОЛЕНЬЮХ:

I. Перше поколене:

Перше поколене творя пейцме синове Дюри Хромиша народзени у Коцуре. По свойо малженства жили у Коцуре. Троме жили зоз своїма фамилиями у Америки, ёдному фамилия жиє у Коцуре, а пияти син остал жиц у Коцуре. Жил у фамилиї зоз своїма родителями.

У шицких пейц фамилийох, и у Америки и у Коцуре, у главним бешедовало ше по руски віше по тамаль док ше ёх дзеци нє поженели, односно одали. Дзеци з родичами бешедовали по руски.

II. Друге поколене:

Друге поколене Дюри Хромишового зоз Коцура творя тринаццеро унуки – седмеро народзени у Америки и шесццеро у Коцуре. То Дюрово, Михалово, Костово, Янково и Яковово дзеци.

У Коцуре предлужени традийни руски живот. Ходзи ше до рускай школи, грекокатоліцкай церкви, у доме бешедує по руски. У

Америки дзеци уча англійски, а у доме хасную свою мацеринску бешеду.

III. Треце поколене:

Треце поколене творя 25 праунуки родонаочальніка Янка Хромиша, народзеного 1858. року, а котри умар 1934. року у Коцуре. Од 25 праунукох – 17 народзени у ЗАД (Америки), а 8 у Краю. Потомство двох синох Янка и Якова не одходзело до Америки. Лем Михалова народзена дзвінка Любіца (Виолет) у Коцуре, у Америки ше одала за Руснака Міколу Скубана.

У Коцуре ше жиє руским традицыйним животом. У Америки ше способ живота меня. Дзеци уж чечнёйше бешедую по англійски. По руски разумя основну домашню бешеду. Медзитим у своіх фамилийах уж бешедую лем по англійски. И далей су шицки грекокатолікі.

IV. Штварте поколене:

Штварте поколене творя 35 пра-праунуки родонаочальніка Коцурца Янка Хромиша (1858–1934). Од трох синох потомки му жию у ЗАД (Америки), а од двох у Коцуре и околных местах – Вербаше, Шиду и Руским Керестуре. Дзеветнац пра-праунуки жию у ЗАД, а шеснац у Краю.

У Коцуре ше у главним іще ніч не меня. У фамилийах ше бешедую по руски, ходза пра-праунуки до школи з руским наставным язиком. У Вербаше и Шиду дзеци нащывою школи зоз сербским наставным язиком. У руских малженствах ше бешедую по руски, почитую и пестую руски народни и церковни обычай.

У штвартим поколеню од 35 особох у Америки ест три особи зоз прозвиском Хромиш, штири зоз прозвиском Кастильо, односно у Краю седем особи зоз прозвиском Хромиш, три зоз прозвиском Лукич и три зоз прозвиском Радич.

V. Пяяте поколене:

Пяяте поколене творя шицкого осем чукунуники Дюри Хромиша (1858–1934), односно праунуки його дзеюх лебо осем унуки його унукох. То нешка дзеци. У Югославії су народзени у мішаних малженствах. Прозвиска им Хромиш, Лалович, Станкович, Ковачевич и Річардс.

ОБЩЕ ЗАКЛЮЧЕНС:

Тото ѿ ше у Америки случує у другим поколеню (Серафа, Габор, Маря, Гелена, Любіца, Петро, Михал и Константин) тато исте ше случує у Краю у IV поколеню. Акултурує и асимилює ше руске жительство, охабя ше мацеринска бешеда. Наприклад Любіца, Петро, Михал, Серафа, Габор научели язык родичох, але и язык стредку, окруженя, держави. Дзеци позакончовали основни и стредні школи и уключели ше до роботи. Вони уж у своїх фамилийох, пре мишани малженства, зоз своїма дзецими уж бешедую по английски и іх дзеци уж не знаю язык предкох. Кристина, Михалова жена, основну школу закончела у Коцуре, та и свойо дзеци у Америки научела не лем бешедовац, але и писац и читац по руски. Научела их штыванки, приповедки, рецитациі. Развила при ніх любов и чувство тутому народу, тутому роду-родзинству, своеі вири и церкви. Уж у штвартим поколеню щезує у америцких фамилийох мацеринске и дідовске слово. У Америки народзени дзеци од коцурских родичох бешедовали зоз своїма родичами по руски. Іх дзеци зоз родичами уж не бешедовали по руски. Бешедовали английски. И знаю лем о своім руским (славянским) походзеню.

Дзеци народзени у Коцуре (Янково и Яковово) остали Руснаци. Руснаци остали и іх дзеци, але єдно число з ніх ступело до мишаних малженствах. Наприклад, дзвічата зоз III поколеня ше уж одаваю за Сербох, Чарногорцох. У тих мишаних малженствах лем у даеных фамилийох ше ище бешеидує по руски. Дзеци з мишаних малженствах разумя язык своїх родичох и ище го бешедую зоз своїма дідами и бабами.

РУСКИ ЦЕНТЕР У ДЕТРОИТУ МЕДЗИ ДВОМА ВОЙНАМИ

Aмерицкі предвойново приповедки здабу ёдна на другу. З Керестура, Коцура, Дюрьдова, та і вецеў местох Сріму одходзели легінє и млади хлопи до далёкага швета заробіц пенеж за живот. Велі легінє ше врацали до Краю оженіц и зноўа одходзели. За веліма уж о рок лёбо два одходзи жена сама лёбо зоз дзецы. Ведно су, обидвойо робя, шпорую и за зашпоровани пенеж планую у Краю купиц хижу и жеми и далей жиц зоз своіма людзмі у своім краю.

Тото цо их знаходзи у Амерыкі, радосци и бриги, хороти и нещесца, то уж тата индивідуална розличносц. Вона их розликує медзи собу, розликує их од других фамилийох, од людзох другой віри и другой фарби скори.

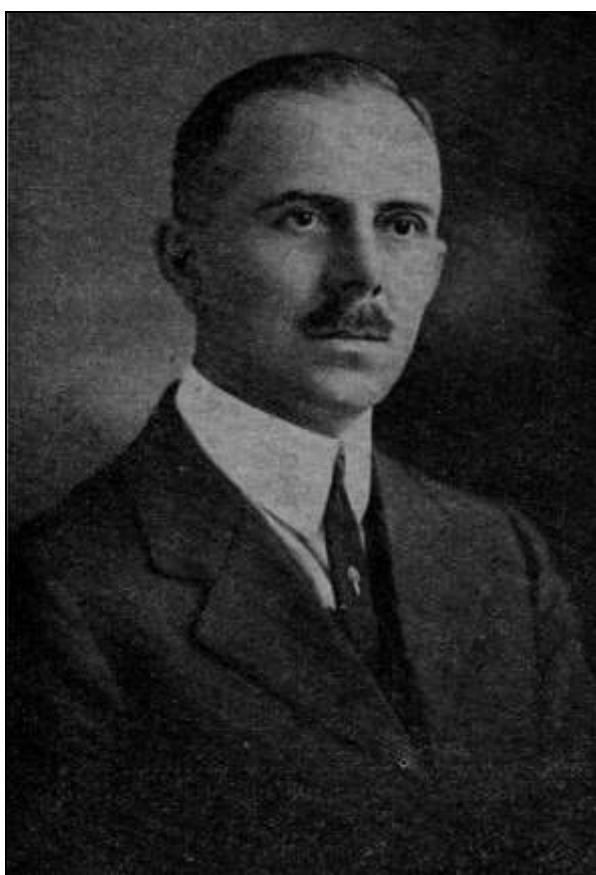
Були и оставали нашо людзе у Амерыкі, іншакі од веліх других. Оставали шпоровни, скупи. Не трошели пенеж на модерне и панскэ облечиво, не блекали ше по моды, не одходзели до местох дзе ше пеңеж легко трошело. Церковни и побожни були кед одходзели зоз Краю и церковни и побожни оставали и у Амерыкі. Недзелями и на швета, кед не робели одходзели до церкви до Служби, на найшвейчнейши способ означавали и преславівали церковни швета: Крачун, Вельку ноц, Кирбаі.

Найвецей их було у державі Охайо, у местох, Барбитон, Акрон, Клевеланд и державі Мичиген у Детроиту... Фамилийно ше медзисобно нащывівали суботамі и недзелями, а одходзели и на свойо Рускі швета, дзе отримовани рижни забаві за дзеци, младеж и старших. То були, такповесц національно-вірски манифестаціі. Ведно ше сходзели грекокатолікі Руснацы (Бачменє) и грекокатолікі з Горніцы (Карпато-Русини). На тих сходох организоване зберане помоци за нови акціі: будоване церквох, парохійох, обнавянне школох, куповане школских кніжкох.

Сходи организовані же бі ше людзе обединьовали, чувствовали духовно моцнейши, зашпивали себе и розвешелі ше. На тих сходох грали гудаци, шпивали ше свойо шпіванкі, на сцени

наступали дзеци и младеж зоз своїма писнями и танцами. Виберало ше найлепших, наградзовало их.

По Першу шветову войну Барбитон у держави Охайо, бул найвекши руски центер. Нажаль, спрам наших терашніх спознаньох, то бул чисто рботніцкі центер и не мал виразных интелектуалзох лёбо добрих организаторох же би основали свою руску културну институцыю. Други руски центер, але интелектуално моцнейши и организованши, после Першай шветовей войни постал Детройт у державі Мичиген. Дзекуючи усиловносцом и активносці Руснака Адама Сивча, випатра з Пишкуревцох, основане Руске дружтво лёбо клуб „Рада“.

Янко Бучко, руски народолюбец у Детройту

Уж по Першай шветовей войни руски предняки з Америки отримовали добри вязи и зоз РНПД. Поставали його утемелітельни

члени, добротворе, рочни члени... Посилали ше дописи и фотографії до Руских календарох и Руских новинох. О живоце Руснацох, їх бригох и знаходзеню у Амерыкі писал и Мікола Віславски, чий син Владимир бул утемелітельни член РНПД I класи. Віславскаго фамилия, (родичи и штворо дзеци) ше пред газдовску кризу врацела до Дюрдьова. Медзи нашима людзмі добрае бул познати Янко Бучко, адвокат, котры помогнул велім людзом у зредзованю ўх материялнага стану.

Уж коло 1929-1930. року Руснацы у Детроіту нателью змоцнели же основали свой Руске дружтво „Рада“. О тим Дружтве у Народним календаре за 1936. рок читаме шлідуюце:

*„Рада ёст едине, чисто наше русинске дружтво
у Амерыкі инкорпориране по законах Державы
Мічиган (Мічиген).*

*Ціль того дружтва ёст, да ше наш народ
сходзи, ведно забави и на том начин, ту у Амерыкі,
свою народносць и обичаї своїх старых затрима.*

*Ми мame ёдини руски музикални, то ёст
тамбурашки збор у Амерыкі. Музику того малого
тамбурашкаго збору може послухац гоч хто.
Отримує тото дружтво кожди мешац мешачну
сходу, а раз у року Рочну сходу, кед ше званичніци
вибераю.*

*Надалей часто мame Маялеси, Выходи, Танци и
други забави дзе ше руски шпива, руски граe, руски
танцуе, руски бухти (а най будзе и Коцурцом право)
пампушки пражси а еще по руски и вадза (як ше
гвари).*

*Але звада не звада, руски язик ше бешедуе и
руска писма шпива. У цудзини ше спозна значине
свойого и своей народносци. Кілометры и кілометры
прейду нашо людзе на нашо забави: не пре музику, не
пре шпив, не пре танец лёбо пице, але пре нашу
музику, нашу новту, наш танец и наш обичай.“*

Шведок ёдного такого сходу, лёбо пикнику, и тата фотографія на котрой препознати три Шантово дзивки зоз Коцур.

Пикник (сход) Руснацох у ЗАД, у Детроиту двацетих рокох, место непознате. У горній шоре треца з правого боку Фема Шантова. У середній шоре перша на правим боку Мария Шантова и друга Магдалена Шантова. На фотографії и штирме музиканти, єден з гушлю, єден з гитару и двоме зоз тамбурами